T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İLETİŞİM BAĞLAMINDA ARAPÇADA TERİM OLUŞTURMA YÖNTEMLERİ

Muhammed TECEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AYTEKİN

Çankırı – 2021

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İLETİŞİM BAĞLAMINDA ARAPÇADA TERİM OLUŞTURMA YÖNTEMLERİ

Muhammed TECEN

ORCID: 0000-0002-0269-3002

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AYTEKİN

Çankırı - 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ---------- İ
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ---------- İV
TEZ KABUL VE ONAY ---------- V
ÖNSÖZ ---------- Vİ
ÖZET ---------- Vİİ
ABSTRACT ---------- Vİİİ
KISALTMALAR ---------- İX
TABLO LİSTESİ ---------- X
1. GİRİŞ ---------- 1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI ---------- 1
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ ---------- 1
1.3. YÖNTEM VE KAYNAKLAR ---------- 2
1.4. KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR ---------- 3
1.5. KONUYU ÇALIŞMAYA DUYULAN İHTİYAÇ ---------- 4
2. TERİM / إصْطِلَاح ---------- 5
2.1. TERİM NEDİR? ---------- 5
2.2. TERMİNOLOJİ (TERİMBİLİM) / عِلْمُ الإصْطِلَاح ---------- 7
2.3. KİŞİSEL VE KURUMSAL TERİM ÇALIŞMALARI ---------- 8
2.3.1. Klasik Dönem Terim Çalışmaları ---------- *8*
2.3.2. Modern Dönem Terim Çalışmaları ---------- *13*
2.3.2.1. Kişisel Çalışmalar ---------- 13
2.3.2.2. Kurumsal Çalışmalar ---------- 16
2.3.2.2.1. Mısır Arap Dil Akademisi (Mecma‘u’l-Lugati’l-‘Arabiyye bi’l-Mısr) ---------- 17
2.3.2.2.2. Suriye Arap Dil Akademisi (Mecma‘u’l-Lugati’l-‘Arabiyye bi Dımeşk) ---------- 19
2.3.2.2.3. Irak Dil Bilimleri Akademisi (Mecma‘u’l-‘İlmiyyi’l-‘Irâkî) ---------- 19
2.3.2.2.4. Ürdün Arap Dil Bilimleri Akademisi (Mecma‘u’l-‘İlmiyyi’l-Urdunî) ---------- 20
2.3.2.2.5. Fas Dil Kurumu (Mektebü’t-Tensîki’t-Ta‘rîb) ---------- 21
2.3.2.2.6. Arap Dil Federasyonu Birliği (İttihâdu’l-Mecâmi‘i’l-Lugaviyyeti’l-‘İlmiyyeti’l-‘Arabiyye) - 22
2.3.2.2.7. Libya Arap Dil Akademisi (Mecma‘u’l-Lugati’l-‘Arabiyye) ---------- 23
2.3.2.2.8. Cezayir Arap Dili Yüksek Kurulu (el-Meclisü’l-A‘lâ li’l-Lugati’l-‘Arabiyye) ---------- 23
2.3.2.2.9. Sudan Arap Dili Akademisi (Mecma‘u’l-Lugati’l-‘Arabiyyeti’s-Sûdân) ---------- 24
2.3.2.2.10. Kral Abdullah b. Abdülazîz Uluslararası Arapça Dil Hizmetleri Merkezi (Merkezü’l-Melekî Abdullâh bin Abdulazîz ed-Düvelî li-Hıdmeti’l-Lugati’l-‘Arabiyye) ---------- 24
2.3.2.2.11. Moritanya Arap Dili Meclisi (Meclisü’l-Lisâni’l-‘Arabî bi Mûrîtânya) ---------- 24
2.3.2.2.12. Filistin (Gazze) Arap Dili Akademisi (Mecma‘u’l-Lugati’l-‘Arabiyyeti’l-Filistînî) ---------- 25
2.3.2.2.13. Diğer Kurumlar ---------- 25
3. TERİM TÜRETME YÖNTEMLERİ ---------- **26**
3.1. LAFZÎ İŞTİKÂK ---------- 26
3.1.1. Lafzî İştikâk Çeşitleri ---------- *29*
3.1.1.1. İştikâk-ı Sağîr ---------- 29
3.1.1.2. İştikâk-ı Kebîr ---------- 30
3.1.1.3. İştikâk-ı Ekber ---------- 32
3.1.1.4. Naht (İştikâk-ı Kubbâr) ---------- 33
1. Fiilî Naht ---------- 34
2. Vasfî Naht ---------- 34

3. İsmî Naht ---- 34
4. Nisbî Naht ---- 34
3.1.1.5. Diğer Lafzî İştikâk Yöntemleri ---- 35
3.1.1.5.1. İhtisâr (Eksilti) ---- 35
3.1.1.5.2. Termîz (Sembolleştirme) ---- 36
3.1.1.5.3. Terkîb (Birleştirme) ---- 36
3.1.1.5.4. İtbâ‘ (İkileme) ---- 36
3.1.1.5.5. Tağlîb ---- 37
3.1.1.5.6. Özel ve Cins İsimlerden Fiil Türetme ---- 37
3.2. İKTİRÂZ (AKTARMA) ---- 37
3.2.1. Ta‘rîb ---- *37*
3.2.2. Tevlîd bi’t-Terceme ---- *40*
3.2.3. Ba‘sü’l-Kelimât (Kelimenin Canlandırılması) ---- *40*
3.3. MÂNEVÎ İŞTİKÂK ---- 41
3.3.1. Mecâz ---- *41*
3.3.2. İstiâre ---- *43*
3.3.3. Kinâye ---- *44*
3.4. ARAPÇADA TERİM TÜRETMEDE KULLANILAN KALIPLAR ---- 45
3.4.1. فَعَّلَ (Fa‘al) Vezni ---- *45*
3.4.2. أَفْعَلَ (Ef‘al) Vezni ---- *45*
3.4.3. اِسْتَفْعَلَ (İstef‘al) Vezni ---- *46*
3.4.4. فَعْلَلَ (Fa‘lel) Vezni ---- *46*
3.4.5. فِعَالَةٌ (Fi‘âle) Vezni ---- *46*
3.4.6. فَعَلٌ (Fa‘al) Vezni ---- *47*
3.4.7. فُعَالٌ (Fu‘âl) Vezni ---- *47*
3.4.8. فُعُول (Fu‘ûl) Vezni ---- *47*
3.4.9. فُعْلَة (Fu‘le) Vezni ---- *47*
3.4.10. فَعَالَة (Fa‘âle) Vezni ---- *47*
3.4.11. فَعَلَان (Fa‘alân) Vezni ---- *48*
3.4.12. مُفَاعَلَة (Mufâ‘ale) Vezni ---- *48*
3.4.13. فِعَال (Fi‘âl) Vezni ---- *48*
3.4.14. إِفْعَال (İf‘âl) Vezni ---- *49*
3.4.15. تَفَعُّل (Tefa‘ul) Vezni ---- *49*
3.4.16. تَفْعِيل (Tef‘îl) Vezni ---- *50*
3.4.17. فُعُولَة (Fu‘ûle) Vezni ---- *50*
3.4.18. تَفَاعُل (Tefâ‘ul) Vezni ---- *50*
3.4.19. تَفْعَال (Tef‘âl) Vezni ---- *51*
3.4.20. اِنْفِعَال (İnfi‘âl) Vezni ---- *51*
3.4.21. اِفْتِعَال (İfti‘âl) Vezni ---- *51*
3.4.22. اِسْتِفْعَال (İstif‘âl) Vezni ---- *52*
3.4.23. اَلْمَصْدَرُ الصِّنَاعِيُّ (el-Masdaru’s-Sınâ‘iyyu) ---- *52*
3.4.24. İsm-i Âlet Kalıpları ---- *53*
3.4.25. فَعَّال (Vezni ---- *54*
3.4.26. مَفْعَلَة Vezni ---- *54*
3.4.27. İsmin Sonuna Nisbet Yâ’sı (ي) Eklenmesi ---- *54*
3.4.28. İsm-i Tasğîr ---- *54*
4. İLETİŞİM ÖZELİNDE TERİM TÜRETME YÖNTEMLERİ: ARAPÇADA KULLANILAN İLETİŞİM TERİMLERİNİN TAHLİLİ ---- 56
4.1. İLETİŞİM (اِتِّصَال) ---- 56
4.1.1. Sözlü İletişim (اَلتَّوَاصُلُ اللَّفْظِي) ---- *57*
4.1.2. Sözsüz İletişim (اَلتَّوَاصُلُ غَيْرُ اللَّفْظِي) ---- *58*
4.1.3. Yazılı İletişim (اَلتَّوَاصُلُ الكِتَابِي) ---- *58*

4.1.3.1.Yazılı İletişim Olarak Posta ---------- 59
4.1.3.1.1. Posta Terimlerinin Analizi ---------- 61
4.1.4. İşitsel ve Görsel İletişim ---------- *67*
4.1.4.1. Telekomünikasyon İletişimi ---------- 67
4.1.4.1.1. Telekomünikasyon Terimlerinin Analizi ---------- 69
4.1.5. YAZILI VE GÖRSEL MEDYA İLETİŞİMİ ---------- 78
4.1.5.1. Yeni Medya- Sosyal Medya Kavramı ---------- *81*
4.1.5.2. Sosyal Medya Terimlerinin Analizi ---------- 83
SONUÇ VE ÖNERİLER ---------- 91
KAYNAKÇA ---------- 94
EKLER ---------- 104
ÖZGEÇMİŞ ---------- 132

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım "İletişim Bağlamında Arapçada Terim Oluşturma Yöntemleri'' adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

… / … / 2022

Muhammed TECEN

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Muhammed TECEN tarafından hazırlanan "İletişim Bağlamında Arapçada Terim Oluşturma Yöntemleri" başlıklı bu çalışma, 13/12/2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AYTEKİN İmza: ……..

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Osman AKTAŞ İmza: ……..

Üye : Doç. Dr. Cemil LİV İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 20.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

اَلعَرَبِيَّةُ بَحْرٌ بِلَا شَاطِئ "Arapça sahili olmayan bir denizdir"

Çeviri bir dilden başka bir dile aktarımı ifade etmektedir. Ancak literatürde bu aktarımın her zaman mümkün olup olmadığı ve kendine özgü bir dil yapısı olan terimlerin bu özelliğini kaybetmeden hedef dile ne ölçüde aktarılabileceği önemli bir tartışma konusudur. Tercüme ve taʿrîb yoluyla Arapçaya giren kelimeler dikkate alındığında Arapçanın kelime dağarcığını her geçen gün daha da artırması çok doğaldır. Üstelik kelime türetim faaliyetleri, Arap dünyasında artık daha örgütsel bir şekilde yürütülmektedir.

Nesne ve kavramları isimlendirmeye yönelik yapılan ve bilim dili olarak kabul edilen terimler bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. İletişim biliminin de kendine has birtakım terimlerinin olması nedeniyle, *İletişim Bağlamında Arapçada Terim Oluşturma Yöntemleri* konulu bu çalışmada iletişim üst kavramı altında posta, telekomünikasyon, basın ve sosyal medyada kullanılan terimlerin yanı sıra terim türetme yöntemleri üzerinde durulmuştur.

Arapçaya özgü birçok iştikâk yöntemi vardır. Bununla beraber Batı dillerindeki çok sayıda kelime ve terimi karşılama olgusu, harf eklemek suretiyle kelime türetimini de günümüz Arapçasının iştikâk özellikleri arasına sokmuştur. Buradan hareketle çalışılan bu tez Arapçada terimlerin türetiliş yolculuğundan ve bunu gerçekleştiren iştikâk yöntemlerinden bahsederek Arapçanın zengin ve güçlü türetme gücünü modern dönemin iletişim terimleri örneğinde ele almaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, nitelikli bir çalışmanın ortaya çıkması için çabaladığımız, yaptığı öneri ve eleştirilerle bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AYTEKİN'e, tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. Burhan ÇONKOR'a, Dr. Öğr. Üyesi Osman AKTAŞ'a ve Doç. Dr. Cemil LİV'e, mesai arkadaşlarım Uzman Yardımcısı Songül SÜROL ve Memur Emine Ebru ŞİRİN'e, sabırla çalışmanın bitmesini bekleyen aileme şükranlarımı sunarım.

…./…./ 2021

Muhammed TECEN

ÖZET

Tezin Başlığı : İletişim Bağlamında Arapçada Terim Oluşturma Yöntemleri

Tezin Yazarı : Muhammed TECEN

Danışman : Doktor Öğretim Üyesi Mehmet Ali AYTEKİN

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi : 13.12.2021

Sâmi diller olarak tanımlanan ve bu dil ailesine mensup olan Arapça, kelime yapısı itibariyle bükümlü diller grubuna girmektedir. Genellikle iştikâk (türetim) yöntemiyle kelime elde edilen Arapça yapı itibariyle esnek özelliğe sahip olup bir kök kelimeden çok sayıda kelime türetme imkânına sahiptir.

Bu çalışmada, Arapçanın terim türetme potansiyeliyle beraber iletişimin somut tezahürü olan terimleri, iletişim terimlerinin ne şekilde oluşturulduğu bağlamında ele almaya çalıştık. Kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilirken klasik eserlerden ve modern dönem Arapça terim çalışmalarından elde edilen örneklerle üzerinde çalışılan konu somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Çalışma, dört bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Birinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi ve yararlanılan Türkçe ve Arapça kaynaklardan belli başlıları belirtilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili tespit edilen doğrudan veya dolaylı olarak yapılan çalışmalar kronolojik sırasına göre verilmiş, konuyu çalışmaya duyulan ihtiyacın ne olduğu, literatürde hangi boşluğu doldurduğuna temas edilmiştir.

İkinci bölümde terimin tanımı, özellikleri ve terminoloji hakkında genel bilgiler verildikten sonra, Arap dünyasında yapılan terim çalışmalarından, klasik dönemden günümüze kadarki süreçte kişisel ve kurumsal faaliyetlerden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde Arap dilini geliştiren terim türetme yöntemleri açıklanmıştır. Lafzî, mânevî ve iktirâzî olarak üç ana başlık altında ele aldığımız bu yöntemlerden sonra terim türetmede çok kullanılan Arapça kalıplar üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde ise iletişimin tanımı ve iletişim türleri tanımlandıktan sonra yazılı iletişime örnek olarak postanın Arap coğrafyasındaki tarihsel gelişimi ve örneklem olarak seçilen bazı posta terimlerinin iştikâk bağlamında değerlendirmesi yapılmıştır. Ardından görsel ve işitsel iletişimle ilgili bilgiler verildikten sonra örneklem olarak seçtiğimiz bazı telekomünikasyon terimlerinin iştikâk bağlamında değerlendirmesi yapılmıştır. Son olarak günümüz medyası ve sosyal medya platformlarıyla ilgili genel bilgiler verildikten sonra yine örneklem olarak seçtiğimiz bazı medya terimlerinin iştikâk bağlamında değerlendirmesi yapılmış ve çalışma sonuç bölümüyle sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Terim, İştikâk, İletişim, İletişim Terminolojisi.

ABSTRACT

Thesis Title	**:** Methods of Forming Arabic Terms in the Context of Communication Terminology
Author	**:** Muhammed TECEN
Supervisor	**:** Dr. Assistant Professor Mehmet Ali AYTEKİN
Department	**:** Basic Islamic Sciences
Thesis Type	**:** Master's Thesis
Date	**:** 13.12.2021

Arabic, which is defined as Semitic languages and belongs to this language family, is in the group of twisted languages in terms of its word structure. The Arabic language, which is generally obtained by the method of derivation, has a flexible feature in terms of its structure and has the opportunity to derive many words from a root word.

In this study, we tried to deal with the terms that are the concrete manifestation of communication, together with the term derivation potential of Arabic, in the context of how communication terms are formed. While drawing the conceptual and theoretical framework, the subject studied is tried to be embodied with examples obtained from classical works and modern period Arabic term studies.

The study consists of an introduction and four parts.

In the introduction, the subject, purpose, importance, method of the research and some of the Turkish and Arabic sources used are stated. In addition, the direct or indirect studies identified on the subject are given in chronological order, the need to study the subject and the gap it fills in the literature are mentioned.

In the first chapter, after giving general information about the definition, features and terminology of the term, term studies in the Arab world, personal and institutional activities from the classical period to the present are mentioned.

In the second part, the derivation methods that develop the Arabic language are explained. After these methods, which we have discussed under three main headings as literal, spiritual and loanword, the Arabic patterns that are widely used in deriving terms are emphasized.

In the third chapter, after defining the definition of communication and types of communication, the historical development of post in the Arab geography as an example of written communication and some of the postal terms selected as examples are evaluated in the context of derivation. Then, after giving information about visual and auditory communication, some telecommunication terms that we selected as samples were evaluated in the context of derivation. Finally, after giving general information about today's media and social media platforms, some media terms that we chose as a sample were evaluated in the context of derivation and the study is concluded with the conclusion part.

Keywords: Arabic, Term, Derivation, Communication, Communication Terminology.

KISALTMALAR

TDK	Türk Dil Kurumu
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
PTT	Posta ve Telgraf Teşkilatı
UPU	Universal Postal Union (Dünya Posta Birliği)
ITU	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
vd.	Ve diğerleri
bkz.	Bakınız
thk.	Tahkîki yapan
c.y.	Cilt no yok
t.y.	Basım tarihi yok

TABLO LİSTESİ

Tablo No Sayfa

Tablo: 4.1. İktirâz ve taʿrîb yöntemiyle Arapçalaştırılan Fransızca iletişim terimleri …….. 72

Tablo: 4.2. Kısmi iktirâz yöntemiyle Arapçalaştırılan Fransızca iletişim terimleri …….. 75

Tablo: 4.3. Dahîl yöntemiyle Arapçalaştırılan Fransızca iletişim terimleri ……. 76

Tablo: 4.4. Tercüme yöntemiyle Arapçalaştırılan İngilizce iletişim terimleri ……. 77

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Arapça esasen İslâmiyetin doğuşu ile dünyanın büyük bir alanına ulaşmış ve Müslümanlar arasında dini gereklilikler açısından oldukça yaygın bir dildir. Türkiye açısından ise gerek ticari ve kültürel faaliyetler gerekse Arap coğrafyasında yaşanan savaş ve iç karışıklıklar nedeniyle yapılan göçler ile artan Arap nüfusu, bu dilin önemini daha da artırmaktadır. Artan bu önem neticesinde dilin esas amacı olan iletişimi daha kaliteli sağlamak ve iletişim özelinde Arapça terim oluşturma yöntemleri ve örneklerini açıklamak bu tezin amacını oluşturmaktadır.

Arap coğrafyasında yapılan terim çalışmalarının, fetihlerle beraber ülke sınırlarının genişlemesi, Arap olmayan milletlerin Araplarla kaynaşmasının sonucunda sözlük yazımı ve yeni terimler oluşturma ihtiyacına dayandığı görülmektedir. Bu gereklilikten hareketle "Arapçada terimlerin nasıl oluşturulduğu, hangi kategoriler altında sınıflandırıldığı ve nasıl sunulduğu" sorusu çalışmamızın hareket noktasını oluşturmaktadır. Çalışma yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz bulguları bir araya getirme ihtiyacına dayanmakta olup Arap dilinin terim oluşturmada sunduğu olanakları ele almaktadır.

Çalışma, terim biliminin genel ilkeleri doğrultusunda iletişim ve terminoloji bağlamında ele alınmış, Arapçada terim oluşturma yöntemlerini merkeze alarak oluşturulan terimlerin literatüre nasıl kazandırıldığını incelemek üzere hazırlanmıştır. Dolayısıyla çalışmamızın, özelde mütercim-tercümanlara genelde ise Arapçanın terim oluşturma yöntemlerine dilbilimsel bir bakış açısıyla bakmak isteyen araştırmacılara ve bu dilin zengin söz varlığını öğrenmek isteyen kişilere yol göstereceği düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Arapça 22 Arap ülkesinde yaklaşık 360 milyon insanın ana dili olup dünyanın en çok konuşulan dilleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Arapça, Birleşmiş Milletlerin (UN) resmi dillerinden biridir. Arapçanın konuşulduğu bu 22 Arap ülkesi Türkiye'nin de üyesi olduğu Dünya Posta Birliği (UPU) ve Uluslararası

Telekominikasyon Birliği (ITU) üyesidir. Arap dilinin anlaşılırlığını artırmak amacıyla iletişimde kullanılan Arapça terimlere dair yapılan çalışmaların tespit edilmesi açısından değerli görülmüştür.

Nesneleri ve kavramları isimlendirme ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve bilim dili olarak kabul edilen terimler, ait olduğu dilin söz varlığının önemli bir kısmını meydana getirmektedir. İletişim biliminin de kendine has birtakım terimleri vardır. *İletişim Bağlamında Arapçada Terim Oluşturma Yöntemleri* konulu bu çalışmada iletişim üst kavramı altında posta, telekomünikasyon, basın ve sosyal medyada kullanılan terimlerin yanı sıra terim türetme yöntemleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın örnekleminde yer alan terimlerin hangi yollarla türetilmiş olduğuna yönelik saptamalar, Arapçanın terim oluşturma potansiyelini ortaya çıkarması ve kelime türetme mantığının belirlenmesi bakımından da önem taşımaktadır.

1.3. Yöntem ve Kaynaklar

Bu çalışma bilimsel araştırma yöntemiyle hazırlanmıştır. Buna göre çalışmada, Arapçada kullanılan bazı yazılı, görsel ve işitsel iletişim terimlerini analiz ederken tarama modeli kullanılmıştır. Bu doğrultuda örneklem olarak seçilen iletişim terimleri taranarak çalışmanın verileri elde edilmiştir.

Bu bağlamda tezin kuramsal çerçevesini oluşturması bakımından yararlanılan ve literatür taramasıyla elde edilen Türkçe ve Arapça eserlerden başlıcaları şunlardır:

Türkçe eserler: Soner Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*; Yaşar Daşkıran, *Arapçada Terim Türetme Yolları*; Derya Adalar Subaşı, *Arapçada Kavram Oluşturma Yolları*. Diğer çalışmalar: Yakup Civelek, *Ahmed Fâris eş-Şidyâk, Edebi Şahsiyeti ve el-Cevâib Gazetesi*, (doktora tezi); Ömer ACAR, *Arap Dilinde Ta'rîb Olgusu Açısından Garîbu'l-Kur'ân*, (doktora tezi).

Arapça eserler: Cevâlikî, *el-Mu'arreb mine'l-Kelâmi'l-A'cemî 'alâ Hurûfi'l-Mu'cem*; Şevkî Dayf, *Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye fî Hamsîne 'Âmen*; Abdulkâdir Ebû Şerîfe, *'İlmu'd-Delâle ve'l-Mu'cemi'l-'Arabî*; Abdulkâhir el-Cürcânî, *Esrâru'l-Belâğa*; Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*; Abdülkâdir b. Mustafâ el-Mağribî, *Kitâbu'l-İştikâk ve't - Ta'rîb*; Abdullâh

Emîn, *el-İştikâk*; Muhammed b.Ebî Bekr b. Abdulkâdir er-Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*; Hilmî Halîl, *el-Müvelled fi'l-'Arabiyye*; Mahmûd Fehmî Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye li-'İlmi'l - Mustalah*.

Bu araştırma literatürde kullanılan iletişim terimlerinin tamamını karşılamamaktadır. Çalışma veri tabanı sınırlı olduğu için, Arapçanın tüm iletişim terim alanını kapsadığına dair bir iddiası yoktur. Çalışmada elde edilen veri tabanı iletişim terimlerinden posta terimleri, telekomünikasyon terimleri, yazılı basın terimleri ve sosyal medya terimleriyle sınırlandırılmıştır.

1.4. Konu ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Arap dil geleneğinde modern dönemde iştikâk konusuyla alakalı çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Tespit edilen belli başlı iştikâk çalışmaları şunlardır:

Türkçe çalışmalar: Soner Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, Ankara, 2015 ve *Arapçada Kelime Türetimi (Kavramlar-Kuramlar-Kurumlar)*, Samsun, 2005; Yaşar Daşkıran, *Arapçada Terim Türetme Yolları*, Ankara, 2019; Ömer ACAR, *Arap Dilinde Ta'rîb Olgusu Açısından Garîbu'l-Kur'ân*, doktora tezi, Bursa, 2007; Rıfat Akbaş, "İrticâl ve Mecâz Yöntemleriyle Arapçada Kavram Oluşturma", *Ekev Akademi Dergisi* cy/71 (Yaz 2017); Ahmet Bulut, "Arap Dilinde Terkib", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1 (Ocak 1993); Yakup Civelek, "Arap Dilinde Naht ve Kelime Türetmede Naht Yönteminin Kullanımı", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*. 3/10 (Yaz 2003); Abdulkadir Bayam, *Arap Dilinde İştikâk*, yüksek lisans tezi, İzmir, 2002; Sezer Yılmaz, *Arapça Modern Hukuk Terminolojisi*, yüksek lisans tezi, Ankara, 2017.

Arapça çalışmalar: Abdullâh Emîn *el-İştikâk*, Kahire, 1956; Fu'âd Hannâ Terzî, *el-İştikâk*, Beyrut, 1968; Mes'ûd Bûbû, *Eseru'd-Dahîl 'ale'l-'Arabiyyeti'l-Fushâ fî 'Asri'l-İhticâc*, Dımeşk, 1982; Şevkî Dayf, *Mecma 'u'l-Lugati'l-'Arabiyye fî Hamsîne 'Âmen*, Kahire, 1984; Hilmî Halîl, *el-Müvelled fi'l 'Arabiyye*, 1985; Tantâvî Muhammed Dırâz, *Zâhiretü'l-İştikâk fi'l-Lugati'l-'Arabiyye*, Kahire, 1986; Sa'îd Afgânî, *Fî Usûli'n-Nahv*, Beyrut, 1987; Mahmûd Fehmî Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye li 'İlmi'l-Mustalah*, Kahire, 1993; Hâmid Sâdık Kuneybî, "el-'Alâkatü Beyne'l-Mustalah ve'l-Lafzı'l-Hadarî", *Mecelletü Mecma'i'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-*

Ürdünî, cy/45 (Temmuz 1993); Şehâde Hûrî, *Dirâsâtü fi't-Tercümeti ve't-Ta'rîb ve'l-Mustalah*, Dımeşk, 2001; Ahmed Şefîk el-Hatîb, "Minheciyyetü Binâi'l-Mustalahâti ve Tatbîkâtuhâ", *Mecelletü Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye bi-Dımeşk*. 75/3 (2000); Muhammed Hilmî Helîl, "el-Mustalahatu's-Savtî Beyne't-Ta'rîb ve't-Terceme", *Mecelletü'l-Lisanî'l-'Arabî,* cy/21 (Nisan 1983); Ahlâm Ğamârî, *Mustalahâtü'l-Berîdi'l-Cezâiri Beyne'l-Vad'i ve't-Terceme*, yüksek lisans tezi, Cezayir, 2014; Nasîra İdîr, *Tercümetü Mustalahâtü'l-İttisâlâti's-Silkiyye ve Lâsilkiyye*, doktora tezi, Cezayir, 2007; Suâd Tâlib, *Kadıyyetü'l-Mustalah ve Âliyâtü Sıyâğatihi fî Nakdi'l-'Arabi'l-Hadîs*, doktora tezi, Cezayir, 2017; Hâfız Muhammed Ebrârullah, "Menheciyyetü'l-İştikâk fî'l-Lugati'l-'Arabiyye", *Mecelletü'l-Basîra*, 5/1 (Nisan 2020); Hafza Begüm, "Dirâsetü'l-İştikâki'l-Ekber fî'l-Lugati'l-'Arabiyye", *Tehzîbu'l-Efkâr*, 3/1 (Haziran 2016); Târık el-Behlûl Selâme, "el-İştikâku'l-Lugavî 'inde'l-Gudemâi ve'l-Muhaddisîn", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*, 24/2 (Aralık 2017).

1.5. Konuyu Çalışmaya Duyulan İhtiyaç

İletişim çağı olarak nitelendirilen XXI. yüzyılda meydana gelen değişim ve gelişmeler insanların kullandığı dili de değiştirmekte ve geliştirmektedir. Arapça yaşanan değişimlere uyum sağlama konusunda oldukça yeterli bir dil olup bu değişimi kapsamlı terim türetme yöntemleri ile sağlamaktadır. Ancak gerek Arap dünyasında gerekse Türkiye'de modern dönem iletişim terimlerini iştikâk çerçevesinde ele alan yazılı ve elektronik esere rastlanmamıştır.

Bu anlamda çalışma, Türkiye'de Arap diline dair yapılan terminoloji çalışmalarının sınırlı olması nedeniyle bu alanda daha önce ele alınmamış iletişim terimlerini iştikâk bağlamında ele alarak söz konusu alanda var olan boşluğu dolduracağı, Arap dünyasında yapılan kişisel ve kurumsal çalışmaların ülkemizdeki bilinirliğini artıracağı düşünülmektedir.

2. TERİM / إصْطِلَاح

Dil eski çağlardan beri insanlar arasında iletişim ve kendini ifade aracı olmuştur. Toplumların sahip oldukları bu dil melekelerini koruma ve sonraki nesillere aktarma gerekliliği insanları kendi dilini tanımaya, kavramaya ve araştırmaya sevk etmiştir. Bu durum dilbilimcilerin dillere yönelik çalışmalar yapmasını gerekli kılmıştır. Sözlük olarak isimlendirilen eserler de bu süreç sonunda ortaya çıkmıştır. Dilbiliminin bir alt dalı haline gelen sözlük ve terim bilim çalışmaları zamanla artmış, sistematik bir hale gelmiştir.

Nesneleri isimlendirme ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve bilim dili olarak kabul edilen terimler, ait olduğu dilin söz varlığının önemli bir kısmını meydana getirmektedir. Dolayısıyla bir dilin bilim dili olabilmesi için zengin bir dil malzemesine ve tarihi bir birikime ihtiyacı vardır. Araştırmanın konusu olan terim türetmeye başlamadan önce bu kavramın tanımının nasıl yapıldığına ve nasıl türetildiğine bakmak gerekir.

2.1. Terim Nedir?

Türkçede çeşitli bilim dallarının, sanat ve meslek kollarının özel kelimeleri olarak tanımlanan terim, Latince *term, 'sınır, son'* anlamına gelen *terminus* kelimesine benzetilerek *derlemek* fiilinin eski şekli olan *termek* fiilinden -im eki getirilerek türetilmiştir.[1]

Hicâzî, Avrupa'nın farklı dillerinde köken itibariyle ortak olan terim kavramının, İngiltere, Hollanda, Danimarka, Norveç ve İsviçre dillerinde *term,* Almancada *term* ya da *terminus*, Fransızcada *terme*, İtalyancada *termine*, İspanyolcada *termino,* Portekizcede *termo*, Finlandiya'da *termi,* Rusya, Romanya, Bulgaristan, Slovakya dillerinde *termin* olarak adlandırılmakta olduğu tespitinde bulunmuştur. Bu kelimenin genel kullanımına bakıldığında anlamı, "bir şeyi, bir manayı zaman ve mekân olarak sınırlayan" demektir. Hicâzî'ye göre Avrupalı dilbilimcilerin üzerinde ittifak ettikleri terim tanımı ise; "bilimsel bir alanda, tanımlanmış bir kavramı ifade

---

[1] Hamza Zülfikar, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları,* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 20.

eden ve anlamında ittifak edilen rumuzdur." şeklindedir. Bu ifadeyle terim; bilimsel bir kavramı açıklayan, sözcük, ibare veya rumuzdur.[2]

'Terim' kelimesinin Arapça karşılığı olan (إصْطِلَاح) '*ıstılah'* ise, İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) tanımına göre Arapçada صَلَحَ kökünden türemiştir. إصْطِلَاح terimi إصْطَلَحَ fiilinin masdarı olup المُصْطَلَح lafzıyla da ifade edilmektedir. Bu lafız ise إصْطَلَحَ fiilinin ism-i mef'ûludür. Terimin kökeni olan صَلَح lafzı (نَقِيضُ الإِفْسَاد) *fesadın zıttı, bozulmanın ıslâhı* anlamına gelmektedir.[3] İbn Fâris (ö. 395/1004) *Mekâyîsü'l-Luga*'da ح ل ص harflerinin fesadın zıddını gösteren aynı harfler olduğundan ve bazı dil âlimlerinin Mekke şehri için صَلَاحًا ifadesini kullandığından bahseder.[4]

Cürcânî (ö. 816/1413) *et-Ta'rîfât'*ta "Halkın kullanmış olduğu bir kelimeyi ilk anlamından çıkararak bilimsel bir ifadeyi isimlendirmek için ilim adamlarının üzerinde ittifak ettiği lafızdır."[5] şeklinde değerlendirirken, Butrus el-Bustânî (ö. 1883) ise, "Herhangi bir alanda bir kavramın anlamını açıklığa kavuşturmak için lugavî manasından başka bir çıkarım yapmak."[6] olarak tanımlamıştır.

Helîl de terimi, "Alanında uzmanlaşmış bilim insanları tarafından bilimsel bir kavramı ifade etmek için üzerinde ittifak edilen, dilbilgisi ve temel anlamından farklı bir manayı ifade eden kelimelerdir. Ancak elde edilen terim ile temel anlamı arasında bir ilişki vardır." şeklinde açıklamıştır.[7]

Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Kâmûsu'l-Muhît*'inde ve modern sözlüklerden *el-Mu'cemu'l-Vasît*'te benzer tanımların[8] kullanıldığı görülmektedir. Modern ve klasik Arapça sözlüklerde kabul gören tanımlamalara göre terimi, diğer kelimelerden ayıran belli başlı özellikleri vardır. Buna göre;

---

2 Mahmûd Fehmî Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye li'İlmi'l-Mustalah*, (Kahire: Mektebetü'l-Garîb, 1993), 9-11.

3 İbn Manzûr, "salah", *Lisânü'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru's-Sâder, ty), 2/517.

4 Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyyâ, *Mekâyîsü'l-Luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Dımeşk: Dâru'l-Fikri li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzi',1399/1979), 3/303.

5 Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât,* thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sevd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 23.

6 Butrus el-Bustânî, *Muhîtu'l-Muhît*, (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1987), 515.

7 Muhammed Hilmî Helîl, "el-Mustalahu's-Savtî Beyne't-Ta'rîb ve't-Terceme", *Mecelletü'l-Lisanî'l-'Arabî*, cy/21 (Nisan 1983), 112.

8 Adı geçen sözlüklerde yapılan ıstılah tanımları hakkında geniş bilgi için bkz. Fîrûzâbâdî, "salah", *el-Kâmûsu'l-Muhît*, thk. Enes Muhammed eş-Şâmî, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008), 939 ve İbrâhîm Enîs vd., "salah", *el-Mu'cemu'l-Vasît,* (Mısır: Mektebetü'ş-Şurûku'd-Düveliyye, 2004), 520.

- Terimler, bir bilimsel kavrama karşılık gelen kelimelerdir.
- Terimlerin anlamları sabit ve sınırlıdır. Yoruma açık değildir.
- Terimler halkın söz varlığında yer almazlar ancak halk ağzında kullanılıp da sonradan terim özelliği kazanmış kelimeler de vardır.[9]

Bu tanım ve özelliklere göre meydana getirilen terimlerin oluşturduğu bütünlük ise literatüre terminoloji kavramını sokmuştur.

2.2. Terminoloji (Terimbilim) / عِلْمُ الإصْطِلَاح

Altay'a göre terimbilim, terimleri gelişim, kullanım ve standartlaşma bağlamında inceleyen bir bilim dalıdır. Bu kavram 1801 yılından sonra İngiltere'de kullanılmaya başlamış ve XVIII. yüzyılın ikinci yarısında kabul görmüştür.[10]

Vardar bu kavramı, "Terimleri inceleyen, bu incelemeye yön veren ilkeleri belirleyen, terim oluşturmayla ilgili sorunları ele alan uygulamalı dilbilim dalıdır." şeklinde açıklamakta, terminolojiyi, bu alana özgü sözcüklerin ya da terimlerin oluşturduğu bir bütün olarak ele almaktadır.[11]

Aksan'a göre ise dilsel bir olgu olan terim türetme, bilimsel kavramları ifade etmek için dilin imkânlarından faydalanılarak yapılan bilimsel ve teknik çalışmalardır. Aksan, terim türetilirken, yeni beliren ya da yerleştirilmek istenen kavramlara karşılık bulunmak istendiğinde genellikle her dilde birbirine yakın yöntemlerin kullanıldığını ifade eder.[12]

Arap dilinde عِلْمُ الإصْطِلَاح (*ʿilmü'l-ıstılâh*) olarak karşılık bulan terimbiliminin ortaya çıkışı tefsir, hadis gibi islâmî ilimlerin yazıldığı Arap dilinin yükselme döneminin başlangıcına rastlar. İslâm dini, Arap dilindeki lafızların çeşitlenmesinde ve anlamlarında değişikliklere neden olacak etkiye sahip olduğundan, fetihlerle beraber Arapça, Farsça, Türkçe ve Hint dillerini etkilemiş aynı zamanda bu medeniyetlerden de etkilenerek diline yeni terimler almıştır. Ancak Zahîra'ya göre Abbâsî Devleti'nin kuruluşuna kadar terim bilimiyle ilgili sistemli bir ilmi araştırmadan söz edilemez.

---

9 Zülfikar, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, 21.
10 Ayfer Altay, "Terimbilimin Çevirideki Önemi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi,* cy/9 (Aralık 1999), 36.
11 Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Multilingual, 2002), 192.
12 Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), 4.

Abbâsîler döneminde halifeler bu alandaki boşluğu doldurmak için dönemin bilim adamlarını desteklemişler, bilim ve sanata dayalı bir toplum tesis etmek için çabalamışlardır. Bu çabaların sonucu Arapça sadece şiir ve edebiyat dili değil aynı zamanda bilim dili haline gelmiştir.[13]

Terminoloji ile ilgili yapılan çalışmalar ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Terimlerin de iletişim aracı olarak tanımlanması hasebiyle burada, terim / terminoloji ile iletişim arasındaki bağlama değinmek konunun öneminin kavranması açısından yerinde olacaktır.

2.3. Kişisel ve Kurumsal Terim Çalışmaları

Arap dilinde terim çalışmaları klasik ve modern dönem olarak ikiye ayrılmaktadır. Klasik dönem terim çalışmalarında kurumsal faaliyetlerden ziyade kişisel çabalar göze çarparken, modern dönemde kişisel faaliyetlerle başlayan terim çalışmalarının kurumsallaşmaya evrildiği görülür.

2.3.1. Klasik Dönem Terim Çalışmaları

Acar'a göre dil üzerine müstakil çalışmaların henüz yapılmaya başlamadığı dönemlerde (câhiliye ve öncesi), Arap diline giren yabancı kelimelerin dile uyum sağlama süreci için Arapçalaşma (تَعَرّب); dile ayrı bir önem verildiği ve dil malzemesinin derlenip büyük sözlüklerin oluşturulduğu tedvin asrından sonraki dönemlerde dile giren yabancı sözcükler için ise Arapçalaştırma (تَعْرِيب) olgusundan söz etmek isabetli olacaktır. Nitekim birincisinde dili kendi doğasına bırakma söz konusu iken, ikincisinde bilinçli bir bilimsel çaba söz konusudur.[14]

Bu çerçevede Arapçanın İslâm öncesi durumuna bakıldığında sosyal ve kültürel açıdan dönemin Fars, Yunan ve Hint dilleriyle etkileşim halinde olduğu görülmektedir. O dönem koşullarında ticaret, savaşlar vb. etkenlerin sonucu olarak Arap dili de diğer dillerden etkilenmiş, bünyesine yabancı kelimeler almış ve bunları Arapçalaştırma yoluna gitmiştir. Mağmûlî'nin tespitine göre, الدُّولَابُ (dolap), الدَّسْكَرُ (meyhane), الكَعْكُ (pasta), السَّمِيدُ (irmik, simit), الطَّبَقُ (tabak), السَّكْبَاجُ (sirke ile pişirilen

[13] Kebîr Zahîra, *İşkâliyetü'l-Mustalahi'l-Lisânî fî Tercümeti'n-Nusûsi'l-Lugaviyyeti Tercümâtü Kitâb "Durûs fi'l-Lisâniyyâti'l-'Âmme" Le Ferdinand de Saussure Enmûzücen*, (Cezayir: el-Câmi'atü Ebû Bekr Balkâid, Külliyyeti'l-Âdâbi ve'l-Lugât, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 6.

[14] Ömer Acar, *Arap Dilinde Ta'rîb Olgusu Açısından Garîbu'l-Kur'ân*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 228.

et), الجُلاَّبُ (gül suyu), الجُرْنَارُ (narçiçeği) kelimeleri Farsçadan; الزَنْجَبِيلُ (zencefil), الجَامُوسُ (manda), الصَّنْدَلُ (sandal), المِسْكُ (koku) kelimeleri Hint dilinden; القِسْطَاسُ (tartı / ölçü), القَبَّانُ (kantar / terazi) kelimeleri Yunan dilinden alınmıştır. Ayrıca الفَدَّانُ (alan ölçü birimi), الفُجْلُ (turp), البَلُوطُ (meşe ağacı) gibi tarım terimleri Süryaniceden alınmıştır.[15]

İslâmın gelmesinden sonra dini, siyasi, kültürel ve toplumsal birçok etken Arap dilinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler hicri III. yüzyıldan itibaren telif edilen terim çalışmalarının dışında, Arapça terimlerin türetilmesinde Arap diline zenginlik katan iştikâk, ta'rîb, mecâz gibi belli yöntemlerin oluşturulmasını da zorunlu hale getirmiştir.[16]

Subaşı, Arap coğrafyasındaki terim çalışmalarının başlıca amacının, fasih Arapçanın inceliklerini ortaya koymak, sözcüklerin gramer ve morfoloji açısından doğru kullanımını sağlamak olduğunu ifade eder. Dil âlimleri Arapça sözlük çalışmalarına, dilde gördükleri hataları düzeltmekle işe başlamışlardır. Subaşı, özellikle Kur'ân'ın okunması ve açıklanmasındaki yanlışlar ile yabancı kelimelerin dile girmesini önleme amacının bunda etkili olduğu tespitinde bulunur.[17]

Kur'ân'ın inmesiyle birlikte yapılan tercüme ve tefsir çalışmaları İslâm öncesi Arap dilinde olmayan bazı kelimelerin Arapçaya girdiğini göstermiştir. Bu durum dildeki bazı kelimelere yeni anlamlar kazandırmıştır. Kur'an metinlerindeki anlamı sadece Arapça dil biliminin teknikleriyle anlaşılabilecek lafızların araştırılması Arapça ile İslâm dinini bütünleştirmiştir. Böylelikle ele alınan lafızlarla ilgili aslî mânâ, lugavî mânâ, ıstılâhî mânâ, nahiv, sarf, arûz, bedî' ve beyân gibi bilimsel ifadeler Arapçaya özgü dilbilimini ortaya çıkarmıştır. Mağmûlî, Arap diline has ilmi terimler için aşağıdaki örnekleri vermektedir:

Nahiv ilmi terimleri: الجَزْمُ, الرَّفْعُ, الجَرُّ, النَّصْبُ, البِنَاءُ, الإعْرَابُ, الحَرْفُ, الفِعْلُ, الإسْمُ, الكَلِمَةُ.
Sarf ilmi terimleri: الإدْغَامُ, الحَذْفُ, القَلْبُ, الإبْدَالُ, الإعْلاَلُ, الزِّيَادَة, الأوْزَانُ, الأبْنِيَة.
Arûz terimleri: الرَّمْل, المُمْتَد, المَدِيد, الوَافِر, البَسِيط, الطّوِيل.
İlmü'l-Me'ânî terimleri: البَلاَغَة, الفَصَاحَة.

[15] İsmâîl Mağmûlî, "el-Mustalah fî't-Turâsi'l-'Arabî'l-İslâmî ve Tarâiku Vad'ıhî", *Mecelletü't-Turâsi'l-'Arabî*, 94/sy (Haziran 2004), 34.
[16] Zahîra, *İşkâliyetü'l-Mustalah,* 24.
[17] Derya Adalar Subaşı, *Arapçada Kavram Oluşturma Yolları,* (Ankara: Divan Kitap, 2012), 19.

Beyân terimleri: المَجَاز, الكِنَايَة, الإسْتِعَارَة.
Bedîʿterimleri: الجِنَاس, الطِّبَاق, السَّجع.[18]

Yunan bilimi ve düşüncesinin İskenderiye, Antakya, Nusaybin, Edessa, Harran, Kınnesrin ve Cündişâpûr gibi okullarda öğretilmeye başlamasıyla, Mezopotamya, Âsur, Bâbil, Fenike, Hint, Mısır, Roma, İran ve Yunan medeniyetlerinin bilimsel ve kültürel mirası Müslümanlara açılmıştır. Aydınlı'ya göre bu bilimsel mirasın ve yapılan çevirilerin İslâm bilim ve düşüncesinde önemli bir yeri vardır. Bu çeviri faaliyetinde Süryanicenin başat bir rol üstlendiği de dikkat çekmektedir.[19]

Teknik anlamda tercüme faaliyeti denilebilecek ilk olgular ise Emevîler döneminde ortaya çıkmıştır. Macit'e göre, Emevî Emiri Hâlid b. Yezîd (ö. 85/704) bazı bilimsel eserleri Arapçaya tercüme ettirmiştir. Bu dönemdeki tercüme hareketinin hedefi daha çok astronomi, kimya, tıp ve müsbet ilimlere yöneliktir. Bu çalışmalar sistematik ve kurumsal olmayıp daha çok pratik ihtiyaçlarla bazı halifelerin kişisel merakları doğrultusunda gerçekleşmiştir.[20]

İdari ve siyasi alanda yapılan terim çalışmaları Halife Abdülmelik b. Mervân (ö. 86/705) döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde idare ve maliye ile ilgili terim çalışmalarına ağırlık verilmiş, fethedilen yerlerin kültürlerinden taʿrîb yoluyla terim transferleri yapılmıştır. Taʿrîb yoluyla elde edilen terimlere örnek olarak, دِيوَان (divan), بَرِيد (posta), دِينَار (dinar), دِرْهَم (dirhem), طِرَاز (sitil / tarz / model) kelimeleri; taklîb yoluyla oluşturulan terimlere örnek olarak, الخِلَافَة (hilafet), الأمِير (emir / kral), الدَّوْلَة (devlet), الشُّرْطَة (polis), الحِجَابَة (muhafız odası) kelimeleri; maliye terimlerine örnek olarak, الجِبَايَة (tahsildarlık), المكْس (satılan maldan alınan haraç), السِّكَّة (sikke), الرَّاتِب (maaş) ve دارُالضَّمَان (sigorta kurumu) kelimeleri verilebilir.[21]

[18] Mağmûlî, "el-Mustalah fi't-Turâsi'l-ʿArabî", 35-36.
[19] Osman Aydınlı, "Süryani Bilginlerin Çeviri Faaliyeti ve Mutezilî Düşünceye Etkisi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/11 (2007), 8.
[20] Muhittin Macit, "Tercüme Hareketleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/501.
[21] Mağmûlî, "el-Mustalah fi't-Turâsi'l-ʿArabî", 36.

Gündüzöz, Ömer b. Abdülazîz'in (ö. 101/720) emri doğrultusunda, İbn Mâserceveyh'in[22] *Ehren el-Kas* adıyla bir tıp kitabını Arapçaya çevirmesinin çeviri işinin çok erken zamanlardan itibaren sistemli olarak yürütüldüğünün göstergesi olduğunu söylemektedir.[23]

Aydınlı da bu dönemle ilgili, Emevilerin son döneminde bireysel olarak başlayan çeviri faaliyetlerinin, Abbâsî halifeleri Mehdî ve Hârûn Reşîd döneminde hızlandığını, Me'mûn döneminde zirveye ulaştığından bahseder. Aydınlı'ya göre Bağdat'ın başkent yapılması, oluşan yeni entelektüel ortam ve kentleşme sürecinde toplumun ileri düzeyde bir bilgiye duyduğu gereksinim çeviri hareketine zemin hazırlamıştır. Bu süreçte Beytü'l-Hikme'nin kurularak tercümenin devlet eliyle yapılması projesi ise, aynı zamanda Mutezile'nin sahip çıktığı bir proje olmuştur.[24]

Abbâsî dönemi terminoloji çalışmalarına bakıldığında Daşkıran, Abdullah b. el-Mukaffâ (ö. 142/762), Yahyâ b. el-Batrîk (ö. 200/815), Yûhannâ b. Mâseveyh (ö. 243/857), Kustâ b. Lûkâ el-Baʿlebekkî (ö. 300/913) gibi önemli kişilerin çeviri konusunda başı çektiği tespitinde bulunur. Daşkıran'a göre bu dilbilimciler yaptıkları çevirilerde terimlere karşılıklar bulmuşlar, Arapçada sistematik kelime türetme yolunu başlatmışlardır. Abbâsî döneminin çeviri alanındaki en önemli dilbilimcisi ise Huneyn b. İshâk el-İbâdî'dir (ö. 260/873). Oğlu İshâk b. Huneyn, yeğeni Hubeyş b. el-Hasen el-Aʿsem'in (ö. 300/900) de terimlere karşılık bulma işindeki payları göz ardı edilemez. Huneyn ve medresesi, Yunanca, Süryanice ve Farsça bilim ve tıp terimlerini bazen tercüme bazen de iştikâk yoluyla Arapçaya aktarmışlar, mecâza ve teşbîhe de başvurmuşlardır.[25]

Abdulkâdir Ebû Şerîfe milâdî VII. yüzyılda başlayan Arap sözlükçülüğünün tarihsel sürecini, sözlüğün doğuşu ve gelişmesi aşaması olarak iki kısma ayırmıştır. Bu

---

[22] "Adı bazı kaynaklarda Mâsercis olarak geçen Mâserceveyh Farsçada Mâsercûye şeklinde telaffuz edilir. Mâserceveyh'in hayatına dair fazla bilgi yoktur. Yahudi kökenli bir İranlı olup Cündişâpûr Tıp Okulunda tahsil görmüştür. Yahudiliği seçen bir Süryânî olan Mâserceveyh'in Kaya'ya göre, Emevî halifelerinden Mervân b. Hakem döneminde (684-685) yaşadığı anlaşılmaktadır. İskenderiyeli rahip Ahron b. A'yun'un daha önce Süryânîce'ye çevrilen *Künnâş*'ını Arapça'ya aktarmıştır. İbnü'l-Kıftî, Mâserceveyh'in adı geçen eseri Ömer b. Abdülazîz'in isteği üzerine Arapça'ya çevirdiğini söylüyorsa da onun Mervân b. Hakem döneminde yaşadığı görüşü ağır basmaktadır." Mâserceveyh hakkında geniş bilgi için bkz. Mahmut Kaya, "Mâserceveyh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/74-75.

[23] Soner Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı,* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 270.

[24] Aydınlı, "Süryâni Bilginlerin Çeviri Faaliyeti", 7.

[25] Yaşar Daşkıran, *Arapçada Terim Türetme Yolları,* (Ankara: Gece Akademi, 2019), 78.

aşamada dildeki kelimeler düzensiz olarak toplama işlemine tabi tutulmuştur. Temel kaynak olarak Kur'ân, hadisler ve eski şiirler ele alınmış, toplama işlemi de bunlardan elde edilen kelimelerin ayrıntılarının ortaya çıkarılması suretiyle yapılmıştır. Ebû Zeyd el-Ensârî'nin (ö. 215/830) eseri *en-Nevâdir fi'l-Luga* bu dönem için örnek verilebilecek kitaptır.[26]

Emîl Ya'kûb ise Arap sözlükçülüğünün gelişim dönemini net bir şekilde aşamalara ayırmanın mümkün olmadığını ifade ederken eserinde bu aşamaları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır:

Birinci aşama taklîb ve ses düzenine göre telif edildiği aşamadır. Bu yöntemi ilk kullanan dilbilimci Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) olup eseri *Kitâbu'l-'Ayn*'dır. Bu kitabında lafızları harflerin çıkış yerlerine göre tertip etmiştir. Kitabını boğaz harfleri (hurûfu'l-halk) ve bu harflerden olan (ع) *'ayn* harfi ile başlatmış, dudak harflerinden (و) *vav,* (ي) *yâ* ve (أ) *elif* ile bitirmiştir. Halîl b. Ahmed'in öğrencilerinden Ezherî (ö. 370/980) *Tehzîbu'l-Luga*'yı ve Ebû Alî el-Kâlî (ö. 356/967)[27] *el-Bâri'* isimli sözlüklerini Halîl b. Ahmed'in yöntemiyle telif etmişlerdir.[28]

İkinci aşama özel alfabetik düzene göre telif edildiği aşamadır. Bu aşamanın önde gelen sözlük çalışmalarını İbn Düreyd'in (ö. 321/933) *el-Cemhere,* İbn Fâris'in (ö. 395/1004) *el-Mücmel* ve *Mu'cemu Mekâyîsu'l-Luga* ile e*l-Mücmelu'l-Luga* gibi eserleri temsil eder.[29]

Üçüncü aşama kâfiye düzenine göre telif edildiği aşamadır. Bu düzende ise kelimenin son harfi esas alınarak sözlüğün düzenlendiği görülmektedir. Örneğin aslı كَتَبَ olan كَاتِبٌ kelimesi ب bâbında bulunabilir. Cevherî'nin (ö. 393/1003) *es-Sıhah*'ı,

---

[26] Abdulkâdir Ebû Şerîfe, vd., *İlmu'd-Delâle ve'l-Mu'cemi'l-'Arabî*, (Amman: Dâru'l-Fikri li'n-Neşri ve't-Tevzî',1989), 116.

[27] "288 (901) yılında Malazgirt'te doğan Kâlî, Musul'da Ebû Ya'lâ el-Mevsılî'nin öğrencisi olmuştur. Bağdat'ta dinî ilimleri İbn Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ebü'l-Kâsım el-Begavî, Ebû Muhammed Yahyâ b. Muhammed, İbn Mücâhid, Ebû Ömer el-Kâdî'den; dil ve edebiyatı İbn Düreyd, Niftaveyh, İbnü's-Serrâc, Zeccâc ve İbn Dürüsteveyh gibi âlimlerden okumuştur. Sâmerrâ'da Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî'nin derslerine devam etmiştir. Şiir, siyer, ensâb, eyyâmü'l-Arab, özellikle lugat ve nahiv âlimlerinin biyografisi konularında geniş bilgiye sahip olan Kâlî, Endülüs'te öğrenci yetiştirme ve eser yazma hususunda II. Hakem'den destek görmüştür. Kâlî, Endülüs'te birçok öğrenci yetiştirmiştir." Kâlî hakkında geniş bilgi için bkz. Hüseyin Elmalı, "Kâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (İstanbul, TDV Yayınları, 2001), 24/259-260.

[28] Emîl Ya'kûb, *el-Me'âcimü'l-Lügaviyyetü'l-'Arabiyye Bidâetühâ ve Tedavvuruhâ*, (Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn,1985), 41, 57, 61.

[29] Ya'kûb, *el-Me'âcimü'l-Lügaviyye,* 77, 78, 85.

İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânu'l-'Arab'*ı, Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1414) *el-Kâmûsu'l-Muhît'*i, Zebîdî'nin (ö. 1205/1790) *Tâcu'l-Arûs*'u bu aşamada telif edilen eserlerdir.[30]

Dördüncü aşama kelimenin ilk harfinin kök harfi olarak temel alınıp düzenlendiği, alfabetik sözlüklerin yazıldığı aşamadır. Ya'kûb'a göre Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *Esâsü'l-Belâga* adlı eserinde bu yöntemi ilk kullandığı kaynaklarda geçmektedir. Modern dönemde de Butrus el-Bustânî'nin *Muhît el-Muhît* ve Luvis Ma'lûf'un (ö. 1946) *el-Müncid* eserlerinin yanı sıra, Kahire Arap Dil Kurumu'nun telif ettiği *el-Mu'cemu'l-Vasît* de bu yöntem kullanılarak oluşturulmuş eserlerdir.[31]

Beşinci aşamada ise sözlüklerin kelimelerin köklerine göre değil telaffuz biçimine göre düzenlendiği aşamadır. Abdullah el-Alâylî'nin 1963 yılında basılan *el-Merci*', Cubrân Mes'ûd'un 1964'te basılan *el-Râid*, Fuâd Efrâm el-Bustânî'nin 1967'de basılan *el-Müncidü'l-Ebcedî*, Halîl el-Cer'in 1973 yılında basılan *Lârûs* bu aşamanın en meşhur eserleridir.[32]

2.3.2. Modern Dönem Terim Çalışmaları

Modern dönemde Arapça terim çalışmaları iki dönem halinde incelenmektedir. İlk dönem resmi kuruluşlar öncesi kişisel çalışmaların olduğu dönemdir. İkinci dönem ise XX. yüzyıldan itibaren resmi kuruluşların terim türetme faaliyeti yaptığı dönemdir.

2.3.2.1. Kişisel Çalışmalar

Modern anlamda ilk kişisel terim çalışmaları Mısır'da Rifâ'a Râfi'î et-Tahtâvî (1801-1873)[33] ile Arap ve İslâm dünyasından katkıda bulunan diğer çağdaşlarıyla başladığı

[30] Ya'kûb, *el-Me'âcimü'l-Lügaviyye*, 104, 105, 113, 119.
[31] Ya'kûb, *el-Me'âcimü'l-Lügaviyye*, 136, 138, 143, 149.
[32] Ya'kûb, *el-Me'âcimü'l-Lügaviyye*, 164, 165.
[33] "1216'da (1801) Mısır'ın Cercâ (Gergâ) kasabasının Tahtâ köyünde doğan Tahtâvî hafızlığını tamamlayarak babasının gözetiminde klasik dinî metinleri okumuş, 1817'de Ezher Üniversitesi'ne girmiştir. 1821'de Ezher'deki öğrenimini tamamladıktan sonra bu üniversitede ders vermeye başlamıştır. Dönemin idaresi tarafından Avrupa'ya gönderilen Tahtâvî başta Fransa olmak üzere Avrupaya ait gözlemlerini anlattığı *Tahlîsü'l-İbrîz fî (ilâ) Telhîsi Bârîz* kitabını ve farklı eserler hazırlamıştır. Yönetimine getirildiği Medresetü't-Tercüme'nin ismini Medresetü'l-Elsûn'e çevirerek (1835) gerek tercüme ve telif eserleriyle gerekse yetiştirdiği öğrencilerle Osmanlı ve Mısır'ın fikir hayatında önemli bir yer edinmiştir. Kendisi ve öğrencileri birçok kitabı Arapça ve Türkçe'ye tercüme ederek Mısır Batılılaşma hareketinin ve XIX. yüzyıl Mısır aydınlanması (nahda) hareketinin önderlerinden kabul edilmiştir." Tahtâvî hakkında geniş bilgi için bkz. Hilal

görülür. Bu dönemde pek çok kelimenin terimleşmesi Tahtâvî ve çağdaşları sayesinde mümkün olmuştur.[34]

Tahtâvî'nin Fransa seyahati sonrası kaleme aldığı seyahatname niteliğindeki *Tahlîsu'l-İbrîz fî Telhîsi Bârîz* adlı eseri, Avrupa seyahati boyunca terim çalışmaları açısından gözlemlerini detaylı olarak içermektedir. Tahtâvî, Batının kullandığı ancak Arap dilinde karşılığı bulunmayan ifadeleri adlandırmak üzere telif ettiği bu eserinde, terim türetmek için bazı yöntemler kullanmıştır. Bu yöntemlerden birincisi, yeni karşılaşılan terimleri ifade etmek için, klasik Arapçaya veya konuşma diline ait terimleri yeniden kullanarak bu kelimelere yeni anlamlar yükleme şeklindedir. Bu terimler tek kelimeden oluşabildiği gibi terkipten de oluşabilmektedir. Birinci yöntemle oluşturulan tek kelime terimlere örnek olarak, الحَشَرَاتُ السُّمِّيَّات (zehirli böcekler) ve البُولِيتِيقَة (politika) kelimeleri verilebilir.[35]

İkinci yöntem ise, yabancı terimleri Arapçalaştırmasıdır. Bunu, yabancı terimleri Arapçanın ses ve şekil yapısına uydurarak yapmaktadır. Tahtâvî, dönemin Arapça terminolojisiyle ifade edilmeyen pek çok yabancı kelimeyi Arapçalaştırma yoluna gitmiş, çoğu kez bu terimlerin ait olduğu dilin telaffuzuyla uyumlu tanımlamalar kullanmıştır. تِيلِغِرَاف – إِشَارَةُ الأَخْبَار, بَرْقِيَّة (telgraf), مِيزَانُ الحَرَارَة (termometre), مِيزَانُ الرُّطُوبَة (nemölçer) gibi terkipler buna örnek verilebilir.[36]

Tahtâvî, çalışmalarında o dönem kullanılmakta olan resmi terimlere de yer vermiştir. Bu terimler o dönem Osmanlıya bağlı Mısır idari birimlerinde yaygın şekilde kullanılan فَرْمَان (ferman) gibi Farsçadan Türkçeye ardından Mısır Arapçasına geçmiş kelimelerdir.[37] Aynı kitabında İtalya seyahati esnasında karşılaştığı الكَرَنْتِينَة (karantina) terimini Arap diline kazandırmış ve يُكَرْتِنُ şeklinde muzârî fiilini türetmiştir.[38]

Görgün, "Rifâ'a Râfi'î et-Tahtâvî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/95-97.

[34] Hilmî Halîl, *el-Müvelled fi'l 'Arabiyye,* (Beyrut: Dâru'n-Nahdâ el-'Arabiyye li't-Tıbâati ve'n-Neşr, 1985), 525.

[35] Rifâ'a Râfi'î et-Tahtâvî, *Tahlîsu'l-İbrîz fî Telhîsi Bârîz,* (Kahire: Müessesetü Hindâvî lit-Ta'lîmi ve's-Sekâfe, 2012), 124, 220.

[36] Tahtâvî, *Tahlîsu'l-İbrîz*, 306-307.

[37] Tahtâvî, *Tahlîsu'l-İbrîz*, 205.

[38] Tahtâvî, *Tahlîsu'l-İbrîz*, 57.

Şahin, Tahtâvî'nin kendi bireysel çalışmalarıyla beraber kurmuş olduğu Medresetu'l-Elsûn'daki öğrencilerinin çabalarının XIX. yüzyılda da devam ettiği ve Arap dilinin zenginleşmesine büyük katkısı olduğunu ifade etmektedir. Tahtâvî, yazı ve tercümelerinde, Batıdan Mısır'a intikal eden yeni bilimleri ve kültürel unsurları ifade etmek üzere uygun Arapça sözcük bulma sorunuyla yüzleşmeye çalışmış ve bunun için değişik yollar izlemiştir. Başta Fransızca olmak üzere, kelimeleri Arapçanın ses ve şekil esaslarına uydurarak Avrupa dillerinden aktarmalar yapmıştır.[39]

Gündüzöz'e göre günümüze ulaşmış ilk gramer kitabı olan Sîbeveyh'in (ö. 180/796) *el-Kitâb*'ında dahi yabancı dillerden Arapçaya geçen kelimelerin imlâsı ile ilgili müstakil bölümlerin bulunması, Arap filolojisinde yabancı kelimelerin Arapça imlâsı meselesinin çok erken dönemlerden beri ele alındığını göstermektedir.[40] Gündüzöz, günümüzde yabancı dillerden Arapçaya geçen kelimelerin yazımının belli kurallara tabi tutulduğunu ifade etmektedir. Yabancı dilden Arapçaya geçmiş terimlere ait klasik kitaplarda olmayan ses değerlerini yansıtan yeni Arapça harflerin geliştirildiği ve kullanıldığı görülmektedir. Gündüzöz' ün tespitine göre, zorunlu durumlarda 'p'nin karşılığı olarak پ, İngilizcedeki *dove* gibi kelimelerdeki 'v' harfi yerine ف, 'w' harfi de söylenişine göre ف ya da و ile yazılmaktadır. Yunanca 'Ψ' işareti daima پس diye yazılırken 'ç' harfi ise تش harfleri ile karşılanır. Örneğin *çaça* تشا تشا şeklinde yazılmaktadır.[41]

Modern dönemde Emîl Yâ'kûb'un sözlükçülüğün gelişiminin beşinci aşamasında değindiği şahsiyetlerden başka kişisel çalışmalar yapan ve Arapça terimlerle ilgili kitap telif eden dilbilimciler de vardır. Mısır'da Ahmed Fâris eş-Şidyâk (ö. 1887), İbrâhîm el-Yâzıcî (ö. 1906), Anistâs Mârî el-Kermelî (ö. 1947), Ahmed Teymûr (ö. 1930), Ahmed Îsâ bu çalışmalara katılanlardır. Lübnan'da Halîl el-Yâzicî (ö. 1889), Butrus el-Bustânî, Corcî Zeydân (ö. 1914), Necîb Haddâd (ö. 1899), Şâkir Şakîr (ö. 1896), Saîd eş-Şertûnî (ö. 1912), Süleymân el-Bustânî (ö. 1925), Emîn el-Ma'lûf gibi dilbilimciler dönemin hareketine yenilik katan müelliflerdendir. Yine Suriye'de el-

[39] Şener Şahin, "Rifâ'a Râfi'î et-Tahtâvî ve Modern Arap Edebiyat Dilinin Leksikolojik Gelişimine Katkısı", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 14/2 (2005), 176-183.

[40] Sîbeveyh *el-Kitâb*'da muarreb kelimelerle ilgili, ele aldığı Farsça kelimelerin anlamlarından ziyade imlâsı üzerinde durmuştur. Örneğin; جَوْرَبٌ – گورب, شلوار – سَرَاوِيلٌ kelimelerindeki harf ve hareke değişimleri gibi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sîbeveyh, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 1982), 4/303-304.

[41] Soner Gündüzöz, "Klâsik ve Modern Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/8 (2003), 73.

Emîr Mustafâ eş-Şihâbî (ö. 1968), Irak'ta Ahmed Rıdâ eş-Şebîbî (ö. 1965) ve Anistâs el-Kermelî (ö. 1947), Filistin'de Halîl es-Sekkâkînî (ö. 1953) gibi dilbilimcilerin kişisel çalışmaları da Arap sözlükçülüğünün tarihi seyri bakımından önemlidir.[42]

2.3.2.2. Kurumsal Çalışmalar

XIX. yüzyılda Avrupa, Arap dünyası üzerinde hissedilir derecede bir etkiye sahiptir. Şahin'e göre, bu dönemde Arap coğrafyası Batı ile yakın bir temas halindedir. Arap dünyası üzerindeki bu karşı konmaz Avrupa etkisi, kültürel ve linguistik açıdan birtakım kimlik bunalımlarına neden olmuştur. 1822'de, Kahire'de bir matbaanın kurulması ve bu tarihten itibaren, "*theatre*" (تِيَاتْرُو) *tiyatro*, "*journal*" (جُرْنَال) *jurnal*, "*the post*" (البُسْطَة) *posta* ve "*politics*" (البُلِتِيقَا) *politika* gibi Avrupa kökenli terimlerin Arapça versiyonları, Arapçayı kullanan ülkelerde, Batıya ait kurumların ve teknolojinin doğuşunun bir işaretidir ve bu gibi terimler yazarlar tarafından benimsenerek kullanılmaya başlanmıştır.[43]

Mısır gazetelerindeki haberlerde yabancı politik terimlerin kullanımının artması, bazı entelektüellerin yabancı dil kullanmalarıyla övünmeleri, Mısır vatandaşlarının dillerine olan kayıtsızlığı ve yerel konuşma dili ammicenin yaygınlaşması gibi birçok sebep, bazı dilbilimcileri, Batıdan kendi dillerine geçen modern ve kültürel kavramlarla Arapçanın baş edemediğini düşünmeye sevk etmiştir. Bu bilim adamları Kahire'de bir dil kurumunun kurulması gerektiği düşüncesini dillendirmeye başlamıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise Ahmed Fâris eş-Şidyâk ve Tahtâvî gibi dönemin önde gelen dilbilimcilerin yaptıkları çağrılar karşılık bulmuştur. Mısır'da kurumsal anlamda ilk oluşum, XIX. yüzyılın sonlarında Mısırlı düşünürler ve edebiyatçılardan oluşan bir gurubun Kahire'de bir kulüp oluşturmasıyla başlamıştır. Bu kulübün amacı Arapçayı yanlış ifadelerden (lahn) kurtarmak ve modern bir Arapça sözlük hazırlamaktır. Bunun için de resmi bir dil kurumunun kurulması görüşünde birleşmişlerdir. 1892'de kurulan bu kulüpte Şeyh Muhammed Abduh ve dilbilimci Şenkitî gibi kişiler yer almış, Tevfik Bekrî kulübün başkanlığını üstlenmiştir.[44]

---

[42] Halîl, *el-Müvelled fi'l 'Arabiyye*, 526.

[43] Şahin, "Rifâ'a Râfi'î et-Tahtâvî", 162-163.

[44] Abdulazîm Fethî Halîl, "Külliyyeti'l-Lugati'l-'Arabiyyeti bi'l-Kâhire ve Semânûne 'Âmen fî Hıdmeti'l-Lugati'l-'Arabiyyeti ve Himâyetühâ", *en-Nedvetü'l-İlmiyyetü'l-Ûlâ bi-Münâsebeti'l-*

Bu üyeler yaptıkları bir dizi toplantıdan sonra Arapçadaki bazı yabancı kelimelerin yerine yeni karşılıklar bulmuşlardır. Örneğin البَلْطُو (palto) yerine المِعْطَف, البُولِيس (polis) yerine الشُّرْطَة gibi kelimeler bunlardan bazılarıdır.[45]

Ancak Vâfî ilk dönem kişisel gayretlerle türetilen kelimelerin birçoğunun benimsenmediği görüşündedir. Dil kurumlarında ise daha profesyonelce terim türetildiğini, bu kurumlarca türetilen ve halkın kulağına güzel gelen kelimelerin daha kolay yerleştiğini ifade eder.[46]

Hicâzî ise, kişisel çabalarla geliştirilmeye çalışılan terimbiliminin 1908'de *el-Câmi'atu'l-Ehliyye*'nin kurulmasıyla yeni bir aşamaya geçtiğini ve terim çalışmalarının kurumsal aşamasının başladığını ifade eder. Daha sonra bu üniversite 1925'te *el-Câmi'atu'l-Mısriyye*' ye dönüşmüştür.[47]

Bu anlamda Arap ülkelerinde hem Arap dili ve edebiyatına dair ilmi çalışmalar yapan hem de terim bulma faaliyetlerini günümüzde de sürdüren dil kurumlar şunlardır:

2.3.2.2.1. Mısır Arap Dil Akademisi (Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye bi'l-Mısr)

Mısır'da dil çalışmalarıyla ilgili gayri-resmi oluşumların ardından Aralık 1932'de kraliyet kararnamesiyle Mısır'ın ilk resmi dil kurumu olan *Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Melekî* kurulmuştur. 1934'te ilk üyelerinin belirlendiği kurum Arap dili ve edebiyatı alanında faal, eser üretme bakımından hala etkili ve köklü kurumlardandır. Kurum Arap dil âlimlerinden ve şarkiyatçılardan seçilen üyelerden meydana gelmekteydi. Bu şekilde İtalyan, Fransız, Alman ve İngiliz şarkiyatçılar gibi çok sayıda Arap dilbilimcileri kapsayan geniş bir kurul oluşturulmak istenmiştir.[48]

Yevmi'l-'Âlemî lil-İhtifâli bi'l-Lugati'l-'Arabiyye, [Bildiriler], ed. İbrâhîm et-Terzî, (Kahire: Câmi'atü'l-Ezher Külliyyeti'l-Lugati'l-'Arabiyye, 2012) 262-265.

45 Şevkî Dayf, *Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye fî Hamsîne 'Âmen,* (Kahire: Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Mısr,1984), 19.

46 Alî Abduvâhid Vâfî, *Fıkhu'l-Luga,* (Kahire: Mektebetü'n-Nahda Mısr, 2004), 155.

47 Mahmûd Fehmî Hicâzî, "Kadıyyetü'l-Mustalahi'l-Lugaviyyi'l-Hadîs", *Mecelletü Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye,* 57/sy (Kasım 1985), 124.

48 Halîl, *el-Müvelled fi'l-'Arabiyye*, 593-594.

Harb'a göre, Talim ve Terbiye Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan bu kurumun kuruluşunda, dönemin iktidarının milliyetçiliğini gösterme, Kral Fuâd'ın Arapları dil yoluyla birleştirme arzusu gibi siyasi sebepler etkili olmuştur.[49]

Kurum, geniş çaplı bir terim türetme faaliyeti gerçekleştirmektedir. Arapça karşılıklarını bularak kullanmayı kararlaştırdığı Arapçalaştırılan kelimelerden fiil, ism-i fâil, ism-i mef'ûl vb. kelimeler türetmiştir. Meselâ '*telefon'* kelimesinden "تَلْفَنَ", (telefon etti) fiilini, '*mıknatıs*'tan (المِغْنَاطِيس) mâzi (مَغْطَسَ), ism-i fâil (المُمَغْطِسُ), ism-i mef'ûl (المَمْغَطَس) ve masdar (المِغْنَاطِيسِيَّة) kelimeler türetmiştir. Genel sözlüklerle beraber çeşitli terimlere ait farklı sözlükler de çıkarmış, ayrıca birçok eski eserin tahkikini gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında medeni kanun ve ticaret kanunlarına dair terimler, tıp, kimya, jeoloji, atom fiziği, biyoloji ve felsefe terimleri gibi sözlükler yer almaktadır.

Kurumun çıkardığı eserlerden bazıları şunlardır:

- *Mecelletü Mecma'i'l-Lugati'l-'Arabiyye.*
- *el-Mustalahâtu'l-'İlmiyye.*
- *el-Mu'cemu'l-Kebîr.*
- *el-Mu'cemu't-Târîhî.*
- *Mu'cemu Elfâzi'l-Kur'ân* (dört cilt).
- *Mecmû'atü'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât.*
- *el-Mu'cemu'l-Vasît.* [50]

[49] Muhammed Harb, "Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003) 28/260.

[50] Îmân Sâlih Mehdî vd., "el-Mecâmi'u'l-Lugaviyyetü'l-'Arabiyyetü'l-Vazîfe ve'l-Edâu'l-Mecma'u'l-İlmiyyü'l-Irâkî Enmûzücen", *Mecelletü Midâdü'l-Âdâb, el-Câmiatü'l-Irâkıyye Külliyyeti'l-Âdâb,* 1/2 (2019), 394.

2.3.2.2.2. Suriye Arap Dil Akademisi (Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye bi Dımeşk)

9 Haziran 1919'da Şam'da kurulan ilk resmi dil kurumudur. Kurumun adı *el-Mecma'u'l-'İlmiyyu'l 'Arabî*'dir. 1918 yılında Suriye'nin Osmanlı Devletinden ayrılmasından sonra yönetimi ele alan askeri hükümet ilk iş olarak dönemin edebiyat ve dil bilim adamlarından oluşan bir komisyon kurmuştur. Komisyon Maârif Bakanlığına bağlı *Şu'betu't-Terceme ve't-Te'lîf* adıyla faaliyete başlamış *el-Mecma'u'l-'İlmiyyu'l-'Arabî* ismiyle resmi nitelik kazanmıştır. Bu komisyon Suriye Dil Akademisinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Arapçadaki Türkçe ve Fransızca kelimelerin ayıklanarak bunların Arapçalaştırılması yönünde girişimlerde bulunmuş ve bunlara karşılık gelecek terimlerin çalışmalarını yapmıştır.[51]

Kurumun 1921 'de *Mecelletü'l-Mecma'i'l-'İlmiyyi'l-'Arabî* adıyla çıkarmaya başladığı dergi 1931 yılına kadar ayda bir, 1949'a kadar iki ayda bir, bu tarihten sonra üç ayda bir neşredilmiştir. 1966'dan itibaren *Mecelletü Mecma'i'l- Lugati'l-'Arabiyye* adıyla yayımlanmaya devam eden dergi Ocak 2002'de LXXVII. cildini neşretmiştir. Dergi 1921'den beri yayın hayatındadır.[52]

2.3.2.2.3. Irak Dil Bilimleri Akademisi (Mecma'u'l-'İlmiyyi'l-'Irâkî)

İngiliz işgalinin yaşandığı 1918'li yıllarda Irak'ta, Arap dili alanındaki ilk çalışmalar *Meclisü'l-Me'ârif* olarak isimlendirilen bir heyet tarafından başlatılmıştır. Bu heyetin kuruluşunda dönemin önemli dil ve edebiyatçılarından Mahmûd Şükrî 'Âlûsî, Muhammed Cemîl Sıdkî ez-Zuhâvî ve Anistas Mârî el-Kermelî yer almıştır. Irak'taki diğer bir girişim 1921'de siyasi saiklerle kurulan *el-Ma'hedü'l-'İlmî* (Bilim Enstitüsü) olmuştur. 1934 yılında aralarında Muhammed Rıdâ eş-Şebîbî ve Muhammed Fâdıl el-Cemâlî gibi dilbilimcilerden oluşan on iki üyeli *Nâdin Edebî İlmî* (Bilim ve Edebiyat Kulübü) kurulmuştur.[53]

Kurumsal anlamda ilk eylem ise 1945'te Irak Maarif Bakanlığınca *Lecnetü't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr* adıyla bir heyetin kurulması olmuştur. 1947 yılına kadar faaliyetlerine devam eden heyet, aynı bakanlık kararıyla *Mecma'u'l-'İlmiyyu'l-Irâkî* ismiyle kurumsal yapıya kavuşmuştur. Muhammed Rıdâ eş-Şebîbî kurumun ilk

[51] Halîl, *el-Müvelled fi'l 'Arabiyye*, 586-588.
[52] Harb, "Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye", 261.
[53] Mehdî, "el-Mecâmi'u'l-Lugaviyye", 396.

başkanı seçilmiştir. Yine bir kararname ile kurum bünyesinde bir dergi çıkarılmaya başlanmış ve bir de yayınevi kurulmuştur. Kurumun en önemli yayınları arasında Cevâd Alî'nin sekiz ciltlik *Târîhu'l-'Arab Kable'l-İslâm*, Nûri Câfer'in *el-'Ulûmu't-Tabîiyye* ve Seyyid Nâsır en-Nakşebendî'nin *el-Dînâru'l-İslâmî fi'l-Müthafi'l-'Irâkî* eserleri bulunur. 1970'lerin başında kurum kendi bünyesinde Kürt Dil Kurumu (1970) ve Süryânî Dil Kurumu'nu (1972) oluşturmuş, ilk dönemlere ait Süryanice ve Yunanca eserleri tercüme etmiştir. 1978'de bu üç kurum tekrar *el-Mecma'u'l-'İlmiyyu'l- 'Irâkî* adı altında birleştirilmiştir.[54]

Irak Dil Akademisi'nin terminoloji konusuna önem vermesine rağmen şimdiye kadar herhangi bir sözlük çıkarmadığı görülmektedir. Kurum üyesi Mustafa Cevâd, kurumun asli işinin Arapçaya kazandırılmak istenen terimleri iştikâk ve ta'rîb yoluyla dile aktararak, bu terimlerin ufkunu genişletmek ve yayınlamak olduğunu söylemektedir. Bu çabaların sonucu kurum, modern çağın getirdiği muarreb ve müvelled terimlerden oluşan kapsamlı bir dergi yayımlamıştır. Bu dergide bahsi geçen terimlerden bazıları şunlardır: السّكَكُ الْحَدِيدِيَّة (demiryolları), نَقْلُ الرُّكَّاب (yolcu taşıma), الغَزْل و النَّسْج (dokumacılık), الجِرَاحَة (ameliyat), عِلْمُ الْوِلَادَة (doğum bilimi), عِلْمُ الْمِيَاه (su bilimi). Irak Dil Kurumu'nun günümüzde de hala dilin müfredatına yönelik her türden kelime ve terim konusunda araştırma toplantılarına önem verdiği ve yoğun faaliyetlerinin olduğu söylenebilir.[55]

2.3.2.2.4. Ürdün Arap Dil Bilimleri Akademisi (Mecma'u'l-'İlmiyyi'l-Urdunî)

Ürdün Arap Dil Akademisi'nin ilk nüvesini Şam, Kahire ve Bağdat'ta kurulan dil kurumları oluşturmaktadır. Kurum 1961 yılında Ürdün Eğitim ve Öğretim Bakanlığı bünyesinde *Lecnetü't-Ta'rîb ve't-Terceme ve'n-Neşr* adıyla kurulmuştur. Kurumun bilim dili alanındaki çabaları takdire şayandır. Ocak 1976'da çıkarılan bir kanunla kurumun ismi *Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Urdunî* şeklinde değiştirilmiştir. Kurulun başkanlığına Abdülkerîm Halîfe seçilmiş ve Temmuz 1977 yılında Cebelü'l-Hüseyn'de yapılan ilk toplantısında bazı kararlar almıştır. Kurulda hızlı karar alıp uygulamak üzere altı daimî heyet teşkil edilmiştir. Bunlar; yönetim kurulu,

[54] Dayf, *Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye*, 12-15.
[55] Halîl, *el-Müvelled fi'l 'Arabiyye*, 601-604.

sözlük, terim ve taʿrîb komitesi, dil ve kültür miras komitesi, tercüme komitesi, basılı yayın ve dergi komitesi ile kitap komitesidir.[56]

Kurum telif ve tercüme çalışmalarını teşvik için yarışmalar düzenlemektedir. Sözlük, terim ve taʿrîb komitesi de bakanlığın ve üniversite hocalarından oluşan on kişilik bir heyetin katkılarıyla matematik terimlerinden oluşan bir sözlük hazırlamış, bilim ve kültür kurumlarına armağan etmiştir. Şüphesiz bu, Arapça matematik öğretiminde büyük bir boşluğu doldurmuştur. Kurum taʿrîb çalışmalarına dair iki de kitap yayımlamıştır. Bunlardan birincisi, uluslararası sistemlerle ilgili simgelerin kısaltmalarını ve terimleri içerirken, ikincisi bankacılık, ekonomi ve ticari terimleri içeren kitaptır. Çıkardığı dergiler yanında Ürdün ve Yermük Üniversitelerinde öğrencilere okutulan ilmi terimlere dair matematik, fizik, jeoloji, biyoloji ve kimya kitapları yayımlanmıştır. Ürdün Üniversitesiyle bilim dilinin Arapçalaştırılması konusunda güçlü bir ulusal kampanya yürütmüştür. Irak Dil Akademisi'nin çıkardığı dergiye benzer, ilk sayısı Ocak 1978'de çıkarılan *Mecelletü Mecmaʿi'l-Lugati'l-ʿArabiyye* adlı bir dergi yayımlamaktadır.[57]

1977 yılından beri üyesi bulunduğu Arap Dil ve Bilim Akademileri Birliği'nin faaliyetlerine katılan kurum, Arap dünyasında düzenlenen birçok bilimsel toplantı ve kongreye de iştirak etmektedir. Kurum, 1983'ten beri her yıl altı hafta kadar süren bir kültür bayramı (*el-mevsimü's-sekâfî*) düzenlemektedir. Çeşitli Arap ülkelerinden gelen bilim ve düşünce adamlarının katıldığı bu faaliyette Arap diline ve İslâm medeniyetine dair meseleler tartışılmaktadır. Her yıl bir çerçeve konunun belirlendiği etkinlikte sunulan tebliğ ve tartışmalar kitap halinde yayımlanmaktadır. Kurum, Arap ve İslâm kültürüne dair önemli kaynak ve araştırma eserleri ihtiva eden bir kütüphaneye de sahiptir.[58]

2.3.2.2.5. Fas Dil Kurumu (Mektebü't-Tensîki't-Taʿrîb)

Bazı Arap ülkelerince, modern terimlerin Arapçalaştırılması alanındaki faaliyetlerini koordine etmek, Arap dilini eğitim, kültür, bilim ve iletişim faaliyetlerinde etkin kullanmanın yollarını tespit etmek amacıyla Taʿrîb Koordinasyon Ofisi kurulması

[56] Dayf, *Mecmaʿu'l-Lugati'l-ʿArabiyye*, 15.
[57] Dayf, *Mecmaʿu'l-Lugati'l-ʿArabiyye*, 16.
[58] Abdülkerîm Halîfe, "Mecmaʿu'l Lugati'l-ʿArabiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003) 28/261.

fikri ortaya atılmıştır. Fas Kralı V. Muhammed'in de teşvikiyle Rabat'ta 1961 tarihinde ilk taʿrîb kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede bir taʿrîb enstitüsü kurulması kararı alınmış ve *Mektebu Tensîki't-Taʿrîb* kurulmuştur.[59]

Daşkıran'ın tespitine göre Arap dünyasının Unesco'su olarak tanımlanan Fas Dil Kurumu terim konusunda birçok bilimsel sempozyum gerçekleştirmiştir. Bunlardan ilki 1962'de Rabat'ta yapılan taʿrîb sempozyumudur. Bunu 1981 yılında yine Rabat'ta yapılan *Nedvetu Tevhîdi Menheciyyeti Vadʿil-Mustalahât el 'İlmiyye* izlemiştir. 1986 yılında Tunus'ta *Nedvet't-Teʿâvun el-'Arabî fî Mecâli'l-Mustalahât 'İlmen ve Tatbîken*', 1989 yılında yine Tunus'ta *Nedvetu't-Takyis ve't-Tevhîd el-Mustalahî fi'n-Nazariyye ve't-Tatbiki,* 1993 yılında Amman'da *Nedvetu Tatvîri Menheciyyeti Vadʿil-Mustalah el-ʿArabi* ve 1999 yılında Kahire'de *Mu'temeru Taʿrîb el-'Âşir* düzenlenen sempozyumlardan bazılarıdır.[60] Arap coğrafyasından birçok kurum ve kuruluşun katkılarıyla gerçekleşen bu sempozyumlarda her biri belli konulara ayrılmış terim sözlükleri oluşturulmuştur. المُعْجَمُ السِّيَاحِي (Turizm Sözlüğü), مُعْجَمٌ مُصْطَلَحَاتِ السَّيَّارَة (Araba Terimleri Sözlüğü), مُعْجَمٌ أَسْمَاءِ العُلُومِ وَ الفُنُونِ (Bilim ve Sanat İsimleri Sözlüğü), مُعْجَمٌ الأَلْعَابِ و اللُّعْبِ العَرَبِيَّةِ القَدِيمَةِ (Eski Arap Oyunları Sözlüğü), مُعْجَمٌ الأَلْوَانِ (Renkler Sözlüğü), مُعْجَمٌ الأَطْعِمَةِ (Yemek Sözlüğü), مُعْجَمٌ الزُّهُورِ (Çiçekler Sözlüğü) bunlardan bazılarıdır. Kurumun *el-Lisânu'l-'Arabî* adında bir de dergisi çıkmaktadır.[61]

2.3.2.2.6. Arap Dil Federasyonu Birliği (İttihâdu'l-Mecâmi'i'l-Lugaviyyeti'l-'İlmiyyeti'l-'Arabiyye)

Birlik fikri ilk olarak o dönem faaliyette olan Kahire, Şam ve Bağdat'taki dil kurumlarının 1956'da Bağdat'ta gerçekleştirdiği konferansta dile getirilmiştir. Burada alınan kararla federasyonun merkezi Kahire olarak kararlaştırılmış ve resmi olarak 1971 yılında kurulmuştur. Kahire, Şam ve Bağdat Dil Kurumu üyelerinden oluşan heyet Nisan 1971'de Tâhâ Hüseyin başkanlığında gerçekleştirilen ilk toplantıda federasyonun tüzüğü kabul edilmiştir. Toplantıda federasyonun ve Kahire Dil Kurumu'nun başkanı olarak Tâhâ Hüseyin seçilmiştir. Birliğe ilk katılan kurum

[59] Fas Dil Kurumu, "http://www.arabization.org.ma/" (Erişim: 11.01.2021).
[60] Daşkıran, *Arapçada Terim Türetme Yolları*, 97.
[61] Hâmid Sâdık Kuneybî, "el-'Alâkatü Beyne'l-Mustalah ve'l-Lafzı'l-Hadarî", *Mecelletü Mecmaʿu'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Ürdünî*, 17/45 (Amman: Temmuz 1993), 110.

1977'de Ürdün Arap Dili Akademisi olmuştur. Birlik ilk sempozyumunu 1972 yılında Şam'da gerçekleştirmiş ve burada kanunlarla ilgili terim çalışmaları yapmıştır. 1973'te Bağdat ve 1976'da Cezayir'de yapılan sempozyumda petrol terimleriyle ilgili çalışmalar yapmıştır. 1992 yılında Tunus ve Kahire'de Arap dilinin öğretimini kolaylaştırmak için terim çalışmaları gerçekleştirmiştir. Yine 1994 yılında Kahire'de gerçekleştirilen sempozyumda ilk Tıp Terimleri Sözlüğü ve Petrol Terimleri Sözlüğü, 1997 yılında Şam'da düzenlenen sempozyumda ise Biyoloji ve Tarım Bilimleri Sözlüğü kabul edilmiştir.[62]

2.3.2.2.7. Libya Arap Dil Akademisi (Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye)

Libya'da, Müslüman kimliğin oluşmasında, Arap kültür mirasının aktarılmasında ve diğer Arap toplumlarıyla ilişkilerde Arapça temel işlevler yerine getirmiştir. Arapçanın toplumdaki önemi dikkate alınarak, onun kural ve kaidelerini öğretmek, onu bilim, kültür ve eğitim alanlarında işlevsel kılmak için Arapça Dil Akademisi'nin kurulması gereklilik olmuştur. Bu ihtiyaca binâen 5 Mart 1999'da bakanlar kurulu kararıyla genel merkezi Trablus olan Arap Dil Akademisi'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Akademinin resmi açılışı Haziran 2002'de yapılmıştır. Kurumun *Havliyyetü'l-Mecma' ve Buhûsu Mecma'ıyye* adında akademik bilim dergileri vardır.[63]

2.3.2.2.8. Cezayir Arap Dili Yüksek Kurulu (el-Meclisü'l-A'lâ li'l-Lugati'l-'Arabiyye)

Cezayir Arap Dili Yüksek Kurulu, Arap dilinin gelişiminde aktif rol alan kuruluşlardandır. Aralık 1996'da kurulan kurul Cezayir Cumhurbaşkanlığı danışma organı olarak da görev yapmaktadır. Başkan ve üyelerden oluşan kurulun görevi, Cezayir'de Arap dilinin kullanımı ve geliştirilmesi olarak özetlenmiştir. Kurul, Arapçayla ilgilenen akademisyen ve araştırmacıları desteklemek amacıyla forum, seminer ve konferanslar düzenlemiştir. Arapçanın tanınmasına ve gelişimine katkıda bulunmak için çalışmalar yapan kurul, projelere katkı sunmakta, dergi ve kitaplar

[62] Arap Dil Akademileri Federasyonu, "https://ar.wikipedia.org/wiki/اتحاد_المجامع_اللغوية_العلمية_العربية" (Erişim: 11.01.2021).
[63] Libya Arap Dil Akademisi, "https://www.majma.ly/" (Erişim: 14.01.2021).

yayımlamaktadır. Kurulun yaptığı en önemli faaliyetleri arasında askeri ve idari belgeleri Arapçalaştırması ve eğitime olan katkısı sayılabilir.[64]

2.3.2.2.9. Sudan Arap Dili Akademisi (Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyyeti's-Sûdân)

1993 yılında Sudan'ın başkenti Hartum'da kurulan akademinin başlangıçtaki amacı yayıncılara fasih Arapçayı öğretmek üzere eğitim kursları düzenlemekti. Diğer Arap dil akademileriyle koordinasyonlu bir şekilde çalışan kurum 1995 yılında Arap Dil Konseyleri Federasyonu'na katılmıştır. Akademinin ilk başkanlığını Arap diline bilimsel araştırmalarıyla katkıda bulunmuş ve ders vermiş olan Abdullah et-Tayyib yapmıştır.[65]

2.3.2.2.10. Kral Abdullah b. Abdülazîz Uluslararası Arapça Dil Hizmetleri Merkezi (Merkezü'l-Melekî Abdullâh bin Abdulazîz ed-Düvelî li-Hıdmeti'l-Lugati'l-'Arabiyye)

Suudi Arabistan kralı Abdullah b. Abdülazîz Arapçaya büyük önem vermiş ve bu yolda büyük çaba sarf etmiştir. Çıkardığı bir kararname ile kendi adını taşıyan Kral Abdullah b. Abdülazîz Uluslararası Arapça Dil Hizmetleri Merkezi'ni 2010 yılında kurmuştur. Merkez, 2018 yılında internet sitesinde yayınladığı 68 sayfalık özet programında vizyon, hedef ve etkinliklerini açıklamıştır.[66]

2.3.2.2.11. Moritanya Arap Dili Meclisi (Meclisü'l-Lisâni'l-'Arabî bi Mûrîtânya)

Moritanya Arap Dili Meclisi Moritanya hükümeti tarafından Arap diliyle ilgili araştırmalar yapmak üzere 7 Nisan 2017 tarihinde kurulmuştur. Arap dili alanındaki çalışmalarına yeni başlamış olan kuruluşun hedeflerine bakıldığında diğer dil kurumlarıyla benzer amaçları olduğu görülmektedir.[67]

---

64 Cezayir Arap Dili Yüksek Kurulu, "*https://alarabiahcouncil.org/*المجلس/ الجزائر - العربية -للغة -الأعلى- /" (Erişim: 14.01.2021).

65 Hartum Arap Dili Akademisi, "*https://www.alashj.ae/*مجمع/بالخرطوم - العربية - اللغة - " (Erişim: 14.01.2021).

66 Kral Abdullah bin Abdülazîz Uluslararası Arapça Dil Hizmetleri Merkezi, "*https://kaica.org.sa/site/news/*34" (Erişim: 16.01.2021).

67 Moritanya Arap Dili Meclisi, *https://allissan.org/node/1186* (Erişim: 16.01.2021).

2.3.2.2.12. Filistin (Gazze) Arap Dili Akademisi (Mecma‘u’l-Lugati’l-‘Arabiyyeti’l-Filistînî)

Beşerî bilimler, İslâm mirası ve Arap dili alanında uzmanlaşmış bilim adamlarının bir araya gelmesiyle kurulmuş olan akademi, topluma bilimsel rehberlik yapmak ve Arap dilini öğretmek amacıyla kurulmuştur.[68]

Dil kurumlarının kuruluş amaçlarına bakıldığında; fasih dilin kelime ve terimlerini kapsayan çalışmaların yanında, Arap dilini bozulmaya karşı korumak, onu çağdaş hayatın ve bilimin ihtiyaçlarına cevap verecek düzeye yükseltmek, Arap diline ait eski metinlerin tahkikli neşrini yapmak, Arapçanın yazımını kolaylaştırmak için yeni yöntemler geliştirmek ve Arapçanın kullanımını yaygınlaştırmak gibi ortak hedeflerinin olduğu görülmektedir.[69]

2.3.2.2.13. Diğer Kurumlar

Arap coğrafyası dışında terminolojiyle ilgili birçok kuruluş çalışma yürütmektedir. Avrupa ve Amerika’da terminoloji çalışmalarıyla alakalı kongreler düzenlenmekte, terim bankaları oluşturulmaktadır. Gündüzöz’ün tespitine göre Arap dil kurumlarının da bu tür kuruluşlarla ilişkisi vardır. Örneğin Mektebu Tensîki’t-Ta‘rîb ISO (Uluslararası Standartlar Kuruluşu / The International Standarts Organization) ve Infoterm ile irtibat halindedir. Farklı konulardaki terimlerin karşılanmasında ihtisas kazanmış Âl Suûd Terim Bankası (el-Banku’l-‘Âliyyu’s-Su‘ûdî li’l-Mustalahât = BASSIH) ve merkezi Paris’te bulunan Uluslararası Arap Dili Konseyi (el-Meclisu’d-Duvelî li’l-Lugati’l ‘Arabiyye = CİLF) bu alanda çalışma yapan kuruluşlardandır.[70]

---

[68] Filistin Arap Dili Akademisi, “http://arabic.org.ps/” (Erişim: 19.01.2021).

[69] Arap dil kurumlarının kuruluş amaçları hakkında geniş bilgi için bkz. Suriye Dil Akademisi, “http://www.arabacademy.gov.sy/ar/page11489/” (Erişim: 04.01.2021); Irak Dil Akademisi, “http://iraqacademy.iq/index.php?name=News&file=article&sid=16” (Erişim: 06.01.2021); Hilmî Halîl, *el-Müvelled fi’l ‘Arabiyye*, (Beyrut: Dâru’n-Nahdâ el-‘Arabiyye li’t-Tıbâati ve’n-Neşr, 1985).

[70] Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, 281.

3. TERİM TÜRETME YÖNTEMLERİ

Arapçada kelime türetme yöntemleri lafzî iştikâk, mânevî iştikâk ve iktirâz (aktarmalar) şeklinde üç ana başlıkta ele alınmaktadır.

3.1. Lafzî İştikâk

İbn Düreyd Arapça karşılığı 'ilmu'l-iştikâk' olan terim bilimini "anlamda ve lafızda ilgi olması şartıyla bir kelimeden bir veya daha fazla kelime türetmek ve bu türetmeyi belirli kurallar içinde yapmaktır."[71] şeklinde tanımlamıştır.

Tuzcu'ya göre ise 'ilmu'l-iştikâka, Batı dillerinde *'derivation', 'etymology', 'metaplasm'* gibi isimler verilmektedir. İştikâk, Arapça bükümlü bir dil olduğundan üç ya da dört harften oluşan kelime köküne yeni harfler ekleyerek ya da kelimeden harf çıkararak yeni anlamlar elde edebilmektir.[72]

Arap dilinde terim türetme faaliyetleri zaman içinde gelişme göstermiştir. Bükümlü diller (اللُّغَاتُ الإِشْتِقَاقِيَّة) grubundan olan Arapçanın bu özelliği onu kelime türetimine uygun kılmıştır. Eklemeli dillerden farklı olarak Arapçada, bir ek ya da harf sadece kelimenin sonuna değil, başına ve ortasına aldığı ilavelerle, anlam ve lafız olarak yeni bir terime dönüşebilmektedir. Civelek, Arapçada iştikâk çalışmalarının ne zaman başladığı ile ilgili net bir zaman verilememekle birlikte hicri II. yüzyıldan itibaren çalışmaların başladığı ve eserlerin meydana getirildiğini ifade etmektedir.[73] Cahiliye döneminde ve İslâmın başlangıcında, dönemin ihtiyaçlarını karşılayabilen Arapça, sonraki yüzyıllarda İslâm devletlerinin topraklarının genişlemesiyle birlikte yeni ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmiştir. Arap dil bilimciler başlangıçta karşılaştıkları yeni kavram ve kelimeleri ifade etmekte zorlansalar da zamanla Arapçanın yapısına uygun yeni terimler türetmeyi başarmışlardır. Bu çabalar, Abbâsiler döneminde yapılan tercüme ve terim çalışmalarına da büyük katkı sağlamıştır. Civelek'e göre, XIX. yüzyılda teknoloji ve bilimsel gelişmeler karşısında Arap dilbilimciler, sanat, felsefe, eğitim ve politika gibi alanlarda yeni kelime ve

---

[71] Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd, *el-İştikâk*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1991), 26.

[72] Kemal Tuzcu, "Araplarda Etimoloji Çalışmaları", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (Bahar 2001), 66.

[73] Yakup Civelek, "Arap Dilinde Naht ve Kelime Türetmede Naht Yönteminin Kullanımı", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/10 (Yaz 2003), 98-99.

kavramların türetilmesi gerekliliğine inanarak yoğun çabalara girişmişlerdir. Yapılan tercümeler, oluşturulan heyetler ve dil kurumları aracılığıyla bu konuda önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.[74] Bu dönemin iştikâk konusuna büyük katkı sunan önde gelen dil bilimcileri Ahmed Fâris eş-Şidyâk (eseri *Kenzu'r-Ragâib fî Muntehâbati'I-Cevâib*) ile Rifâ'a Râfi'î et-Tahtâvî'dir. (eseri *Tahlîsü'l-İbrîz fî Telhîsi Bârîz*)

Şidyâk, *Kenzu'r-Ragâib'*de, yabancı kelimelerle mücadelede iştikâkı iyi bir araç olarak görmektedir. Dilin geliştirilmesi ve yeni sözcük türetilmesinde bu yöntemden faydalanılması gerektiğini düşünür. Ona göre Arapçada ism-i mekân ve ism-i âlet gibi birçok türetme kalıpları olduğundan bu yöntemle dilin zenginliği artırılmaya çalışılmalıdır. Şidyâk, kendi dilinde karşılığı bulunamayıp yabancı dillerden alınan kelimelere de dikkat çeker. Arapçada sülâsî fiillerden ism-i mekân ve ism-i âlet oluşturmak için belirlenen kuralların varlığına işaret ederek dile giren yabancı kelimelere Arapçada karşılık bulabilecek gücün var olduğunu söyler. Örneğin yabancı dillerden Arapçaya geçmiş olan فَبْرِيقَة (fabrika) ya da كَارْخَانَة (kârhane) yerine مَعْمَل ya da مَصْنَع, بِمَارِسْتَان yerine مُسْتَشْفَى (hastane), دِيوَان (divan) yerine مَأْمَر, أُسْطُرْلَاب yerine مِنْظَار (gözlük / teleskop) terimlerinin kullanılması gerektiğini ifade eder.[75]

Modern Arap dilbilimcileri terim türetmek için iştikâk, taʿrîb, kalb**,** naht, tevlîd, mecâz ve dahîl gibi yöntemlerden bir ya da daha fazlasını kabul etmişlerdir. Suyûtî'nin (ö. 911/1505) de iştikâk konusuna *el-Müzhir*'de müstakil bir bölüm ayırdığı ve terim türetmek için kullanılan kalıpları detaylı olarak ele aldığı görülmektedir. Suyûtî, Arapçada bir sözcüğün türetilebilmesi için üç unsurun bir araya gelmesi gerektiğini, bunların kök (asl), kalıp (fer') ve bunların birleşiminden oluşan mânâ birliği olduğunu ifade eder. İştikâk ise bu sözcüklerin ham maddesidir. Bu birleşim de çoğunlukla ism-i fâil, ism-i mef'ul, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl, ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i âlet, farklı fiil kalıp ve çekimlerinden oluşmaktadır.[76]

Sa'îd Afgânî de, iştikâkta bulunması gereken dört temel unsuru;

---

[74] Civelek, "Arap Dilinde Naht", 99.

[75] Ahmed Fâris eş-Şidyâk, *Kenzü'r-Regâib fî Müntehıbâti'l-Cevâib,* (İstanbul: Matbâ'atü'l-Cevâib, (1279/1863), 202.

[76] Abdurrahmân Celâleddîn es-Suyûtî, *el-Müzhir fî Ulûmi'l-Lugati ve Envâ'uhâ*, thk: Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ vd., (Beyrut: Menşûrâtü'l-Mektebeti'l-'Asriyye, 1986), 2/346-354.

1. Müştak (المُشْتَق): Türemiş olan kelime,

2. Müştak minh (المُشْتَقُ مِنْه): Kendisinden türetilen kelime,

3. Müştak kelimenin harf ve mana olarak müştak minhe işaret etmesi,

4. Müştak ve müştak minh arasında telaffuz bakımından farklılık olması gerektiği şeklinde ifade etmiştir. Örneğin; الطَّلَب (istek)'den طَالِب (isteyen, öğrenci) kelimesi gibi.[77]

Afgânî, belli kalıplar kullanmak suretiyle bir kelimenin başka bir kelimeye dönüştürülmesi olan iştikâkın yapılabilmesi için kullanılması gereken yöntemleri ise on beş maddede sıralamıştır:

1. زِيَادَة حَرَكَة (Hareke eklemek): عِلْمٌ (bilgi) - عَلِمَ (bildi).

2. زِيَادَة مَادَّة (Harf eklemek): طَلَبَ (istedi) – طَالِبٌ (isteyen).

3. زِيَادَتُهُمَا (Harf ve hareke eklemek): ضَرْبٌ (dövmek) – ضَارِبٌ (döven).

4. نُقْصَان حَرَكَة (Hareke eksiltmek): الفَرَسُ (at) – الفَرْسُ (süvari).

5. نُقْصَان مَادَّة (Harf eksiltmek): ثَبَاتٌ (azim, kararlılık) – ثَبَتَ (dayanak).

6. نُقْصَانُهُمَا (Harf ve hareke eksiltmek): نَزَوَانٌ (sıçrayarak atlamak) – نَزَا (atladı).

7. نُقْصَان حَرَكَة و زِيَادَة مَادَّة (Hareke eksiltmek ve harf eklemek): غَضِبَ (öfkelendi) – غَضْبان (öfkeli).

8. نُقْصَان مَادَّة و زِيَادَة حَرَكَة (Harf eksiltmek ve hareke eklemek): حِرْمَانٌ (mahrumiyet, yoksunluk) – حَرَمٌ (haram, yasak).

9. زِيَادَتُهُمَا مَعَ نُقْصَانُهُمَا (Harf ve hareke eksiltmekle beraber başka harf ve hareke eklemek): النَاقَةٌ (dişi deve) – اِسْتَنْوَقَ (dişi deve gibi oldu).

10. تَغَايِر حَرَكَتَين (İki harekenin değişmesi): بَطَرًا (şımarmak) – بَطِرٌ (şımarık).

11. نُقْصَان حَرَكَة و زِيَادَة حَرَكَة و حَرْف (Bir hareke eksiltirken başka bir harf ve hareke eklemek): الضَّرْبُ (dövmek) – اِضْرِبْ (döv).

[77] Sa'îd el-Afgânî, *Fî Usûli'n-Nahv*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1987), 150.

12. نُقْصَان مَادَّة و زِيادَة أُخْرَى (Bir harf eksiltip başka bir harf eklemek): الرَّضَاعَةُ (emzirmek) – المُرْضِعَةُ (emziren).

13. نُقْصَان مَادَّة و زِيَادَة أُخْرَى و حَرَكَة فَقَط (Bir harf eksiltilip başka bir harf ve hareke eklemek): الخَوْفُ (korku) – خَافَ (korktu).

14. نُقْصَان حَرَكَة و حَرْف و زِيَادَة حَرَكَة فَقَط (Bir harf ve hareke eksiltip sadece hareke eklemek): الوَعْدُ (söz vermek) – عِدْ (söz ver).

15. نُقْصَان حَرَكَة و حَرْف و زَيَادَة حَرْف (Harf ve hareke eksiltip harf eklemek): الفَخْرُ (övünmek) – اِفْتَخَرَ (övündü).[78]

İştikâkta kullanılamayacak kelimeleri ise altı grupta ele almıştır:

1. Yabancı isimler (الأسْمَاءُ الأعْجَمِيَّة)
2. Sesler (الأسْمَاءُ الأصْوَات) : هَدِيل (güvercin ötmesi), ثَغَاء (koyun melemesi) vb.
3. Mübhem ve benzerleri kapsamına giren isimler (الأسْمَاء المُتَوَغِّلَة فِي الإبْهَام و مَا شَابَهَهَا): مَنْ (kim), مَا (ne?, o şey ki, her ne…), مَهْمَا (her ne, ne…olursa olsun) vb.
4. Az kullanılan kelimeler (الألفَاظُ النَّادِرَة) : طُوبَى لَك (Ne mutlu sana) gibi.
5. Zıt anlamlı isimler (الأسْمَاءُ الأضْدَاد) : الأبْيَض (beyaz) ve الأسْوَد (siyah) gibi.
6. Harfler (الحُرُوف) : في (içinde, …de,da), مِنْ (…den,dan, …den beri) gibi.[79]

3.1.1. Lafzî İştikâk Çeşitleri

Kelime türetme işlemi olan iştikâkı, İbn Düreyd İştikâk-ı sağîr, İştikâk-ı kebîr ve İştikâk-ı ekber şeklinde ele almış, nahtı ayrı bir iştikâk türü olarak kabul etmiştir.[80]

3.1.1.1. İştikâk-ı Sağîr

Arapçada en çok kullanılan iştikâk türüdür. Bir kelimenin ses ve harflerinin sırası korunarak farklı bir kalıba aktarılmasıyla yeni ve anlamlı terimin elde edilmesidir. Asma'î (ö. 216/831), Kutrûb (ö. 210/825), Ebü'l-Hasen el-Ahfeş (ö. 315/927), Ebû Nasr el-Bâhilî (ö. 231/846), Mufaddal b. Seleme (ö. 290/903) ve İbn Düreyd (ö. 321/933) gibi Arap dilbilimcilerin çoğu terim türetme konusunda bu yöntem üzerinde ittifak etmiştir. Arapça eklemeli bir dil olmadığı için terim türetmenin en temel yolu belli kalıpları kullanmaktır. Bu yöntemle elde edilen yeni terim ile kaynak

[78] Afgânî, *Fî Usûli'n-Nahv*, 150-151.
[79] Afgânî, *Fî Usûli'n-Nahv*, 152.
[80] İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 26.

kelime arasında harf ve anlam yakınlığı bulunmaktadır. Örneğin ضَرْبٌ kelimesi mutlak anlamda sadece vurma işlemine delalet ederken, ضَارِبٌ, مَضْرُوبٌ, يَضْرِبُ, إضْرِبْ gibi müştâk kelimeler, sîga olarak birbirinden farklıdır. Ancak daha fazla harf ve anlama delalet etmektedir ve anlam yönünden de birbirine yakındır. Ali Abdulvâhid Vâfî gibi bazı çağdaş Arap dilbilimciler bu iştikâk türünü genel iştikâk olarak isimlendirmiş olsa da Subhî es-Sâlih diğer iştikâk türlerinden ayırt etmek için iştikâk-ı asğar isminin kullanılmasını yeterli görmüştür.[81]

İbn Düreyd iştikâk-ı sağîr konusuna, س ل م kök seslerinden meydana gelen kelimeleri örnek vermektedir. Örnek olarak السَّلِيمُ, السَّلَامَةُ, سَلْمَى, سَلْمَانٌ, سَالِمٌ, يُسْلِمُ, سَلْمٌ kelimelerindeki harfler aynı sırayla düzenlendiğinden anlamları birbirine yakındır. Bütün türevlerde temel seslerde bulunan güvende ve emniyette olmak anlamlarıyla yakın ilgisi bulunmaktadır.[82]

Bazı varlıkların isimlerinden yapılan örneğin الحَجَرُ (taş) kelimesinden إسْتَحْجَرَ (taşlaştı), النّاقَةُ (deve) kelimesinden إسْتَنْوَقَ (develeşti), بَغْدَاد kelimesinden تَبَغْدَ (Bağdatlı oldu), البَابُ (kapı) kelimesinden بَوَّبَ (bölümlere ayırdı), البَحْرُ (deniz) kelimesinden أبْحَرَ (gemi yolculuğu yaptı) kelimelerinin türetilmesi bu iştikâk türündendir.[83]

3.1.1.2. İştikâk-ı Kebîr

İştikâk-ı kebîr, aynı harflerden oluşan, aralarında anlam ilişkisi bulunan, sıralanışları farklı ve bundan dolayı ses düzeninde değişiklik olan türetme olarak tanımlanmaktadır. Subhî Sâlih'e göre kalb-î lugavî de denen bu iştikâk türünü İbn Cinnî *el-Hasâis*'te iştikâk-ı ekber olarak isimlendirmiş ve bu konu için özel bir bölüm ayırmıştır. İbn Cinnî kitabında س م ل harflerini esas almış م س ل, م ل س, س ل م, ل س م, ل م س şeklinde altı terkîb olarak harfleri sıralamıştır. السَّمَلُ, السَّلَامَةُ, المَسَلُ, الأمْلَسُ, اللَّمَسُ bu terkîbin terim örnekleridir. Ancak ل س م terkîbi kullanılmamaktadır. نَسَمَتْ الرِّيحُ (rüzgar esti) cümlesinde esinti zayıf ve hafif olduğunda ن ve ل harfleri arasında ses yakınlığı olduğundan burada bu harflerin birbiri yerine kullanılması söz konusudur. Bu da İbn Cinnî'nin bahsettiği İştikâk-ı ekber konusuna girer ki İbn Cinnî

---

81 Subhî es-Sâlih, *Dirâsât fî Fıkhi'l-Luga*, (Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 2009), 174-176.
82 İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 26.
83 Yakup Civelek, *Ahmed Fâris eş-Şidyâk, Edebi Şahsiyeti ve el-Cevâib Gazetesi*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal, Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 190.

iştikâk-ı kebîr ve iştikâk-ı ekber arasında fark görmez. İbn Cinnî'ye göre bu durum Arapçaya has bir durumdur.[84]

İbn Düreyd ise *el-iştikâk*'ta ك ل م kök harflerini esas alarak ك م ل, م ك ل, م ل ك, ل ك م, ل م ك harflerinden oluşan kelimeleri tek manaya delalet eden altı farklı terkipte ele almıştır. Her ne kadar görünüşte farklı olsa da kuvvet ve şiddete delalet eden ortak bir anlam yakınlığı vardır.[85] Yine *el-Cemhere fî'l-Luga* adlı kitabında konuya ج ب ر kök harfleriyle elde edilen örnek kelimeleri vererek değinmiştir:

- ج ب ر terkîbiyle oluşturulan terimler; جُبُورٌ, الجَبَّارَةُ, أَجْبَرٌ, مُجْبِرٌ, الجَبَّارُ, جَبِيرَةٌ, مَجْبَرٌ, الجَبْرُ, الجَبَائِرُ.

- ب ر ج terkîbiyle oluşturulan terimlerde İbn Düreyd البُرْجُ ya da البُرُوجُ terimiyle *kale* ya da *saray kulesi*ni ifade etmektedir. Ancak bilinenin aksine gökyüzü de kastedilmektedir. تبرجت المرأة ifadesi ise *kadının güzelliğinin ortaya çıkması* anlamındadır. البَرَجُ *gözün siyah ve beyazlığının saflığı*nı ifade eder.

- ر ج ب terkîbiyle oluşturulan terimler; رَجْبٌ, رَجَبٌ, الرَّجْبَةُ, الرَاجِبَةُ, رَوَاجِبٌ, رَجْبًا, رَجَبَةٌ.

- ج ر ب terkîbiyle oluşturulan terimler; الجَرَبُ, الجَرْبَةُ, الجَرْبَاءُ, الجَرْبِيَاءُ, التَّجَارِبُ, جَرَّابٌ, جَرَبِي, أَجْرَبُ.

- ب ج ر terkîbiyle oluşturulan terimler; البَجَرَةُ, البَجَارِي, بَجَرِي, بَاجِرٌ.

- ج ب ر terkîbiyle oluşturulan terimler; الرَّبَاجِيًّا, الرَبَاجِي.[86]

Bu iştikâk türü genellikle جَذَبَ ve جَبَذَ (çekti), شَجَّ ve جَشَّ (kırdı) örneklerinde olduğu gibi üç harften oluşan sözcüklerde görülür. Gündüzöz bu kelimelerde harflerin yerlerinin değişmesiyle elde edilen yeni sözcüğü Halîl b. Ahmed ve öğrencisi Sîbeveyh'in iştikâk olarak görmediğini ifade etmektedir. Onlara göre جَذَبَ ve جَبَذَ gibi fiiller ortak kaynaktan türemiş olmadığından, bunlardan birini asıl diğerini fer

[84] Sâlih, *Dirâsât fî Fıkhi'l-Luga*, 186-187.
[85] İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 26.
[86] Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd, *Cemheretü'l-Luga*, thk. İbrâhîm Şemsüddîn, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 232-233.

olarak kabul etmek mümkün değildir. Modern Arap filolojisinde ise bu konu iştikâk olarak değil de bir ses olayı olarak değerlendirilmektedir.[87]

3.1.1.3. İştikâk-ı Ekber

İştikâk-ı ekber, kök harfleriyle anlamı aynı ya da yakın olan, harfleri arasında mahreç birliği veya yakınlığı bulunan iki kelime arasındaki türetmedir. Buna göre bu iştikâk türünde iki lafız arasında birbirine yakın ve uygun harfler aranmaktadır. Örneğin م ve ن harfleri arasındaki mahreç yakınlığı; اِمْتَقَعَ (rengi soldu) ve اِنْتَفَعَ (yararlandı), ل ve ن arasındaki yakınlık; خَامِلٌ (ağır yürüyen / tembel tabiatlı) ve خَامِنٌ (ağır ve çekilmez olan), ل ve ر arasındaki yakınlık; هَدَرَ ve هَدَلَ (güvercin öttü), و ve م arasındaki yakınlık; أوْشَاجٌ (ağacın dallarının birbirine girmesi) ve أمْشَاجٌ (karışık), س ve ص arasındaki yakınlık; الصِّرَاطُ (yol) ve السِّرَاطُ (dar yol) kelimeleri bu iştikâka örnektir ve yakın anlamda kullanılmaktadır.[88]

Modern dilbilimciler de iştikâk-ı ekber yöntemiyle terim oluşturabilmek için terimi oluşturacak harfler arasında mahreç yakınlığı olması gerektiği görüşünde ittifak etmişler ve bu harfleri dört grup olarak belirlemişlerdir. Bu harflerden bazıları şunlardır:

- Mâsil: Aynı mahreçten çıkan benzer harfler: ب, ت, ث.
- Tecânüs: Özellikleri farklı ancak mahreçleri aynı olan ve ses uyumu bulunan harfler: د, ط.
- Tegârüb: Özellikleri ve mahreçleri aynı olan ve ses uyumu da bulunan harfler: ح – ه, ل – ر, د – س, ش – س.
- Tebâʿad: Özellikleri ve mahreçleri bakımından birbirinden uzak harfler: م – ن, ض – م.[89]

Örneğin, ع ص ر harflerinden oluşan terkipte *hapis* anlamında kullanılan bir terime karşılık aynı anlama delalet eden أ ز ل harfleri kabul görmüştür. Bu terkiplerdeki ع ile أ, ص ile ز ve ر ile ل arasında doğal bir yakınlık vardır. Bundan dolayı كَشَطَ الجِلدَ و قَشَطَهُ (deriyi soydu) örneğinde ك harfi yerine ق, كَبَحْتُ الفَرَسَ وَ كَمَحْتُهُ (atı dizginledim) örneğinde ب harfi yerine م kullanılmasının nedeni bu harflerin mahreç

[87] Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, 53.
[88] Vâfî, *Fıkhu'l-Luga*, 142.
[89] Sâlih, *Dirâsât fî Fıkhi'l-Luga*, 216-217.

yakınlığındandır. صَقْرٌ – صَقْرٌ (atmaca / şahin), سِرَاطٌ – صِرَاطٌ (yol), مُسْقَعٌ – مُصْقَعٌ (donmuş) kelimelerinde değişime uğrayan harfler, nitelikleri bakımından üzerinde ittifak edilen ve birbirine dönüşen harflerdir.[90]

Gündüzöz, ibdâl olarak da tanımlanan bu iştikâk türünü İbn Cinnî'nin iştikâk-ı ekber olarak ifade ettiğinden, diğer dil bilimcilerin ise kebîr tanımını kullandığından bahseder. İbn Cinnî'nin *tesâkub* olarak ifade ettiği iştikâk-ı kebîri ise Sekkâkî ve hocası Hâtimî dil bilim literatürüne iştikâk-ı ekber adıyla kazandırmıştır. Yapı ve anlam bakımından birbirine yakın olan birçok sözcüğün ortaya çıkmasına sebep olan bu tür türetmeler için bedel-mebdûl, kalb-maklûb, muhavvel, nezâir gibi kavramlar da kullanılagelmiştir. Örneğin, فَلَقَ - فَلَعَ fiilleri *yardı,* قَطَفَ – قَطَعَ fiilleri *kesti* manasında kullanılmaktadır.[91]

3.1.1.4. Naht (İştikâk-ı Kubbâr)

İştikâk-ı kubbâr da denilen naht, sözlükte *yarmak, yontmak, sivriltmek, inceltmek* ve *kesmek* anlamlarına gelmektedir. Arap dilbilimi âlimlerinin ıstılahî tanımına göre, iki ya da daha fazla kelimeden harf eksiltilerek aralarında lafız ve mânâ bakımından ilişki olan başka bir kelime ortaya çıkarmaktır. Bunun için de kısaltılacak kelimelerden bir ya da daha fazla harf hazf edilerek, türetilecek kelime için kalan harfler birleştirilir. Bu bir nevi kısaltma işlemidir. Bu yöntemle elde edilen yeni kelimeye de 'menhût' denir. Naht ile amaçlanan, ifade edilmek istenen kelime gurubu ya da cümleyi kısaltarak ifadeyi kolaylaştırmak ve dilin kendisinde olmayan modern terimleri çoğaltmaktır. Bu şekilde söylenmek istenen lafız hızlı bir şekilde ifade edilmektedir. Özellikle çok fazla kelimeden oluşan uzun bilimsel ifadeleri tek kelimeyle ifade etmemize imkân vermektedir. Nahtın bir diğer amacı da ait olduğu dili 'ki bu Arapçadır' zenginleştirmektir. Böylece mevcut söz varlığının üzerine ilaveler yaparak dilin söz varlığını genişletmektedir.[92]

Ancak dilbilimcilere göre Arap dilinde menhût kelime sayısı çok azdır. Yaklaşık altmış kelimedir ve bunlar iki gruba ayrılmaktadır:

---

[90] Sâlih, *Dirâsât fî Fıkhi'l-Luga*, 210-211.
[91] Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, 55.
[92] Abdullâh Emîn, *el-iştikâk*, (Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 2000), 391-392.

Birinci grup rubâî fiillerden olan, فَعْلَلَ vezninden türetilen menhût terimlerdir. Örnek; حَمْدَلَ – الحمد لله ,حَسْبَلَ – حسبي الله ,حَوْقَلَ – لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِالله,سَبْحَلَ – سُبْحَانَ الله ,بَسْمَلَ – بسْمِ لله gibi.

İkinci grup iki birleşik isimden oluşturulan menhût terimlerdir. Örneğin; تَيْمَلِيّ – تيم الله, مَرْقَسِيّ – اِمْرُ القَيْس ,عَبْدَرِيّ – عَبْدُ الدَّار ,عَبْشَمِيّ – عَبْدُ الشَّمْس. سَلْسَلَ سَبِيلِهِ cümlesinden menhût سَلْسَبِيل terimleri gibi.[93]

Hilmî Halîl, Mısır Arap Dil Kurumu üyelerinden Ramses Curcis'in (ö. 1959) klasik Arap dilinde yaklaşık yüz menhût terim tespit ettiğinden bahsetmiş ve bu terimleri alfabetik olarak sıralamıştır.[94]

Mağribî naht yoluyla terim oluşturma yöntemlerini dört çeşit olarak belirtmiştir.

1. Fiilî Naht

Anlatılan hikâye ya da konuya delâlet eden fiil cümlesinden türetilen naht türüdür. بَأَبَأَ terimi إِذَا قَالَ بَأْبَي أَنْتَ cümlesinden menhût, جَعْفَلَ terimi جَعَلَت فِدَاكَ, دَمْعَز terimi ise أَدَامَ الله عِزَّك fiil cümlelerinden menhût terimlerdir. İnfitâr sûresi üçüncü âyette (وإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ) geçen تُبْعْثِرَ kelimesi de بَعَثَ ve أثِير kelimelerinden menhûttur.

2. Vasfî Naht

İki kelimeden aynı anlamda ya da daha vurgulu bir sıfat kelimenin elde edilmesidir. ضَبْطَرَ لِلرَّجُلِ الشَّدِيد cümlesinde ضَبْطَر menhût terimi ضَبْط ve ضَبْر sıfat isimlerden elde edilmiştir. الصَّلْدَمَ kelimesi الصَّلْدُ ve الصَّدْمُ kelimelerinden, صَهْلَسَقَ kelimesi de ses anlamına delâlet eden صَهْل ve صَلْق kelimelerinden mehût terimlerdir.

3. İsmî Naht

İki isim kelimeden elde edilen naht türüdür. جَمَدَ ve جَلَدَ kelimelerinden جَلْمُود, شقَّ ve حَطَبٌ kelimelerinden شَقْحَطَبَ, حبّ ve قرّ kelimelerinden حَبْقَرَ menhût terimleri gibi.

4. Nisbî Naht

Bir kişiyi herhangi bir yere veya kabileye nisbet ederek mensubiyet bildiren menhût terimlerdir. طَبَرِسْتَانٌ ve خَوَارِزْمٌ kelimelerinden طَبَرْخَزِيٌّ, İmâm-ı Şâfiî (ö. 204/820) ve

[93] Emîn, *Dirâsât fî Fıkhi'l-Luga*, 393-395.

[94] Ramses Curcis'in tespit ettiği menhût terimler hakkında geniş bilgi içi bkz. Hilmî Halîl, *el-Müvelled fi'l 'Arabiyye*, (Beyrut: Dâru'n-Nahdâ el-'Arabiyye li't-Tıbâati ve'n-Neşr, 1985), 89-90.

Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) nisbetle (الشَّافِعِي و أَبُو حَنِيفَة) شَفَعْنَتِي, Mutezile ve Ebû Hanîfe'ye nisbetle حَنَفْلَتِي, menhût kelimeleri buna örnektir.[95]

Eski dilbilimciler arasında nahtın semâî ya da kıyâsî olduğu hususunda ihtilâf olmakla birlikte çoğunluğu semâî olduğu hususunda ittifak etmiştir. Dil kurumları ilmi zaruret olması halinde türetme yöntemi olarak nahta başvurulabileceği kararı almıştır.[96]

Modern dönemde nahtın sağlıklı olmadığı, bunun yerine iştikâk yönteminin uygulanmasının gerekliliği hususunda görüş bildiren dilbilimciler olmuştur. Bunun yanı sıra nahtı ihtiyaca göre, aşırıya kaçmadan ve dilin temel yapısına zarar vermeden kullanılabileceğini savunan dilbilimciler de vardır. Civelek, Fâris eş-Şidyâk'ın nahtın gerekliliğine inananlardan olduğunu söyler. Şidyâk'a göre naht ve mürekkeb isim arasında fark yoktur ve bu iki yöntemle sadece bilim dilinde ve çeşitli bilim dallarında terimler türetilmelidir. Civelek, Şidyâk'ın gerek tek kelimeden gerekse birkaç kelimeden oluşturmak suretiyle türettiği, çoğu günümüzde de kullanılan kelimeler olduğunu belirterek, bu kelimelerin halen kullanılıyor olması onun bu alandaki özgünlüğünü ve gücünü gösterdiğine dikkat çekmektedir.[97]

3.1.1.5. Diğer Lafzî İştikâk Yöntemleri

Bahsedilen terim türetme yollarından başka biçim merkezli terim türetme yöntemleri altında diğer yöntemler de vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

3.1.1.5.1. İhtisâr (Eksilti)

Gündüzöz'e göre ihtisâr, kelimelerin bitişikliği yöntemiyle anlam akatarımı ya da aynı bağlamda yan yana bulunan kelimeler arasındaki çağrışımdır. Bir yönüyle ihtisâr da kısaltma durumudur. Örneğin البيت kelimesinin بيت الله terkîbini karşılaması, yine المَدِينَةُ المُنَوَّرَة ifadesi için yalnızca المَدِينَة kelimesinin kullanılması da ihtisâra örnek teşkil eder.[98]

---

[95] Abdülkâdir b. Mustafâ el-Mağribî, *Kitâbu'l-İştikâk ve't-Taʿrîb,* (Kahire: Matba'atü'l-Lecneti ve't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1947), 13-14.
[96] Dayf, *Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye,* 128.
[97] Civelek, *Ahmed Fâris eş-Şidyâk,* 187.
[98] Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, 89.

3.1.1.5.2. Termîz (Sembolleştirme)

Termîz lügatte işâret etmek, simgelemek, yakında duran birine kaş, göz, ağız ve elle işârette bulunmak demektir.[99] Istılahta ise kelimenin uzak ve yakın manaları arasındaki vasıtalar az ve kapalı olursa bu tür kinayelere 'remz' denir.[100] Birden fazla kelimeyi sembollerle ifade etme olgusu olan remz de bir tür kısaltmadır. Örnek: (ش) الشرح, (اه) انتهى, (ج) الجمع, (الخ) إلى آخره gibi. Sâmerrâî, ihtisârı klasik dönemin nahtı olarak tanımlar. Terkîbi oluşturan kelimelerdeki harflerin herhangi biri hariç diğerlerinin düşmesi söz konusudur. Bu yöntemin klasik dönem araştırmacılarının eski el yazması eserlerinde kullanıldığı görülür. Örnek: تعالى ,(صلعم) صلى الله عليه و سلم (ت ع), رحمه الله ,(ر ح) رضي الله عنه ,(رضه) عليه السلام (عم) gibi.[101]

3.1.1.5.3. Terkîb (Birleştirme)

Diğer dillerde olduğu gibi Arapçada da birden fazla kelimenin birleşerek tek kelime haline gelmesi, bazen de cümle oluşturarak kullanılışı yaygın bir türetme yöntemidir. Bunlar ya bir kelime şeklinde elde edilir ya da kelimelerin oluşturduğu deyimleşmiş kalıplar şeklini alırlar. Mürekkep oluşum kelime çapında ele alınırsa asli harflerinden herhangi birini düşürmeden birden fazla kelimeyi birbirine birleştirmektir. Arapçada birleşik kelimeler izâfet, terkîb-i mezcî, terkîbi isnâdî ve akronim (kısma ad / kısaltma) gibi yollarla elde edilmektedir.[102] المَاهِيَة (mahiyet / içyüzü) kelimesi ما + هي, الهُوِيَّة (kimlik) kelimesi هو + من, المَجَرِّيَات (seyir / gidişat) kelimesi ما + جرى kelimelerinden mürekkeb sözcüklerdir.[103]

3.1.1.5.4. İtbâ' (İkileme)

Arap dilinde pekiştirme amacıyla kullanılan ve kelime anlamı art arda gelmek, peşi sıra gelmek, tâbi kılmak olan itbâ'yı Suyûtî *el-müzhir*'de te'kîd amacıyla bir kelimeyi aynı vezne sahip başka bir kelimenin takip etmesi olarak tanımlanmaktadır. Buna göre itbâ'da iki kelime vardır. Bunlardan birincisi; takip edilen manasına gelen metbû' (متبوع), ikincisi takip eden manasında tâbi' (تابع) kelimeleridir. Suyûtî, tâbi'

---

[99] Fîrûzâbâdî, "remz", 669.
[100] İbrahim Sürücü, "Kur'an'da Bazı Ayetler Çerçevesinde İstiâre ve Kinaye", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/1 (Haziran 2016), 225.
[101] İbrahîm es-Sâmerrâî, "el-Muhtasarât ve'r-Rumûz fi't-Turâsi'l-'Arabî", *Mecelletü Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Ürdünî*, cy/32 (Haziran 1987), 107, 108, 110.
[102] Ahmet Bulut, "Arap Dilinde Terkib", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1 (Ocak 1993), 357.
[103] Halîl, *el-Müvelled fi'l- 'Arabiyye*, 408.

olan kelimenin anlamlı veya anlamsız olması hususunda dilbilimciler arasında ihtilaf olsa da Sa'leb (ö. 291/904) ve İbn A'râbî (ö. 231/846) gibi âlimlerce aynı anlama geldiğini ifade etmektedir: Örneğin; رَجُلٌ قَسِيمٌ وَسِيمٌ (yakışıklı adam), جَدِيدٌ قَشِيبٌ (yeni), شَيْطَانُ لَيْطَانُ (şeytan), عَطْشَانُ نَطْشَانُ (susamış) gibi.[104]

3.1.1.5.5. Tağlîb

Sözlükte galip getirmek, üstün kılmak anlamında kullanılan tağlîb,[105] Zerkeşî'nin (ö. 794/1392) tanımına göre bir şeye başka bir şeyin hükmünü icra etmek, kendisine tağlîb yapılacak iki şeyden birisinin tercih edilmesi ve tercih edilen lafzın her iki lafız içinde kullanılmasıdır.[106] أَبُو بَكْر + عُمَر isimleri için العُمَرَانُ, الأَبُ + الأُمُّ isimleri için المَغْرِبُ + المَشْرِقُ isimleri için المَشْرِقَانُ, الأَبَوَانُ lafızları tağlîbe örnek verilebilir.[107]

3.1.1.5.6. Özel ve Cins İsimlerden Fiil Türetme

Arapçada türü ve harflerinin dizilişi yönünden uyum içinde olan coğrafya adları ve özel isimlerden türetilmiş fiillerdir. Örneğin, البَصْرَة (Basra) özel isminden بَصَّرَ (Basralı oldu), الجَبَل (dağ) isminden أَجْبَلَ (dağda ikamet etti), الحُزْن (üzüntü) isminden أَحْزَنَ (üzdü) gibi.[108]

3.2. İktirâz (Aktarma)

Türkçede ödünç alma anlamına gelen iktirâz üç tür olarak ele alınmaktadır.

3.2.1. Ta'rîb

Arapçada yabancı bir kelimenin farklı metotlarla Arapçalaştırılmasına taʿrîb, elde edilen kelimeye de muarreb denilmektedir. Taʿrîb kavramını dilbilimi olarak yerleştirme terimi karşılamaktadır. Mağribî'ye göre taʿrîb Arapçada türetme yöntemi değildir. Aksine bu kelimeler Arapçanın yapısında var olmayan lafızlardır. Bu lafızlar manasını Arap olmayanların belirlediği Arapların da buna dayanarak kullandıkları kelimelerdir. Elde edilen muarreb kelimeler de *dahîl* olarak

[104] Suyûtî, *el-Müzhir*, 1/416.
[105] Fîrûzâbâdî, "galeb", 1197.
[106] Bedruddîn ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Yûsuf Abdurrahmân el-Meraşlî, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1994), 3/369.
[107] Yasin Kahyaoğlu, "Arap Dilinde Tağlîb Sanatı ve Örnekleri", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/2 (Güz 2003), 124.
[108] Emîn, *Dirâsât fî Fıkhi'l-Luga*, 23-24.

isimlendirilir.[109] Ta‘rîb konusunun Arapların diğer toplumlarla münasebetinin sonucu ortaya çıkan bir kavram olduğunu ifade eden Civelek, muarreb kelimelerle ilgili şunları söylemektedir: “Sözcüklerde; gerek ses gerekse anlam yönünden değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Ses değişimi harf ve vezinlerde olurken, harflerdeki değişim muarreb kelimedeki bir harfin artması ya da azalması şeklinde olmaktadır. Günümüzde muarreb kelimelerin daha çok yabancı terimler alanında kullanıldığını görmekteyiz. Örneğin orijinali شَرْوَال olan *şalvar* kelimesindeki ش harfi dilde ağır kabul edildiği için tahfif yöntemi kullanılarak سَرْوَل şeklinde Arapçalaştırılmıştır.”[110]

Arap dil kurumları kuruldukları günden bu yana yabancı terimlerin Arapçalaştırılması konusuna çok önem vermiştir. Bu kurumlar almış oldukları çeşitli kararlarda zaruret halinde, belirlenen yöntemlere dayanarak bazı yabancı terimlerin Arapçalaştırılarak kullanılmasına onay vermiştir. Arap dil kurumları uzun tartışmalar sonucu tarih kitaplarında da yer alan *Peter* - بَطْرُس , *Victor* - بقطر , *Paul* – يَوْلُس, *Jacob* – يَعْقُوب, *Job* - أيُّوب gibi yabancı Hristiyan isimlerin doğudaki Hristiyan Arapların kullandığı şekliyle yazılmasına karar vermiştir. Ayrıca Latin harfleriyle yazılan ve Fransızca olarak telaffuz edilen ilmi yazı ve araştırmalardaki kelimelerin okunduğu şekliyle; yazılışının ise parantez içinde gösterilmesine karar vermiştir. Örneğin, (*Bordeaux*) – بُورْدُو gibi.[111]

Bûbû, yabancı bir sözcüğün Arapçaya aktarılması olarak tanımlayabileceğimiz muarreb kavramı yerine Cevâlîkî (ö. 321/934), Hafâcî (ö. 350/961) Cevherî (ö. 1215/1801) ve Suyûtî (ö. 911/1505) gibi dilbilim âlimlerinin dahîli, Sîbeveyh’in ise aynı manaya gelen mu‘reb ve muarreb kelimesini kullandıklarını söylemektedir. Bûbû ise ta‘rîb kavramını kapsamlı bir şekilde tanımlamıştır. Ona göre dahîl ve muarreb farklı şeyler değildir. Muarreb kökeni itibariyle yabancı bir kelime olduğu için öncelikle dahîldir. Yani muarreb dahîlin bir alt kategorisindedir ve dahîl daha genel bir kavram olup, Arapçaya girmiş bütün yabancı sözcükleri ifade eder. Bunun için de sözcükte bir değişim olması ya da olmaması önem arz etmez. Zaten önceki dil âlimleri de bu iki terimi birbirinin yerine kullanmıştır.[112]

[109] Mağribî, *Kitâbu’l-İştikâk ve’t-Ta‘rîb*, 16.
[110] Civelek, *Ahmed Fâris eş-Şidyâk,* 188.
[111] Dayf, *Mecma‘u’l-Lugati’l-‘Arabiyye*, 129.
[112] Mes‘ûd Bûbû, *Eseru’d-Dahîl ‘ale’l-‘Arabiyyeti’l-Fushâ fî ‘Asri’l-İhticâc,* (Dımeşk: Menşûrâtü Vizâratü’s-Sekâfeti ve’l-İrşâdü’l-Kavmî, 1982), 33-55.

Sîbeveyh *el-Kitâb*'ta, Arapçaya girmiş Farsça muarreb kelimeler için bazı hususları ele almıştır. Buna göre;

- Arap fonetiğinde karşılığı olmayan sesler değiştirilerek orijinal kalıplarında bırakılabilir. Örneğin; درهم - دِرْهَمٌ (dirhem), گورب - جَوْرَبٌ (çorap), دِينَارٌ (dinar), آجُرٌ (tuğla) gibi.

- Arapçaya giren kelimenin harfleri Arap fonetiğine uygunsa sözcük orijinal kalıbında kalabilir. Örneğin; خراسان - خُرَاسَانٌ (Horasan) كركم - الكُرْكُمُ (zerdeçal) kelimelerinde olduğu gibi.

- Arapçaya giren kelimenin harflerinin yeri ya da harekeleri değişebilir. Örneğin; شلوار - سَرَاوِيلٌ (şalvar), فيروزه - فَيْرُوزٌ (turkuvaz / firuze) kelimeleri gibi.[113]

Cevâlikî de *el-Mu'arreb*'de dile giren bir kelimenin muarreb sayılabilmesi için iki şartın olduğundan bahseder. Birincisi, muarreb kelimenin harflerinde ya da kalıbında değişiklik yapılarak belli yöntemlerle Arapçaya nakledilmesi gerekir. İkincisi ise, Arapçaya nakledilen kelimenin Arap diline istişhâd döneminde[114] girmiş olması, Kur'an ve hadislerde geçmiş olması veya otorite kabul edilen dil âlimlerince kullanılmış olması gerekir. Bu dönemden sonra Arapçaya giren kelimeler müvelled olarak kabul edilir.[115] Cevâlikî, harf değişimiyle elde edilen muarreb kelimelerin nasıl oluşturulduğunu da şu şekilde açıklamaktadır:

- Arapça bir kelimede ج ve ق harfi bir arada bulunmaz. Böyle bir kelime muarrebtir. Örneğin; جَلَوْبَقٌ (tırabzan / korkuluk), الجَوْقُ (koro / takım), القَبَجُ (keklik) kelimelerinde olduğu gibi.

- Arapça bir kelimede ص ve ج harfleri bir arada bulunmaz. Örneğin; الصَّنْجَةُ (zil / çan), الجِصُّ (alçı / kireç), الصَّوْلَجَانُ (çevgen / topuz) gibi.

---

[113] Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sîbeveyh, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 1982), 4/303-304.

[114] İstişhâd dönemi, "Arap edebiyatında şairler istişhâd açısından câhiliye dönemi şairleri, muhadrâm şairler, İslâm'ın ilk döneminde yetişen şairler (mütekaddimûn) ve yeni şairler (müvelledûn, muhdesûn) olmak üzere dört gruba ayrılır. Arapçada lugat, sarf ve nahivde ilk üç gruba dâhil olan şairlerin şiirleriyle istişhâd edilir ve en son miladi 767 yılına kadar devam eden bu devirlere '*istişhâd (ihticâc) asrı*' adı verilir." İstişhâd hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail Durmuş, "İstişhâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/396.

[115] Ebû Mansûr Mevhûb b. Ahmed Cevâlikî, *el-Mu'arreb mine'l-Kelâmi'l-A'cemî 'alâ Hurûfi'l-Mu'cem*, thk. F. Abdurrahîm, (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1990), 13-14.

- Aslı Arapça olan bir kelimede ن harfinden sonra ر harfi gelmez. Böyle bir kelime de muarrebtir. Örneğin; نَرْجِس (nergis), نَوْرَسٍ (martı), نَوْرَجً (döven / saman dövme makinesi) kelimeleri gibi.

- Arapça bir lafızda dahîl olan kelimeler hariç, د harfinden sonra ز harfi gelmez. Örneğin; الهَنْدَاز (mühendislik / teknik) ve المُهَنْدِزُ (mühendis) kelimelerinde ز harfi س harfiyle değişir, المُهَنْدِسُ ve الهندسة olarak karşılık bulur.[116]

3.2.2. Tevlîd bi't-Terceme

Yabancı lafızların Arapçaya çeviri yoluyla girmesi durumudur. Tercüme çoğunlukla yabancı bilimsel terimleri Arapçaya çevirerek bu terimleri belli bir kalıba sokmak için kullanılan bir araçtır. Dilsel faaliyet açısından önemli olan ve yabancı bir dilden yapılacak tercümede çeviri yapılacak dilin yapısını iyi bilmek gerekir. Dayf, Mahmûd Muhtâr'ın 1980 yılında Kahire Dil Kurumu'na tercüme yaparken dikkat edilmesi gereken esasları rapor halinde sunduğundan bahseder.[117]

مِجْهَرٌ (microskope), مِقْرَابٌ (telescope), بَلُّورَانِي (crystalloid), مُوَلِّدَةُ المُضَاض (antigen), بَسْتَرٌ (pastörize etmek) fiilinden لَبَنٌ مُبَسْتَرٌ (pastörize süt), بَلْوَرَ (kristalleştirdi) fiilinden بَلُّورٌ ve بَلُّورَةٌ (kristal) tercüme yoluya Arapçaya girmiş kelimelerdir.[118]

Arapların Batılılar sayesinde tanıdıkları botanik biliminde yer alan Yunan ve Latin dilinden tercüme edilen farklı kelime ve ifadeler de görülür. Örneğin *polypode* كَثِيرُ الأَرْجُل (kırkayak), *echiun* رَأْسُ الأَفْعَى (yılanbaşı), *myosotis* أذَانُ الفَأر (farekulağı), *buglos* لِسَانُ الثَّوْر (öküzdili), *buphthalmon* عَيْنُ البَقَر (sığırgözü) gibi.[119]

3.2.3. Ba'sü'l-Kelimât (Kelimenin Canlandırılması)

Arap dilinde terimler için eski lafızlardan yararlanma olgusuna iktibâs min et-turâs veya istinbât denmektedir. Halîl, ba'sü'l-kelimât de denilen bu türetme yönteminin 1973'teki İkinci Ta'rîb Kongresi'nde biçimsel türetim yolu olarak kabul edildiğini ifade eder. Modern dönemde canlandırma yöntemiyle oluşturulmuş ve yeni anlamlar kazanan birçok kelime bulmak mümkündür. Örneğin قِطَارٌ kelimesi 'deve kervanı'

---

[116] Cevâlikî, *el-Mu'arreb*, 10.
[117] Mahmûd Muhtâr'ın Kahire Dil Kurumu'na sunduğu rapor hakkında geniş bilgi için bkz. Dayf, *Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye*, 133-135.
[118] Dayf, *Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye*, 131-132.
[119] Ahmed Îsâ, *et-Tehzîb fî Usûli't-Ta'rîb*, (Kahire: Matba'atü Mısr, 1923), 125-126.

anlamında kullanılıyorken günümüzde ‘tren; ‘kervanbaşını çeken’ anlamındaki قِطَارَةٌ ise ‘lokomotif’; yine ‘ifrit’ anlamındaki هَاتِفٌ kelimesi de ‘telefon’ anlamında kullanılmaktadır.[120]

3.3. Mânevî İştikâk

3.3.1. Mecâz

Arap dili terimlerinden olan mecâz kelimesinin şekilsel ve anlamsal tarifini Cürcânî (ö. 471/1078-79) şu şekilde yapmıştır. “Mecâz, جَازَ الشّيئَ يَجُوزُهُ إذَا تَعَدَّاهُ (Bir şeyi geçti / geçiyor) cümlesinde geçen جَازَ fiilinin ism-i mekân şekli olan مَجْوَز kalıbının değişime uğrayarak مَجَازٌ halini almış biçimidir. Dolayısıyla herhangi bir kelimenin mecâz boyutu kullanıldığında ilk ve asıl anlamından vazgeçilerek ikinci bir anlamının gözetildiği anlaşılmalıdır.”[121]

İbn Cinnî de el-Hasâis’te mecâzın tanımını yapmış ve mecâzda bulunması gereken özellikleri الإتِّسَاعُ (anlam genişliği), التَّوْكِيدُ (pekiştirme) ve التَّشْبِيهُ (benzetme) olarak belirlemiştir. Bu özellikleri taşımayan lafız ise hakikattir. Buna Hz. Peygamberin (s.a.s) bir sözünde geçen (الفَرَسُ: هُوَ البَحْر) الفَرَسُ (at) lafzını örnek vermiş, atı cömert, soylu vb. özelliklerinden dolayı (بَحْرٌ) denize benzeterek konuyu anlamlandırmaya çalışmıştır.[122]

Arap dilinde bir lafzın mecâz olduğu ancak birtakım alametlerden sonra kabul edilir. Başka bir ifadeyle mecâz olarak kabul edilen lafız asıl anlamının dışında kullanıldığında asıl anlamıyla mutlaka bir yönden ilgisinin olması gerekir. Örneğin اليد (el) kelimesinden mecâzî anlamda ister *nimet / iyilik* isterse *güç / kuvvet* kastedilsin her iki kelimenin de asıl anlamıyla mutlaka bir ilgisi vardır. Yani nimet / iyilik elle yapılırken el, güç ve kuvveti de temsil eder. Bu nedenle Cürcânî, فَرْخٌ الحُبَارَى/ *toy kuşu yavrusu* anlamına gelen النّهَارُ (gündüz) kelimesiyle وَلَدٌ الكَرَوَان / *keklik yavrusu* anlamına gelen اللّيل (gece)[123] arasında kabul edilebilir bir ilişki

---

[120] Halîl, *el-Müvelled fi’l- ‘Arabiyye*, 151.

[121] Abdulkâhir el-Cürcânî, *Esrâru’l-Belâğa*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, (Cidde: Dâru’l-Medenî, 1409), 395-396.

[122] Ebu’l-Feth Osmân İbn Cinnî, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, (Mısır: el-Mektebetü’l-‘İlmiyye, 1952), 2/442.

[123] Cürcânî “النّهَارُ” kelimesinin فَرْخٌ الحُبَارَى ve “اللّيل” kelimesinin وَلَدٌ الكَرَوَانُ anlamında kullanıldığına dair kaynak göstermemiştir. فَرْخٌ kelimesi (ولد الطائر)“*kuş yavrusu*” anlamındadır. Geniş bilgi için bkz. Enîs vd., “ferh”, 669 ve Fîrûzâbâdî, “ferh”, 1229.

bulunmadığını, bu nedenle her iki ismin de mecâz anlamda kullanılamayacağını ifade eder.[124] Arapçada kullanılan سَيَّارَةٌ (araba), طَائِرَةٌ (uçak), دَبَابَةٌ (tank) ve غَوَّاصَةٌ (denizaltı) gibi terimler mecâz yöntemiyle türetilmiştir.[125]

İki lafız arasındaki ilgi ve nedensellik gibi durumlar dışındaki kelimelerde ise mecâz-ı mürsel söz konusudur. Örnek olarak, يَدٌ (el) ile نِعْمَةُ (nimet) kelimeleri arasındaki nedensellik ilgisinden dolayı لَهُ عَلَيَّ يَدٌ (üzerimde eli vardır) cümlesinde يَدٌ (el) ifadesinden kasıt نِعْمَةٌ (nimet) iken; يُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا (sizin için gökten rızık indirir)[126] ayetinde رِزْقاً (rızk) ifadesinden مَطَرًا (yağmur) kasdedilmektedir.[127]

Diğer taraftan değişik anlamlara gelebilecek bazı kavramların ilk telaffuzlarındaki anlam benzerliği, genişliği veya darlığından kaynaklı olarak sadece belli bir anlamın akla gelmesi de mecâzın nakil boyutu olarak değerlendirilir. Örnek olarak, ilk anlamı sütün saflığı olan الفَصَاحَةُ kelimesi daha sonra Arapçadaki meânî ilminde (عِلْمُ المَعَانِي) fesahat terimi olarak kullanılmıştır. Yine fıkıh alimlerin kullandığı الصَّلَاةُ, الصَّوْمُ, الزَّكَاةُ, الحَجُّ; nahiv alimlerinin kullandığı, الفَاعِلُ, المَفْعُولُ, الجَارُ, المَجْرُورُ, الظَّرْفُ, الحَالُ, التَّمْيِيزُ; sarf alimlerinin kullandığı الإبْدَالُ, القَلْبُ, الإعْلَالُ; mantık alimlerinin kullandığı المُقَدِّمَةُ, النَّتِيجَةُ, القِيَاسُ, القَضِيَّةُ gibi terimlerden ıstılahi manaları anlaşıldığı için mecâz kabul edilir.[128]

Arap dilinde mecâzın önemini anlatması bakımından Akbaş'ın şu ifadesi konuyu özetlemektedir: "Dilin gelişimindeki en önemli yöntemlerden birisi olan mecâz yöntemi de öteden beri kullanılagelmiştir. Nitekim *Mecâzü'l-Kur'ân* adlı eser gibi İslâm'ın ilk dönemlerinden beri bu doğrultuda bazı çalışmaların yapıldığı ilgili kaynaklarda yer almaktadır. İfade edildiği zaman muhatabın üzerinde hakikatten daha fazla tesir bırakan mecâz üslûbunun öyle ulu orta her kelime ve cümlede uygulanamayacağı aksine hakikat manası ile nakledilecek mana arasında bulunması gereken bir alâkadan sonra gerçekleşebileceği de üzerinde durulan başka bir konu olmuştur." [129]

[124] Cürcânî, *Esrâru'l-Belâğa*, 395.
[125] Daşkıran, *Arapçada Terim Türetme Yolları*, 144.
[126] Mü'min, 40/13.
[127] Vâfî, *Fıkhu'l-Luga*, 172.
[128] Vâfî, *Fıkhu'l-Luga*, 173.
[129] Rıfat Akbaş, "İrticâl ve Mecâz Yöntemleriyle Arapçada Kavram Oluşturma", *EKEV Akademi Dergisi*, cy/71, (Yaz 2017), 268.

3.3.2. İstiâre

Beyan ilminin önemli konularından biri olan istiâre (الإِسْتِعَارَةُ) kelime olarak اِسْتَعَارَ fiilinin masdarı olup, *bir şeyi kaldırmak, onu bir yerden alıp başka yere koymak veya bir şeyden faydalanmak üzere onu ödünç olarak istemek* anlamlarına gelmektedir.[130]

Istılâhî olarak; bir lafzın müşâbehet alâkası ile ve aslî anlamının kastedilmesine engel olan bir karîne sebebiyle hakiki manasının dışında kullanılmasına denir.[131] İstiârenin net olup olmaması tartışma konusu olmakla beraber, Sâvî'ye göre istiâre ile mecâz iç içe geçtiğinden birbirinden ayırt etmek güçtür. Bazı dilbilimciler bu iki terimi eşanlamlı şekilde kullanmışlardır. Ancak aslolan istiârenin zihinde hemen belirginleşmesidir.[132]

Cürcânî'ye göre, istiârede benzetme yönünün olması gerekir. Benzetme yöntemiyle müste'âr minh (asıl sözcük yerine kullanılan kelime) ve müste'âr leh (benzetildiği lafızla anlatılan kelime) arasında bir ilişki olduğundan bahseder. Ona göre müste'âr lafzın anlamı her iki kelimenin gerçeklik bakımından ortaklıkları müste'âr lehte bulunması gerekir.[133] Pala'ya göre ise, örneğin رَأَيْتُ أَسَدًا يَرْمِي (ok atan bir aslan gördüm) cümlesinde '*aslan'* sözcüğü, yukarıda işaret edildiği gibi müşebbehe / benzeyene '*cesur adam*' anlamı kazandırmak için istiâre edilmiştir. Bu ise hissen gerçekleşen bir durumdur. Kısaca '*aslan*' sözcüğü benzetilenden benzeyene cesaret sıfatını taşımak ve benzeyene cesur adam sıfatı kazandırmak için ödünç alınmıştır.[134]

Müşebbeh, teşbih edatı ve teşbîh yönü hazfedilerek sadece müşebbehün bih kullanılan teşbihlerden olan istiâre daha anlaşılır bir ifadeyle, bir kelimenin manasının geçici olarak alınıp başka bir kelimenin yerinde kullanılmasıdır. Örneğin; اِشْتَعَلَ رَأْسِي (başım ağardı) cümlesinde اِشْتَعَلَ (alevlendi) lafzı aslında ateş için kullanılır. Fakat burada saçın zamanla ağarıp tamamen renk değişimine işaret için kullanılmıştır. اِشْتَعَلَ lafzı gerçek olan "*saçım ağardı*" demekten çok daha beliğdir.[135]

---

[130] İbn Manzûr, "isti'âre", 4/365.
[131] Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, thk. Na'îm Zerzûr, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1987), 369.
[132] Ahmed Abdusseyyid Sâvî, *Mefhûmu'l-İsti 'âre fî Buhûsi'l- Lugaviyyîn ve'n-Nukkâd ve'l-Belâgıyyîn Dirâse Târihiyye Fenniyye*, (İskenderiye: el-Meârif, 1988), 64.
[133] Cürcânî, *Esrâru'l-Belâğa*, 20.
[134] Murat Pala, "Belâgatte Metafor Problemi: Bir Anlam, Yapı ve Mecâz Sorunu Olarak İstiâre-i Mekniyye", *Bilimname*, cy/38, (2019), 666.
[135] Sürücü, "Kur'an'da Bazı Ayetler Çerçevesinde İstiâre ve Kinâye", 214.

İstiârenin temel unsurları şunlardır: Müste‘ârun minh (benzetilen /müşebbeh bih), müste‘ârun-leh (benzeyen / müşebbeh) ve müste‘âr (nakledilen sözcük). Bunlardan benzetilen (müst‘âr minh) ve benzeyen (müste‘âr leh) unsurlar istiârenin iki tarafı diye adlandırılır. İstiâre aralarında eşdeğerlik ilişkisi kurulan sözcüklerden – benzeyen ve benzetilen unsur- birini ve karşılaştırma yapılmasını sağlayan “benzer” ve “gibi” türünden ifadeleri cümleden çıkararak kurulur. Buna göre “katır gibi inatçı” ve “tilki gibi kurnaz” ifadelerinde bir teşbih vardır. Aynı ifadeler “katırın teki” ve “tilkinin biri” şeklinde kullanıldığında ise istiâreye dönüşmüş olur.[136]

3.3.3. Kinâye

Kinâye kavramı birinci babdan olan كَنَا - يَكْنُو veya ikinci babdan كَنَى- يَكْنِي fiilinin masdarıdır. Lügatte; bir şeyi açıkça söylemek ve gizlemek manasına gelir. Istılahta ise; hakiki manayı düşünmeye engel olmayacak bir karine bulunmak şartıyla bir sözü gerçek manasına da gelebilecek şekilde, başka bir lazımi manada kullanma sanatıdır.[137]

Sekkâkî kinâyeyi, lafzen tasrih edilenden, lafzen veya açıkça ifade edilmeyene geçmek amacıyla açık ifade üslubunu terk etmektir diye tanımlamıştır. Örneğin, فُلَانٌ طَوِيلُ النِّجَاد (filanca kişi, kılıç bağı uzun olandır) cümlesindeki kinâye, o kişinin boyunun uzun olmasıdır. فُلَانَةٌ نُؤُومُ الضُّحَى (filan kadın kuşluk vakti uyuyor) ifadesindeki kinaye ise kadının zenginlik içinde yaşadığını, ev işleriyle ya da başka işlerle uğraşmasının gereksiz olduğu kasdedilmektedir.[138] Ancak, bu örneklerde gerçek anlamda adamın gerçek bir uzun kılıç bağına sahip olması ve kadının kuşluk vaktinde uyuması da kastedilmiş olabilmektedir. Çünkü kinâyede hakiki anlamı düşünmeye engel olabilecek bir karinenin olmaması gerekir.[139]

Kinaye toplum içinde de günlük konuşmalarda kullanılan bir sanat türüdür. Yani kullanılan kelimenin gerçek ve mecazi olmak üzere iki anlamı vardır. Dile getirilme bakımından her iki anlam da geçerli sayılabilir. Ancak ifadeye kinaye sanatı hükmü verebilmek için gerçek anlamın kasdedilmemesi gerekir. Kinâyede kullanılan ibarenin mecazi anlamının kasdedilmesinin yanında hakiki anlamında kasdedilmesi

[136] Pala, “Belâgatte Metafor Problemi”, 672.
[137] Hatîb Celâluddîn Muhammed b. Abdirrahmân el-Kazvînî, *el-Îdâh fi ‘Ulûmi’l-Belâğa, el-Me‘ânî el-Beyân el-Bedî‘*, thk. İbrahim Şemsüddîn, (Kâhire: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003), 241.
[138] Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, 60.
[139] Kazvînî, *‘Ulûmu’l-Belâğa*, 241.

mümkündür. Mecaz da ise sözün gerçek anlamının kullanılması kesinlikle mümkün değildir. Kinâye açıkça ifade edilemeyen duyguları, alay ve hakaret amacıyla söylenen sözleri söylemeye yarayan bir sanattır. Kinâyeli kullanımın maksatlarından biri de anlatıma zenginlik katmaktır. Yani mecâzi mananın yanında gerçek mana da bir görüş ufku açar.[140] Kaynaklarda her ne kadar istiâre ve kinayenin terim türetme yöntemi olarak kullanıldığı geçmekteyse de bu yöntemle türetilmiş bir terime rastlanmamıştır.

3.4. Arapçada Terim Türetmede Kullanılan Kalıplar

Arapçalaştırılmak istenen kelimelerin çoğunlukla ism-i fâil, ism-i mef'ul, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl, ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i âlet ve farklı fiil kalıplarından oluşturulduğundan lafzî iştikâk başlığında bahsedilmişti. Türetilen bu terimlerin benimsenebilmesi için seçilen kelimenin anlamına uygun olması, anlaşılır olması ve yaygınlaşması dile hangi kalıpta aktarıldığına göre önem kazanmaktadır. Hicâzî, taʿrîb kongrelerinde alınan kararlar doğrultusunda kabul edilen ve dile aktarımlarda kullanılan bu kalıpları *'İlmi'l-Mustalah*'ta, biyoloji, bitki bilimleri ve fizik biliminde kullanılan terimleri de örnek vererek detaylı olarak açıklamaktadır. Burada kullanılan bazı kalıplar şunlardır:

3.4.1. فَعَّلَ (Faʿal) Vezni

تَفْعِيل bâbının mâzî fiil kalıbı olan bu vezin ile terim oluşturmaya Arap Dil Kurumu cevaz vermiş ve bu kalıp ile çok sayıda terim oluşturulmuştur. Örneğin; خَدَّرَ (narkoz verdi / uyuşturdu), حَضَّرَ (hazırladı), وَرَّدَ (ithal etti), شَخَّصَ (kişilik verdi), جَسَّمَ (somutlaştırdı), حَلَّلَ (analiz / tahlil etti), شَرَّعَ (kanun / kural koydu) gibi.[141]

3.4.2. أَفْعَلٌ (Ef'al) Vezni

Bu kalıbın kullanımında dilbilimcileri arasında ihtilaf olsa da Arap Dil Kurumu bu kalıbın kullanımına icazet vermiştir. Bu kalıpla oluşturulan terimlerden bazıları şunlardır:

[140] İsmail Durmuş, "Kinâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/36-37.
[141] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 41.

- Bedensel kusur terimleri: أَعْرَجٌ (topal), أَقْطَعُ اليَدِ (eli kesik), أَصْلَعٌ (kel), أَحْوَلٌ (şaşı), أَعْوَرٌ (tek gözü kör), أَقْرَعٌ (saçı olmayan / kel).
- Renkler: أَبْيَض (beyaz), أَحْمَرٌ (kırmızı), أَخْضَرٌ (yeşil), أَدْكَنٌ (siyahımsı), أَزْرَقٌ (mavi), أَسْوَدٌ (siyah), أَسْمَرٌ (esmer), أَشْقَرٌ (sarışın), أَصْهَبٌ (kızıl).[142]

3.4.3. اِسْتَفْعَلَ (İstef'al) Vezni

اِسْتِفْعَالَ bâbının mâzî fiil vezni olan bu kalıp bir halden başka bir hale dönüşmeyi bildirir. Örneğin; اِسْتَحْجَرَ (taşlaştı) ve اِسْتَنْوَقَ (deveye benzedi) gibi. Bu kalıp istek ve soru anlamları da taşımaktadır. Örneğin; اِسْتَغْفَرَ (bağışlanma diledi), اِسْتَخْبَرَ (haber sordu) gibi.[143]

3.4.4. فَعْلَلَ (Fa'lel) Vezni

Rubâî fiil kalıbı olup Arapçada sülâsî fiillere nazaran az kullanılmaktadır. Yabancı kelimelerin Arapçalaştırılmasında kullanılmaktadır. Muarreb câmid isimlerden fiil türetmek için Arap Dil Kurumunca kullanımına karar verilmiştir. Örneğin; *Varnish* / وَرْنِيش (vernik / cila) kelimesinden وَرْنَشَ (cilaladı) kelimesi, *to hydrogenate* / دَرْجَنَ (hidrojenledi) ve *to polymerise* / بَلْمَرَ (polimerize etti) kelimeleri gibi. Bu kalıpta türetilen fiillerin masdarları da فَعْلَلَ kalıbında elde edilir. دَرْجَنَة (hidrojenle reaksiyona sokulmuş), بَلْمَرَة (bileşiklerin polimer halinde birleştirilmesi), وَرْنَشَة (cilalamak / verniklemek) kelimeleri buna örnek verilebilir.[144]

3.4.5. فِعَالَةُ (Fi'âle) Vezni

Kahire Arap Dil Kurumunca kabul edilen bu kalıp bazı meslek isimleri için kullanılmaktadır. Örneğin İtalyanca *scala* kelimesi Arapçalaştırılarak سِقَالَة (iskele / platform) olarak kullanılmıştır. صِيَاغَة (kuyumculuk), حِيَاكَة (dokumacılık), خِيَاطَة (terzilik), نِجَارَة (marangozluk), وِرَاقَة (matbaacılık) ve جَزَارَة (kasaplık) kelimeleri bu veznin diğer örnekleridir.[145]

[142] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 41.
[143] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 41.
[144] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 42.
[145] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 44.

3.4.6. فَعَلٌ (Fa‘al) Vezni

Hicâzî’ye göre Arap dilinde hastalık ve kusur durumunu ifade eden tıp terimlerinin masdar vezinlerindendir. Örneğin; الحَبَطُ (gaz sorunu / şişkinlik), الهَيَجُ (meme hastalığı), المَرَطُ (saç dökülmesi), الحَبَرُ (ciltte nokta şeklinde çıkan küçük kandamlası), البَلَقُ (ciltte lekelenme) ve الهَلَبُ (gür saçlı) gibi.[146]

3.4.7. فُعَالٌ (Fu‘âl) Vezni

فُعَال vezni Arapçada çeşitli hastalıklara delalet eden terimleri türetme kalıbıdır. صُحَام (kıkırdak ile ilintili hastalık çeşidi), عُرَاق (kötü ter kokusu), وُرَام (verem hastalığı), صُمَال (cilt kuruluğu), صُدَاف (sedef hastalığı) ve عُصَاب (sinir hastalığı) buna örnek terimlerdir.[147]

3.4.8. فُعُول (Fu‘ûl) Vezni

Eski bir masdar kalıptır. Çokluk manasına delalet eder. Örnek: سُقُوط (çöküş / düşme) kelimesi سُقُوطُ المِعْصَم ‘*bileğin bükülmesi*’ anlamındayken, ضُمُور ‘*körelme, zayıflık*’; ضُمُورُ العَضَلى ‘*kas zayıflaması’*; قُطُور (damla), خُرُوجُ سَائِلٍ قَطْرَةً قَطْرَةً دُونَ ضَبْطِهِ ‘*sıvının kontrol edilemeden akması*’ anlamına gelmektedir.[148]

3.4.9. فُعْلَة (Fu‘le) Vezni

Eski bir kalıp olup, modern terim kalıbı olarak hastalık ve kusur ifade etmektedir. Örneğin; ‘*psikiyatrik bozukluk*’ anlamındaki جُمْدَة terimi ‘*baygınlık durumuna*’ benzemesiyle ayırt edilir. لُزْمَة ise, ‘*bilinç kaybı’* ve ‘*sinir belirtilerine’* delalet ederken, kolları da kapsayan ‘*omuz ağrısını’* ifade eder.[149]

3.4.10. فَعَالَة (Fa‘âle) Vezni

Sıfata delalet eden sülâsi fiillerle ilişkilendirilen masdarlardandır. Bu kalıpla ilgili verilen örneklerden bazıları şunlardır: نَصَاحَة (öğüt vermek), زَهَادَة (düşüklük / azlık), صَبَابَة (özlem / aşk ateşi), سَقَامَة (zayıflık), قَبَاحَة (çirkinlik / kötülük) ve نَبَالَة (asalet / soyluluk). Modern terimlerde de bu kalıpta kullanılan kelimeler vardır. 1973 yılında

[146] Hicâzî, *el-Ususu’l-Lugaviyye*, 46.
[147] Hicâzî, *el-Ususu’l-Lugaviyye*, 47.
[148] Hicâzî, *el-Ususu’l-Lugaviyye*, 48.
[149] Hicâzî, *el-Ususu’l-Lugaviyye*, 48.

ikinci taʿrîb kongresinde kabul edilen fizik terimlerinden bazıları ise şunlardır: جَهَارَة (tok ve gür seslilik), قَصَافَة (bombardıman / gümbürtü) ve كَثَافَة (yoğunluk / sıklık).[150]

3.4.11. فَعَلَان (Fa'alân) Vezni

Kargaşa, değişim, sarsıntı, titreşim ve hareket gibi biyolojik / fizyolojik değişimleri ve doğa olaylarını ifade eden terimleri dilbilimciler bu kalıpta ele almışlardır. Kahire Arap Dil Kurumu kargaşa, sıkıntı ve değişim anlamlarına delalet eden bu kalıptaki terimlerin türetilebileceği kararı almıştır. Örneğin; ثَوَرَان (püskürme / harekete geçme), هَذَيَان (sayıklama / saçmalama), سَيَلَان (akıntı) ve خَلَجَان (çarpıntı) gibi terimlerdir.[151]

3.4.12. مُفَاعَلَة (Mufâ'ale) Vezni

يُفَاعِلُ - فَاعَلَ fiilinin masdarı olan bu vezinde Arapçadan Türkçeye çok sayıda kelime geçmiştir. Türkçede işteşlik anlamı da katan bu vezinde oluşturulmuş birçok terim bulunmaktadır. Örneğin; مُوَازَنَة (denge / bütçe), مُقَابَسَة (fişi çekmek), مُحَاضَرَة (konferans) ve مُنَاقَشَة (tartışma) kelimeleri gibi. Ayrıca sosyal bilimler ve edebi bilimlerde bu kalıpla ifade edilmiş çok sayıda modern terim vardır. مُحَادَثَة (konuşma), مُسَابَقَة (yarışma), مُسَاهَمَة (katkı), مُسَاعَدَة (yardım), مُشَاوَرَة (danışma), مُبَادَرَة (girişim), مُوَاجَهَة (yüzleşme), مُفَاوَضَة (müzakere / görüşme), مُعَالَجَة (tedavi), مُعَادَلَة (eşitlik) ve مُبَارَاة (maç) kelimeleri buna örnektir.[152]

3.4.13. فِعَال (Fi'âl) Vezni

يُفَاعِلُ - فَاعَلَ fiilinin masdar kalıbı olsa da Hicâzî'ye göre kullanımı yaygın değildir. İşteşlik bildiren bu vezinde gelen modern Arapça terimlerinden bazıları şunlardır: دِفَاع (savunma), نِضَال (çekişme), كِفَاح (mücadele), صِرَاع (çatışma), حِصَار (kuşatma) ve شِعَار (slogan / işaret).[153]

[150] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye,* 49.
[151] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye,* 50.
[152] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye,* 50.
[153] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye,* 51.

3.4.14. إفْعَال (İf'âl) Vezni

أَفْعَلَ - يُفْعِلُ fiilinin masdarı olan bu vezin ile modern Arapçada çok sayıda terim türetilmiştir. 1973'teki ikinci taʿrîb kongresinde farklı bilim dallarına ait bu kalıpta çok sayıda terim kabul edilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

- Biyoloji terimleri: إبْصَار (görme), إجْهَاض (kürtaj), إحْصَاء (istatistik), إخْرَاج (çıkarma), إخْصَاب (aşılama / dölleme), إفْرَاغ (boşaltma / tahliye), إطْعَام (doyurma).

- Botanik terimleri: إحْلَال (ihlal), إخْصَاب (aşılama / dölleme), إسْقَاط (devirme / düşürme), إشْعَاع (radyasyon), إنْبَات (çimlenme), إحْسَاس (sezme / algılama).

- Fizik terimleri: إبْرَاق (telgraf gönderme), إبْصَار (görme), إبْطَاء (yavaşlatma), إجْهَاد (çaba / didinme), إحْجَام (çekimserlik), إحْكَام (eksiksiz / kusursuz), إدْرَاك (anlama / kavrama), إرْسَال (gönderme), إصْدَار (ihraç etme / yayın / emisyon), إطْلَاق (başlatma).[154]

3.4.15. تَفَعُّل (Tefa'ul) Vezni

تَفَعَّلَ - يَتَفَعَّلُ fiilinin masdarıdır ve terim türetmede çok önemlidir. Yine bu kalıplar 1973 yılındaki ikinci taʿrîb kongresinde kabul edilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

- Biyoloji terimleri: تَبَرُّز (dışkılama), تَجَدُّد (yenilenme), تَجَمُّع (toplanma / yığılma), تَحَلُّل (çözülme), تَحَوُّل (dönüşüm), تَخَثُّر (pıhtılaşma), تَخَنُّث (dişil olma durumu), تَدَرُّج (aşamalı gelişim), تَسَمُّم (zehirlenmek), تَعَظُّم (kemikleşmek), تَغَيُّر (değişim), تَشَذُّف (bölünmek / kısımlara ayrılmak).

- Botanik terimleri: تَبَقُّع (lekelenme), تَجَرُّد (izolasyon), تَحَرُّر (serbestlik), تَخَمُّر (mayalanma), تَحَوُّل (dönüşüm), تَخَشُّر (toplanmak), تَحَمُّل (dayanıklılık), تَحَلُّل (çözülme).

- Fizik terimleri: تَأَخُّر (gecikme), تَأَلُّق (parlaklık), تَأَيُّن (iyonlaşma), تَبَخُّر (buharlaşma), تَبَدُّد (bölünme / dağılma), تَجَمُّد (donma), تَجَمُّع (toplanma), تَجَوُّف (içine geçmek), تَحَدُّب (bükeylik), تَحَكُّم (kontrol / komuta), تَخَصُّر (kısalma), تَخَلُّف (gecikme).

- Tıbbi terimler: تَصَلُّب شِرَايِين (damar sertleşmesi) ve تَكَهُّف (omurilikte su toplanması).[155]

[154] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 51

3.4.16. تَفْعِيل (Tef‘îl) Vezni

فَعَّلَ - يُفَعِّلُ filinin masdarı olan bu vezin terim oluşturmada büyük öneme sahiptir. 1973’teki ikinci ta‘rîb kongresinde alınan kararla kabul edilen bazı terimler şunlardır:

- Biyoloji terimleri: تَجْفِيف (kurutma), تَجْوِيف (boşluk), تَحْدِيد (sınırlama), تَعْرِيق (terleme), تَغْيِير (değişim), تَخْدِير (narkoz / anestezi / uyuşma), تَخْلِيق (sentez), تَشْرِيح (anatomi), تَلْوِين (renklendirme).

- Botanik terimleri: تَثْبِيت (tespit), تَثْقِيب (delme), تَحْرِير (serbestik), تَحْصِين (sağlamlaştırma), تَحْطِيم (parçalama), تَخْلِيق (sentez), تَرْكِيب (bileşim), تَزْوِيج (eşleşme).

- Fizik terimleri: تَأْثِير (etki), تَبْدِيل (değişim), تَبْرِيد (soğutma), تَثْلِيج (dondurma), تَخْطِيط (plan), تَخْفِيف (hafifletme), تَدْرِيج (derecelendirme), تَفْضِيض (gümüşle kaplama).[156]

3.4.17. فُعُولَة (Fu‘ûle) Vezni

Bu kalıbın فَعُولَة (fe‘ûle) ya da فُعُولَة (fu‘ûle) şeklinde kullanılıp kullanılamayacağı Arap Dil Kongresinde tartışmalara neden olmuştur. 1971 yılında yapılan bu kongrenin on birinci oturumunda alınan karar gereğince mübalağa anlamı katan فُعُولَة vezni için kabul edilen terim örneği عُمُولَة (komisyon) kelimesidir.[157]

3.4.18. تَفَاعُل (Tefâ‘ul) Vezni

تَفَاعَلَ - يَتَفَاعَلُ fiilinin masdarı olup bu kalıbın terim oluşturmada önemli yeri vardır. Arap Dil Kongresi bu vezni katılma, eşitlik ve benzetme anlamları taşıyan ilmi terimler olarak kabul etmiştir. İkinci ta‘rîb kongresinde bu kalıpta kabul edilen terimlerden bazıları şunlardır:

- Biyoloji terimleri: تَبَايُن (zıddiyet / farklılık), تَرَاكُب (uyum / benzerlik), تَضَاعُف (katlanmak), تَعَايُش (ortak yaşam), تَكَافُل (dayanışma), تَفَاوُت (farklılık / aykırılık), تَنَازُع (çekişme), تَنَاسُل (üreme), تَنَاظُر (aynılık / benzerlik), تَوَازُن (denge).

- Botanik terimleri: تَجَاذُب (çekim), تَعَاقُب (ardışık olma), تَغَايُر (farlılık), تَفَاعُل (etkileşim), تَقَاطُع (kesişme), تَكَاثُر (çoğalma).

---

[155] Hicâzî, *el-Ususu’l-Lugaviyye*, 52.
[156] Hicâzî, *el-Ususu’l-Lugaviyye*, 53.
[157] Hicâzî, *el-Ususu’l-Lugaviyye*, 53.

- Fizik terimleri: تَآلُف (uyum), تَبَاطُؤ (yavaşlama), تَبَايُن (karşıtlık / zıddiyet), تَثَاقُل (ağırlaşma / çekim), تَجَاذُب (çekişme), تَجَاوُب (uygunluk / uyum), تَدَاخُل (karışma / nüfuz etme).[158]

3.4.19. تَفْعَال (Tef‘âl) Vezni

Kahire Arap Dil Kongresince çokluk ve mübalağa anlamı taşıyan bu veznin kullanımı konusunda tavsiyede bulunulmuştur. Bu kalıpta kullanılan bazı kelimeleri şunlardır: التَهْدَار (gök gürüldemesi), التَلْعَاب (oyun), التَرْدَاد (sık tekrar), التَجْوَال (dolaşım / gezinti), التَقْتَال (öldürme), التَسْيَار (yürüyüş).[159]

3.4.20. اِنْفِعَال (İnfi‘âl) Vezni

اِنْفَعَلَ – يَنْفَعِلُ fiilinin masdarıdır. Modern dönem terimlerinin türetilmesinde çokça kullanılan bu kalıp 1973 yılında düzenlenen ikinci ta‘rîb kongresinde onaylanmıştır. Kongrede kabul edilen bazı terimler şunlardır:

- Biyoloji terimleri: اِنْبِعَاج (yarılma), اِنْحِطَاط (çöküş), اِنْحِلَال (çözülme / gevşeme), اِنْسِلَاخ (kabuk değiştirme), اِنْشِطَار (bölünme / parçalanma), اِنْعِدَام (yokluk / bulunmama), اِنْفِلَاق (patlama), اِنْقِبَاض (kabızlık / kasılma), اِنْقِسَام (bölünme / ihtilaf).

- Botanik terimleri: اِنْحِرَاف (sapma / yamukluk), اِنْحِطَاط (çöküş), اِنْحِلَال (çözülme / dağılma), اِنْحِنَاء (eğrilik / eğim).

- Fizik terimleri: اِنْثِنَاء (katlanma / bükülme), اِنْحِسَار (yok olma / ortadan kalkma), اِنْحِفَاظ (koruma), اِنْحِيَاز (iltimas / taraflı), اِنْخِفَاض (çökme / çöküş), اِنْخِلَاع (soyulma), اِنْدِمَاج (karışım / entegrasyon), اِنْزِلَاق (kayma), اِنْسِدَاد (tıkanma / kapanma), اِنْكِسَاب (kazanç), اِنْسِيَاب (akış / akım), اِنْسِيَاق (sürüklenme), اِنْشِطَار (bölünme / parçalanma), اِنْصِهَار (füzyon / erime), اِنْضِغَاط (sıkışma / basınç), اِنْعِطَاف (eğilme / bükülme).[160]

3.4.21. اِفْتِعَال (İfti‘âl)Vezni

اِفْتَعَلَ – يَفْتَعِلُ kalıbının masdarıdır. 1973 ikinci ta‘rîb kongresinde kabul edilen bu kalıp, organlardaki iltihaplanmayı ifade etmektedir. Kongrede kabul edilen bazı terimler şunlardır:

[158] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 54.
[159] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 54.
[160] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 55.

- Biyoloji terimleri: اِقْتِرَان (bağlantı / kavuşma), اِلْتِحَام (birleşme / kaynaşma), اِلْتِوَاء (kıvrım), اِلْتِهَاب (iltihap), اِمْتِدَاد (uzama / genişleme).

- Botanik terimleri: اِتِّحَاد (birlik / bütünlük), اِحْتِبَاس (kendini tutma / alıkoyma), اِخْتِزَال (azaltma / sadeleştirme), اِدِّخَار (yığma / biriktirme), اِرْتِدَاد (geri çekilme / bırakma), اِزْدِوَاج (eşleşme / çiftleşme), اِفْتِرَاق (ayrılık), اِنْتِشَار (yayılma), اِنْتِفَاخ (şişkinlik), اِنْتِحَاء (yönelim / fototaksi).

- Fizik terimleri: اِتِّزَان (denge / balans), اِحْتِرَاق (yanma), اِحْتِكَاك (sürtünme), اِخْتِبَار (deney), اِخْتِلَاف (farklılık), اِرْتِفَاع (yükseklik), اِرْتِجَاج (sarsıntı / vibrasyon), اِلْتِصَاق (yapışma / bitişken), اِضْطِرَاب (düzensizlik), اِقْتِرَان (bağlantı / kavuşma), اِقْتِلَاع (sökmek / koparmak), اِنْتِفَاخ (şişkinlik), اِنْتِقَال (nakil / transfer), اِهْتِزَاز (titreşim / sarsıntı).[161]

3.4.22. اِسْتِفْعَال (İstif‘âl) Vezni

يَسْتَفْعِلُ - اِسْتَفْعَلَ fiilinin masdarı olan bu kalıpla birçok alanda çok sayıda modern terim türetilmiştir. 1973 ikinci ta‘rîb kongresinde kararlaştırılan terimlerden bazıları şunlardır:

- Biyoloji terimleri: اِسْتِتْبَاع (izlemek / takip etmek) اِسْتِقْرَار (azim / kararlılık).

- Botanik terimleri: اِسْتِثْمَار (yatırım), اِسْتِخْرَاج (üretim / imalat), اِسْتِنْفَاذ (tüketim).

- Fizik terimleri: اِسْتِبْدَال (değişim / ikame), اِسْتِخْلَاب (süzdürmek / sızdırmak), اِسْتِخْلَاص (çıkarım), اِسْتِرْخَاء (gevşeme / genleşme), اِسْتِقْطَاب (kutuplaşma), اِسْتِمْرَار (süreklilik), اِسْتِطَالَة (genişlik / kapsam), اِسْتِجَابَة (reaksiyon / tepkime), اِسْتِحَالَة (değişim / dönüşüm) terimleri de aynı şekilde bu vezindedir.[162]

3.4.23. اَلْمَصْدَرُ الصِّنَاعِيُّ (el-Masdaru’s-Sınâ‘iyyu)

Modern dönemde kullanımına başlanan bu kalıp, Arap Dil Kurumunun kararına göre kelimenin sonuna şeddeli bir yâ (يّ) harfi ve tâ-i marbûta (ة) getirilerek türetilen terimlerdir. Hicâzî, kabul edilen bu kullanımları bazı başlıklara ayırarak ele almıştır:

- Düşünce Ekolleri: اَلْفَرْدِيَّة (bireyselcilik), اَلْمَادِيَّة (maddecilik), اَلْفَوْضَوِيَّة (anarşizm), اَلرَّأْسُمَالِيَّة (kapitalizm), اَلِاشْتِرَاكِيَّة (sosyalizm), اَلْجَمَاعِيَّة (kolektif), اَلْإِقْطَاعِيَّة

[161] Hicâzî, *el-Ususu’l-Lugaviyye*, 56.
[162] Hicâzî, *el-Ususu’l-Lugaviyye*, 57.

(feodalizm), العُنْصُرِيَّة (ırkçılık), النَقَابِيَّة (sendikacılık), المُلْكِيَّة (mülkiyetçilik), الجُمْهُورِيَّة (cumhuriyetçilik), الحَتْمِيَّة (determinizm), الثُّنَائِيَّة (dualizm).

- Soyut anlamlı kelimeler: المَسْؤُولِيَّة (sorumluluk), الحُرِّيَّة (özgürlük), النَّوْعِيَّة (nitelik), الكَمِّيَّة (nicelik).

- Doğal afetler ve madde özellikleri: الفَلْوَرِيَّة (flor), الكَهْرَبِيَّة (elektrik), الفُسْفُورِيَّة (fosfor), المَعْكُوسِيَّة (zıtlık), المَطْرُوقِيَّة (çekiçlemek / vurmak), الإنْضِغَاطِيَّة (sıkıştırmak), التَوْصِيلِيَّة (bağlantı).

- Tıp terimleri: الإسْتِشْحَامِيَّة (yağlanmak), اللَقَاحِيَّة (aşılamak), الصَدَفِيَّة (sedef hastalığı).

- Çoğul ifadeler: البَشَرِيَّة (insanlık), الاَكِلِيرُوسِيَّة (ruhbanlık), القَسِيسِيَّة (rahiplik / papazlık).

- Bilim adları: المِغْنَاطِيسِيَّة (manyetik bilimi), الكَهْرُبَائِيَّة (elektronik).[163]

3.4.24. İsm-i Âlet Kalıpları

Arap Dil Kurumu klasik dönemde de kullanılan ism-i alet kalıpları مِفْعَلْ ve مِفْعَال kalıplarının yanı sıra فَعَّالَةُ, فِعَال, فَاعِلَة, فَاعُول kalıplarını da ism-i âlet olarak kabul etmiştir.

- مِفْعَل Vezni: مِعْوَل (kazma), مِنْبَر (iğne kutusu), مِقْلَم (kalemlik).

- مِفْعَال Vezni: مِفْتَاح (anahtar), مِصْبَاح (lamba), مِصْوَات (mikrofon).

- فَعَّالَة Vezni: دَبَّابَة (tank), دَرَّاجَة (bisiklet), غَسَّالَة (çamaşır makinası), عَصَّارَة (meyve sıkacağı).

- فِعَال Vezni: سِنَان (mızrak ucu), اِرَاث (kav).

- فَاعِلَة Vezni: سَاقِيَة (sulama kanalı), حَامِلَة (taşıyıcı).

- فَاعَول Vezni: سَاطُور (satır), نَاعُور (hemofili / kanın pıhtılaşmaması).[164]

[163] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 58-59.
[164] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 61.

3.4.25. فَعَّال (Vezni

Mübalağa anlamı katan bu kalıp فِعَالَة vezni gibi bir kimsenin bir mesleğe mensubiyeti veya bir şeyin üreticisi olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Örneğin; حَمَّالٌ (hamal), ثَوَّابٌ (elbise satıcısı), عَوَّاجٌ (fildişi satıcısı), حَمَّارٌ (eşekle çalışan), صَرَّافٌ (dövizci / banker), حَفَّارٌ (kazıcı / oymacı) gibi.[165] Modern dönem bu kalıba örnek olarak; جَمَّالٌ (güzellik uzmanı), زَجَّاج (cam üreten) kelimeleri verilebir.

3.4.26. مَفْعَلَة Vezni

Harf sayısı üçten fazla olan isimlerde çokluk yer ismi olarak kullanılmaktadır. Mısır Arap Dil Kurumu bu kalıbın bir şeyin bir yerde çok olduğunu belirtmek için kullanılabileceği yönünde karar almıştır. مَأرَضَةٌ (toprakla kaplı bölüm), مَحْيَأَةٌ (hayvan üretme çiftiliği), مَأسَدَةٌ (aslan bölgesi), مَذْأَبَةٌ (kurt bölgesi) ve modern dönem terimi olarak مَزْبَلَةٌ (çöplük), مَبْقَلَةٌ (bakla ekilen arazi), مَبْقَرَةٌ (inek ahırı) bu kalıbın örnekleridir.[166]

3.4.27. İsmin Sonuna Nisbet Yâ'sı (ي) Eklenmesi

Modern bilim terimlerinin oluşturulmasında büyük öneme sahip bu kalıp kelimenin sonuna يّ (şeddeli yâ) harfi eklenerek elde edilmektedir. Bu yöntemle elde edilmiş tıbbi terimler şunlardır: إبِطِيٌّ (koltuk altı siniri), عَضُدِيٌّ (pazu), جَوْفِيٌّ (karın boşluğu), كَبَدِيٌّ (karaciğer iltihabı), قَطَنِيٌّ (bel ağrısı), ظَهْرِيٌّ (sırt ile ilgili), سُبَاتِيٌّ (uyuşukluk), دِهْلِيزِيٌّ (kulak kanalı) gibi.[167] Din, mezhep, siyasi görüş vb. bağlılarını ve taraftarlarını ifade etmek için kullanılan, حَنَفِيٌّ (hanefi), بُوذِيٌّ (budist), شِيعِيٌّ (şii), عِلْمَانِيٌّ (laik) gibi terimlerin yanında; شُيُوعِيٌّ (komünist), عُنْصُرِيٌّ (ırkçı), يَسَارِيٌّ (solcu) gibi farklı alanlara ait terimler de bu yöntemle türetilmiştir.

3.4.28. İsm-i Tasğîr

Küçültme anlamı taşıyan ism-i tasğîrin terim türetmede kullanılmasında nahivciler arasında ihtilaf yoktur. Terim türetmede en önemli araç olarak görülen bu kalıpta فُعَيْلٌ, فُعَيْعِلٌ ve فُعَيْعِيلٌ vezinleri kullanılmaktadır. Bu vezinlerde türetilen terimlerden bazıları şunlardır:

[165] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 63.
[166] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 64.
[167] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 65.

فُعَيْلٌ Vezni:

- Fizik terimleri: جُسَيْمٌ (hücre / molekül), شُعَيْرَةٌ (kılcal).
- Botanik terimleri: خُبَيزَةٌ (ebegümeci), زُهَيْرَةٌ (küçük çiçek), شُعَيْرَةٌ (arpacık), خُرَيْزَةٌ (bir bitki türü).
- Biyoloji terimleri: بُصَيْلَةٌ (soğancık), أُذَيْنٌ (kulakçık), بُطَيْنٌ (karıncık).

فُعَيْعِلٌ Vezni: حُوَيْصِلَةٌ (kabarcık), فُعَيْعِيلٌ vezni için örnek verilmemiştir.[168]

[168] Hicâzî, *el-Ususu'l-Lugaviyye*, 71.

4. İLETİŞİM ÖZELİNDE TERİM TÜRETME YÖNTEMLERİ: ARAPÇADA KULLANILAN İLETİŞİM TERİMLERİNİN TAHLİLİ

4.1. İletişim (اِتِّصَال)

İletişim, "Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon' iken, teknik anlamda 'Telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi, bildirişim, haberleşme, muhabere ve komünikasyon"dur.[169]

İletişim teriminin Arapça karşılığı olan اِتِّصَال (*ittisâl*) sözcüğü '*temas, bağlantı, süreklilik*' anlamına gelen وَصَلَ (ulaştı / vardı) fiilinden إِفْتِعَال kalıbıyla oluşturulan, اِتَّصَلَ (devam etti / sürdü) fiilinin masdarıdır ve sözlükte 'temas, bağlantı, iletişim, süreklilik, irtibat, haberleşme, ulaşım, temasa geçme, telefon etme, muhâberat' gibi anlamlara gelmektedir.[170]

وصل kelimesinden türetilmiş اَلتَّوَاصُلُ ise '*katmak, birleştirmek'* anlamında kullanılmaktadır. Ebû Bekir er-Râzî (ö. 666/1268), *Muhtâru's-Sıhah*'ta bu kelimeyi وصلتُ الشَّيء وَصْلًا وَصْلَةً (bir şeye ulaştım), اَلوَصْلُ: ضِدّ الهِجْرَانِ (ayrılığın zıddı) ve اَلتَّوَاصُلُ: ضِدّ التَّصَارِمِ (uzaklaşma / terk etmenin zıddı)[171] olarak tanımlamıştır.

Abid Seker'e göre iletişim; iki taraf arasında sözlü ya da sözsüz, karşılıklı yarar sağlayacak bilgi, duygu ve düşünce alışverişini tesis etmektir. Buradaki taraflar iki kişi olabileceği gibi iki devlet ya da iki toplum da olabilir. Buna göre iletişim iki taraf arasındaki ilişkinin kesintisiz devam etmesi demektir.[172]

İletişim türleri sözlü iletişim, sözsüz iletişim ve yazılı iletişim olarak üç gruba ayrılmaktadır.

---

[169] Şükrü Haluk Akalın vd., "iletişim", *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 12. Basım, 2019), 1173.

[170] Kadir Güneş, "ittisâl", *Arapça-Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Mektep Yayınları, 2018), 1299.

[171] Muhammed b. Ebî Bekr er-Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, thk. Mahmûd Hâtır, (Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1986), 302.

[172] Mâcid Receb el-Abid Seker, *et-Tevâsulu'l-İctimâ'î: Envâ'ihî, Davâbidıhî, Âsârihî, Ma'ûgâtihî*, (Gazze: el-Câmi'atü'l-İslâmiyye, Külliyyeti'l-Usûli'd-Dîn, Doktora Tezi, 2011), 8.

4.1.1. Sözlü İletişim (التَّوَاصُلُ اللَّفْظِي)

Kişilerin herhangi bir durum ya da konu hakkında bilgilendirilmesi amacıyla kullanılan sözlü iletişim, insanların duygu, düşünce ve olayları ifade etmek amacıyla farklı sembol ve işaretlerden oluşmaktadır. Ayrıca sözlü iletişim konuşma dili olarak da belirtilmektedir.[173]

İbn Cinnî sözlü iletişim aracı olan dili şöyle tarif etmektedir. " أَصْوَاتٌ يُعَبِّرُ بِهَا كُلُّ قَوْمٍ عَنْ أَغْرَاضِهِمْ" (Her milletin amaçlarını ifade ettiği seslerdir).[174] İbn Cinnî'nin tarifini açıklayan Yağmûr'a göre, dilin temel görevi kişinin kendisini ifade edebilmesi için başkalarıyla iletişim kurmak ve anlaşabilmesini sağlamaktır. Bunu İbn Cinnî'nin yaptığı dil tarifinden anlamak mümkündür. Bu tarif İbn Cinnî'ye göre dilin manasını oluşturan unsurları açıklamaktadır. Bu unsurlardan birincisi dilin, kişiler arasında anlaşma ve iletişim aracı olarak toplumsal bir görevi vardır. İkincisi insanın konuşma sisteminden çıkarak, havayla iletilen ses dalgalarının dilin doğal bir unsuru olmasıdır.[175]

Abid Seker de sözlü iletişimi bireysel (فَرْدِي) ve toplumsal (اِجْتِمَاعِي) iletişim olarak ikiye ayırmaktadır. Bireysel sözlü iletişimde sözü, bir kişi ile diğerleri arasında, iletilmek istenen düşünce veya bilgiyi iletmeye yarayan araç olarak tanımlamaktadır. Seker Kur'ân-ı Kerîm'de, Kasas sûresinde Hz. Musa ile bir adam arasında geçen; Lokman sûresinde Hz. Lokman ile oğlu arasında geçen ve Bakara sûresinde Hz. İbrahim ile Nemrud arasında geçen diyalogları[176] örnek olarak vermektedir. Toplu iletişim konusunda ise Kurân-ı Kerim'de birçok âyet bulunmaktadır. Allah'ın Kur'ân aracılığıyla tüm insanlara ve hatta kafirlere hitaben konuşması toplu iletişimdir. قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ (De ki! Ey kafirler), يَا أَيُّهَا النَّاسُ ... الخ. (Ey İnsanlar …) âyetleri toplu iletişime örnek teşkil eder.[177]

Günümüz toplumlarında da sözlü iletişimin birçok türü kullanılmaktadır. Konferanslar, seminerler, duyurular, telefon görüşmeleri, görüşmeler ve toplantılar

[173] İrfan Çağlar vd., *Genel, Teknik ve Etkili İletişim*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 11.
[174] İbn Cinnî, *el-Hasâis*, 1/34.
[175] Sülâf Şehâbüddîn Yağmûr, *et-Tevâsulu Gayru'l-Lafzî fi'l-İbâneti ve't-Tevâsulu Nümâzecün Tatbîgıyye*, (Filistin: Câmi'atü Bîrzeyt, Külliyyeti'l-Âdâb, Doktora Tezi, 2019), 12.
[176] Örnekler hakkında geniş bilgi için bkz. el-Kasas, 28/20; Lokman, 31/13; el-Bakara, 2/258.
[177] Seker, *et-Tevâsulu'l-İctimâ'î*, 19-22.

bunlardan birkaçına örnektir.[178] Sözlü iletişim, kelimelerin söylenmesi ile ortaya çıkan ilişkinin varoluş zorunluluğudur ve hala en fazla kullanılan iletişim türüdür. Çünkü kolay ve hemen herkes tarafından gerçekleştirilebilecek iletişim, konuşma ve dinleme iletişimidir.[179]

4.1.2. Sözsüz İletişim (التَّوَاصُلُ غَيْرُ اللَّفْظِي)

İnsanlar iletişimlerini gerçekleştirirken bilgi, duygu ve düşüncelerini ifade etmekte sadece sözcüklerden değil buna ek olarak vücut dili olarak nitelendirilen sözsüz iletişimin unsurlarını da kullanmaktadır. Nasıl ki sözlü iletişim, dile ait harfler ve kelimelerle ifade edilmekteyse sözsüz iletişimde de vücut dilinin kendine has jest ve mimikleri vardır. Bu ifadelerin bazıları doğuştan olabildiği gibi bazıları öğrenme ve gözlem yoluyla edinilen yetilerdir.[180]

Câhız'a (ö. 255/869) göre beden dili konuşma ve sesten bağımsız düşünülemez. Duruma göre biri diğerinin yerine tercih edilse de beden dili sözlü iletişimi tamamlamaktadır. Zira özel işaretler olmasaydı aynı mecliste oturan insanlar açıklığa kavuşmamış konularda birbirlerini anlayamazdı.[181]

Sözsüz iletişimin birçok çeşidi bulunmaktadır; yüz hareketleri, göz hareketleri, el-kol hareketleri, mimik ve jestler olarak belirtilebilir. Son dönemlerde bedensel hareketler beden dili ya da vücut dili olarak da adlandırılmaktadır.[182]

4.1.3. Yazılı İletişim (التَّوَاصُلُ الكِتَابِي)

Çağlar boyunca insanoğlu birbiriyle iletişim kurmak için birçok yol denemiştir. Bu süreçte dumanı kullanmaları, mağara duvarlarına resimler çizmeleri ve çeşitli sesler çıkararak haberleşmeye çalışmaları kullandıkları bazı yöntemlerdir. M.Ö. 4000 yılında yazının icadıyla iletişimin tarihsel süreci önemli bir aşama kaydetmiştir. Günlük hayatın bir parçası olan iletişimin bir türü olan yazılı iletişim, alıcısına gönderilen iletinin değişmeden ve kalıcı olarak gönderilmesini sağlamaktadır.

[178] T. Koray Akman, *Genel İletişim*, (İzmir: İlya Yayınevi, 2011), 29.
[179] Pınar Sarpkaya vd., *Sözlü ve Yazılı Anlatım*, (Manisa: Şafak Yayınevi, 1997), 41.
[180] Yağmûr, *et-Tevâsulu Gayru'l-Lafzî,* 17.
[181] Ebû Osmân 'Amr b. Bahr el-Câhız, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, (Beyrut: Dâru'l-Fikri li'l-Cemî', 1968), 1/55.
[182] Yağmûr, *et-Tevâsulu Gayru'l-Lafzî,* 17.

Seker'e göre yazılı iletişim, sözlü iletişimin kayda geçmesine, kalıcılığı sağlayarak nesilden nesile aktarılmasına olanak sağlamıştır.[183]

Eskiyörük de insanlar tarafından yazılı iletişimin çoğunlukla tercih edilme nedenlerini; sözlü iletişime oranla emir ve talimatlarda resmiyet sağlaması, ulaştırılmak istenen mesajın alıcıya gönderilmeden kontrol edilerek dil hatalarının düzeltilmesine ve istenilen zamanda ulaştırılmasına olanak sağlaması, mesajların anlamının ve içeriğinin bozulmadan iletilmesi olarak sıralamaktadır.[184]

Yazılı iletişim sayesinde, aktarılmak istenen mesajın özünde hiçbir değişiklik olmadan, nitelik ve içeriğe sadık kalınarak iletişim gerçekleşir. Seker bu bağlamda yazılı iletişimi de bireysel ve toplu yazılı iletişim olarak ikiye ayırmıştır. Bireysel yazılı iletişime Kurân-ı Kerîmde Neml sûresinde Sebe Kraliçesi Belkıs ile Hz. Süleyman arasındaki mektuplaşmaları ve bu haberleşmeyi sağlayan Hüdhüd kuşunun geçtiği kıssayı örnek vermektedir.[185] Toplu yazılı iletişim için ise Hz. Peygamberin Mekkeli müşriklerle yaptığı Hudeybiye Antlaşması ve Mekkeli müşriklere hitaben yazdığı mektuplar buna örnektir.[186]

4.1.3.1.Yazılı İletişim Olarak Posta

Yazılı iletişim araçları arasında önem taşıyanlardan birkaçı şöyle sıralanabilir: Gazete, dergi, bülten, kitap, ilân panosu, broşür, mektup ve yıllık.

Bir yazılı iletişim aracı olarak mektup denince akla posta hizmeti gelmektedir. Su'dâvî'ye göre posta ve haberleşme tarihi insanlığın varoluşundan günümüze kadar uzun bir zaman diliminde kendini göstermiştir. Coğrafi şartlara bağlı olarak güvercin, atlı ve yaya postacılarla haberleşmeye çalışan insanlar zamanla farklı posta ve haberleşme yöntemleri geliştirmeye çalışmıştır. İnsanlık tarihi kadar eski olan haberleşme faaliyetleri, teknolojik gelişmelere bağlı olarak sürekli gelişerek bugünkü yapısına kavuşmuştur.[187]

---

[183] Seker, *et-Tevâsulu'l-İctimâ'î*, 25.
[184] Diğdem Eskiyörük, *Örgütsel İletişim*, (İstanbul: Cinius Yayınları, 2015), 54.
[185] Örnek hakkında geniş bilgi için bkz. en-Neml, 27 / 20-30.
[186] Seker, *et-Tevâsulu'l-İctimâ'î*, 32-33.
[187] Nezîr Hassân Su'dâvî, *Nizâmü'l-Berîdi fî 'Asri'l-İslâmiyye*, (Mısır: Dâru'l-Mısr li't-Tıbâ'a, 1953), 5-6.

Tarihte ilk defa bugünkü Fırat ve Dicle Nehirleri arasında, Mezopotamya olarak isimlendiren topraklarda kurulan Sümer Devleti yazıyı bulduktan sonra altmış sekiz edebi türde eser bırakmıştır. Haberleşme ile ilgili belgelerin bulunduğu bu eserlerden, resmi olarak posta faaliyetinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu eserlerin başında 'Enmerkar ve Aratta Beyi' adlı Sümer Destanı gelir ki bu ve benzer eserler Sümer şehir krallıkları arasında kralın kendi seçtiği habercilerle haberleşmeyi sağladığını anlatması bakımından önem arz etmektedir. Bu haberleşmeler habercinin sözlü mesaj veya yazılı tabletler taşımasıyla olmuştur ki, bu yazılı tabletler de mektuptur.[188]

Kurumsal anlamda düzenli bir posta ve haberleşme teşkilatının kuruluşu bugünkü İran topraklarında kurulan Pers İmparatorluğunda görülmektedir. Bu dönemde ülke içinde geniş bir yol sistemi kurulmuş, bu yol sistemi üzerinde belirli aralıklarla 'çaparhane' adı verilen (istasyonlar) konaklama tesisleri inşa edilmiştir. Her bir konaklama tesisinden diğerine haber ulaştırmak için ise atlı ve yaya postacılardan faydalanılmıştır.[189]

İslâm tarihinde ise posta çalışmaları Hz. Peygamber zamanında başlamıştır. Nitekim bu devirde yazışma, tâlimat ve anlaşma metinleri özel elçiler vasıtasıyla gönderilmektedir. Buna bağlı olarak Hz. Peygamber'in vahiy katiplerinin yanında resmî yazışmalarını kaleme alan kâtipleri, yabancı devletlerden gelen veya onlara gönderilen mektupları çeviren mütercimleri vardır. Hulefâ-yi Râşidîn döneminde posta sadece resmi işlere münhasır kalmayarak halkın da faydalandığı bir teşkilat haline getirilmiştir. Ayrıca Hz. Ömer devrinde görevlilerin konaklamaları için Kûfe dolaylarında posta evleri inşa edilmiştir.[190]

Kalkaşendî ilk Dîvânü'l-Hatm'i kurduğu için İslâm tarihinde postanın ilk kuruluşunu Hz. Ömer'e dayandırmaktadır. Ona göre Hz. Ömer bu teşkilatı oluştururken İran'dan etkilenmiştir. İbnü'l-Taktakî ise postanın kuruluşunu Emevî Devletinin kurucusu

[188] Sibel Bostanoğlu, *Geçmişten Günümüze Posta*, (Ankara: PTT Genel Müdürlüğü, 2007), 6-7.
[189] Hayyâm Îsâ, *el-Berîdü fî'l-'Asri'l-İslâmiyye: Neş'etihî, Tedavvurihî, Eğrâdıhî*, (Lübnan: el-Câmi'atü'l-Lübnâniyye, Külliyyeti'l-Âdâbi ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye, Doktora Tezi, 1993), 9-11.
[190] İbrahim Harekât, "Berîd", Türkiye *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/499.

Muâviye'ye nisbet eder. Emevilerde İran ve Bizans örnek alınarak sistemli bir posta teşkilatı kuran ilk halife Muâviye'dir.[191]

Abbâsîler döneminde posta teşkilatı yeniden düzenlenmiştir. Halife Mehdî- Billâh Bağdat ile bazı Bizans liman şehirleri arasındaki bağlantı yollarını onarmıştır. Dîvânü'l-berîd ya da Harâit olarak isimlendirilen teşkilatın sorumlusuna da *sâhib-i berîd'* ya da '*harâitî'* denmektedir. Özellikle Hârûn Reşîd'in halife olmasından sonra teşkilatın Emevîler dönemindeki seviyesine getirilmesi için çalışmalar yapılmış ve bu işle Yahya b. Hâlid el-Bermekî görevlendirilmiştir. Posta hizmetleri için kurulan Dîvanü'l-Berîd'de; '*sâhibü dîvâni'l-berîd'*, '*ummâlü'l-berîd'*, '*muvakkiler'*, '*mürettipler'*, '*fervânikîler'*, '*vükelâ'* ve '*muhbirler'* gibi posta görevlileri bulunmaktadır.[192]

4.1.3.1.1. Posta Terimlerinin Analizi

Terim türetme hususunda kişisel çalışmaların yapıldığı, modern dönemde Tahtâvî ve Şidyâk gibi dilbilimcilerin öncülüğünde başlayan ta'rîb çalışmalarının temelinde Fransızcanın etkisi altında olan Arapçayı kurtarma düşüncesinin olduğuna birinci bölümde değinilmişti. Terminoloji faaliyetleri açısından bakıldığında söz konusu dönemde Mısır ve Suriye gibi yapılanmasını erken bitirmiş dil kurumları aracılığıyla yapılan terim çalışmalarının daha sistematik olduğu görülmektedir. Ancak Cezayir gibi bağımsızlığını geç kazanan devletler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Cezayir'in kuruluş tarihi (1962) ile Cezayir Arap Dili Yüksek Kurulu'nun kuruluş tarihi (1996) dikkate alındığında bu çalışmaların kişisel ya da akademik kurumlar eliyle yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

Bağımsızlık sonrası yapılan millileşme çabaları, diğer devlet kurumlarında olduğu gibi posta teşkilatında da kendini göstermekte, işgal döneminde bütün resmi basım ve yazışmaların Fransızca olması[193] nedeniyle posta vesikalarında bulunan Fransızca terimlere karşılık bulma çalışmaları dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların somut

[191] Îsâ, *el-Berîdü fi'l-'Asri'l-İslâmiyye,* 42-43.
[192] Hasân İbrâhîm Hasân, *Târîhu'l-İslâmî's-Siyâsî ve'd-Dînî ve's-Sekâfî ve'l-İctimâ'î*, (Kâhire: Mektebetü'n-Nahdâ el-Mısriyye, 1965), 3/459.
[193] Ahlâm Ğamârî*, Mustalahâtü'l-Berîdi'l-Cezâiri Beyne'l-Vad'i ve't-Terceme*, (Tilimsan: Câmia'tü Ebî Bekr Balkâid, Külliyyeti'l-Âdâbi ve'l-Lugât, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 31.

örnekleri, Ahlâm Ğamârî'nin Cezayir Posta Teşkilatında kullanılan Fransızca terimlerin tercümesini ele aldığı çalışmasında görülmektedir.

Çalışmanın bulgularını oluşturan, birçok Arap devletinin üyesi olduğu Dünya Posta Birliğinin (UPU) literatüründe de yer alan terimlerin Arapçalaştırılması çalışmalarından bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

بَرِيد / Posta: Arapça karşılığı (بَرِيد) *berîd* olan posta kelimesinin Latincesi veredus'tur (posta, postacı, posta menzili atı). Arap dilinde daha önce دابة بريد (binek / yolculukta kullanılan hayvan) veya حِصَان بَرِيد (posta atı) olarak kullanılmaktayken, kelime bugünkü anlamında aslı Fransızca *poste*, posta idaresini ya da posta merkezini ifade etmektedir. Bazı Arap dilbilimcilerin tarifine göre بَرِيد iki istasyon arasındaki mesafe iken bazılarına göre ölçü birimi *fersah*'ı ifade etmektedir.[194] بَرَدَ yada أَبْرَدَ fiilinden türemiş olan بَرِيد terimi *el-Kâmûsu'l-Muhîtte* الرَّسُول (haberci / gönderilen / yollanan), ölçü birimi olarak الفَرْسَخَان (iki fersah), اِثْنَا عَشَرَ مِيلًا (on iki mil), مَا بَيْنَ مَنْزِلَينِ (iki yerleşim yeri arası) الرَّسْلُ عَلَى دَوَابِ البَرِيد (posta binekleri üzerindeki haberci), أَرْسَلَهُ بَرِيدًا (ona posta yolladı) olarak ifade edilmektedir.[195] Terim olarak ise posta idaresini, postaneyi ve posta merkezinde alıcısına ulaştırılması gereken her türlü gönderiyi ifade eder. بَرِيد kelimesinin kökeni konusunda Kalkaşendî de بَرَدَ ya da أَبْرَدَ fiilinden müştâk بَرِيد teriminin أَرْسَلَ (gönderdi) anlamına geldiğini ifade ederken,[196] İbn Manzûr *Lisânu'l-'Arab*'da bu kelimenin aslen Farsça olup بَغَّالُ البَرِيد (posta katırları) olarak kullanılmaktayken Arapçaya بغال kelimesinin hazfedilerek geçtiğini söyler.[197]

سَحْب مُؤَجَّل / Para Çekme: Arapçada çekmek fiilinin masdarı سَحْبٌ kelimesidir. سَحَبَ fiilinden türemiş isim olan terim *el-Mu'cemu'l-Vasît*'te سَحَبَ الشَّيء سَحْبًا جَرَّه عَلَى الأَرْضِ (bir şeyi sürükleyerek yerde çekti), سَحَبَتْ الرِّيحُ التُّرَابَ (rüzgar toprağı süpürdü) ve سَحَبَ وَدِيعَتِهِ (mevduatını çekti) şeklinde ifade edilirken,[198] *el-Müncid*de buna ek olarak, جَاءَ يَسْحَبُ زَيْلِهِ (kuyruğunu / eteğini çekerek geldi), سَحَبَ الخَيْطَ (ipi çekti) şeklinde örneklendirilmektedir. مُؤَجَّل kelimesi ise أَجَّلَ fiilinden müştak ism-i mef'uldür. أَجَّلَ

[194] Îsâ, *el-Berîd fi'l-'Asri'l-İslâmiyye*, 9-11.
[195] Fîrûzâbâdî, "berîd", 112.
[196] Ebu'l-Abbâs Ahmed el-Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ fî Kitâbeti'l-İnşâ,* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Sultâniyye, 1919), 14/367.
[197] İbn Manzûr, "berîd", 3/86.
[198] Enîs vd., "sahab", 418.

الشَّيْءَ أَخَّره (bir şeyi geciktirdi / erteledi).[199] سَحْب مُؤَجَّل terimi, müşterinin bankada bulunan kişisel posta çeki hesabından para çekme işlemini ifade eder.

تَعْدِيلَاتُ أُخْرَى / Diğer Düzeltmeler: أُخْرَى kelimesi Arapçada *iki şeyden birisi*, *diğeri* anlamına gelen آخَرٌ kelimesinin müennesidir ve غَيْر kelimesiyle eş anlamlıdır.[200] تَعْدِيلَات kelimesi ise عَدَلَ kök harflerinden oluşan عَدَّلَ fiilinden müştâk تَفْعِيل vezninde çoğul isimdir. Yanlışın değiştirilmesi ve yerine doğru olanın konması anlamına gelen terim, sözlükte عَدَّلَ الشَّيْءَ أَقَامَه (yaptığı bir şeyi değiştirdi), عَدَّلَ المكياس و الميزان (ağırlık ve ölçüleri ayarladı) olarak ifade edilmektedir.[201] تَعْدِيلَاتُ أُخْرَى terimi ise örnek olarak, posta alıcısının ilk adresinin değişmesi ve ilgili merciye başvurması durumunda yeni adres düzenlemesini ifade eder.

تَصْدِيقُ الإمْضَاء / İmzalamak, Onaylamak: İki kelimeden oluşan bu terkipte إمْضَاء kelimesi imzalamak, imza atmak anlamındadır. تَصْدِيق kelimesi ise صَدَّقَ fiilinin masdarı olup تَفْعِيل vezninden türemiş *onaylamak, tasdik etmek* olarak ifade edilir. *el-Mu'cemu'l-Vasît*'te صَدَّقَ عَلَى الأَمْرِ: أَقَرَّه (işi onayladı, karara bağladı) [202]şeklinde örnek verilmiştir. Terim olarak ise تَصْدِيقُ الإمْضَاء müşterinin daha önceki imzasını doğrulamasıdır.

القَابِض / Veznedar, Kasa Sorumlusu: قَبَضَ fiilinin ism-i fâili olan قَابِض kelimesi sözlükte قَبَضَ الشَّيْءَ وَ عَلَيْهِ قَبْضًا (bir şeyi yakalamak), أخذه بقبضة يده (eliyle tutmak), قَبْضُ المَال : أَخَذَه (parayı tutan / parayı alan) olarak ifade edilmiştir.[203] Buna göre القَابِض teriminin posta idaresinde müşterilerin hesaplarındaki mevduata ulaşma yetkisine sahip olan veya hesap oluşturan posta görevlisini ifade ettiği anlaşılmaktadır.

الرَّصِيدُ فِي الدَّفْتَر / Hesap Bakiyesi: رَصَدَ (gözlemek / izlemek) fiilinden türetilmiş olan الرَصِيد, المَبْلَغُ البَاقِي بَعْدَ كُلّ حِسَاب (kişinin bankadaki şahsi hesabında kalan bakiye) olarak tanımlanmaktadır.[204] الدَّفْتَر ise sözlükte genel anlamıyla الكرَّاسة ifadesiyle karşılanırken مَجْمُوعُ الصُّحُفِ المَضْمُومَة (birbirine tutturulmuş ağzı kapalı bir grup

[199] Enîs vd., "müeccel", 5.
[200] Enîs vd., "uhrâ", 8.
[201] Enîs vd., "ta'dîl", 588.
[202] Enîs vd., "tasdîk", 510.
[203] Enîs vd., "gâbid", 511.
[204] Luvîs Ma'lûf, "rasîd", *el-Müncid fi'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'âsıra*, (Beyrut: Dâru'l-Meşrık, 2001), 557.

kâğıt)[205]şeklinde ifade edilmektedir. Bu açıklamalardan الرَّصِيدُ فِي الدَّفْتَر terimi, kişilerin posta idaresinde bulunan hesap hareketlerinin kayıt altına alındığı veya mevcut bakiyelerini gösteren hesap olarak tanımlanabilir.

مُفَوّض / Temsilci, Vekil: فَوَّضَ (yetki vermek / vekil tayin etmek) fiilinden müştâk, ism-i mef'ul kalıbında gelen مُفَوَّض, سَلَّمَ أمْرَه لشَخْص (işini birine verdi), وَكَّلَه بِهِ (onu yetkilendirdi / vekil tayin etti), جعل له حُرِّيَّةَ التَّصرّف فِيه (ona kendi adına tasarruf yetkisi verdi), فَوَّضَ فُلَانًا أنَابَه (falan kişiyi kendisine vekil yaptı) gibi anlamları karşıladığı görülmektedir.[206] Bu tanımlamalardan مُفَوَّضً teriminin posta idaresinde işlem yapacak kişi adına vekaleten başka bir kişinin yetkilendirilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

خَاتَمُ التَّارِيخ / Tarih Damgası: خَتَمَ (mühürlemek / bitirmek / damgalamak) fiilinden türetilmiş olan خاتم kelimesi *el-Mu'cemu'l-Vasît*te حَلْقَةٌ ذَات فصٍّ تُلْبَسُ فِي الأصْبُوع (parmağa takılan halka)[207] olarak tarif edilirken *el-Müncid*de ما يُخْتَمُ بِه (kendisiyle mühürlenen şey), طُبِعَ العَقْدُ بِخَاتَم (sözleşme mühürle damgalandı) olarak açıklanmaktadır.[208] *el-Mu'cemu'l-Vasît*teki anlamına bakıldığında klasik dönemde yüzük anlamında kullanılan kelime, kaynaklarda mevcut yönetimin ya da dönemin önemli şahsiyetlerinin sembollerini taşıyan alet olarak geçmektedir. *el-Müncid*deki tanımdan ise posta idaresinde kullanılan mühür, resmi evrakı tasdik eden ve üzerinde bıraktığı iz olarak anlaşılmaktadır. تَارِيخ sözcüğü de خَاتَم kelimesine muzâfı ileyh olmuş, evrak üzerinde doğruluğu onaylanan işlemi zaman bakımından teyit eden bilgidir. İki kelimeden oluşan bu terkipte tarih damgası bazı resmi evraklar üzerinde görülen simge, sembol ve işaretlerdir.

إقْرَارُ جُمْرُكِي / Gümrük Beyannamesi: Gümrük beyannamesinin Arapça karşılığı إقْرَار جُمْرُكِي olan terkipte إقْرَار kelimesi أقَرَّ (itiraf etmek / ikrar etmek) fiilinin masdarıdır. تَصْرِيح (açıklama / beyan) ve إعْتِرَاف (kabullenme / onaylama) anlamlarına da gelen bu kelime *el-Müncid*de مَا يُقَرُّ بِهِ المَرْء (kişinin kabul ettiği şey) olarak tanımlanmaktadır.[209] الجَمَارِك (gümrük) ifadesiyle kastedilen ise müşterinin yurt dışına

[205] Ma'lûf, "defter", 469.
[206] Ma'lûf, "müfevvid", 1114.
[207] Enîs vd., "hâtem", 218.
[208] Ma'lûf, "hâtem", 365.
[209] Ma'lûf, "ikrâr", 1141.

göndermek istediği gönderi içeriğinin açıklamasını yazdığı matbu belge ve gönderilerin içeriklerinin kontrol edildiği yerdir.[210]

المُرْسَلُ مِنْه / Gönderen: Bu terkipte مُرْسَل kelimesi أَرْسَلَ fiilinden müştak ismi mef'uldür. Sözlükte أَرْسَلَ الشَيْءَ (bir şey gönderdi), أَرْسَلَ الرَّسُولَ (haberci gönderdi), أَرْسَلَ اِلَيْهِ رَسُولًا أو رِسَالَةً (ona bir haberci ya da mektup gönderdi)[211] olarak açıklanan kelimeden, bir kişiden diğerine ya da bir yerden başka bir yere bir şey göndermek olduğu anlaşılmaktadır. المرسَل kelimesi anlam itibariyle gönderilen şey iken, مِنْ harf-i ceri kelimeye mekansal olarak başlangıç anlamı katmaktadır. هُ muttasıl zamiri ise gönderiyi gönderen kişiye işaret eder.[212]

رَقَمُ التَّعْرِيفَة / Ücret Tablosu: رَقَمٌ (sayı / rakam / numara) kelimesinin Türçede de kullanımı görülmektedir. التَّعْرِيفَة sözcüğünün tanımına bakıldığında ise قَائِمَة تَحَدَّدَ أَثْمَان السِّلْعِ و أُجُور العَمَلُ أَوْ رُسُومُ النَّقْلِ" (Ürünlerin fiyatının, yapılan bir işin veya taşıma bedelini gösteren liste)[213] şeklinde tarif edilmektedir.

الظَّرْف / Zarf: Türk posta idaresinde de kullanılan bu terim eskiden içine çeşitli maddelerin konduğu kase olarak adlandırılmaktadır. Modern anlamda ise içine mektup koymaya yarayan şey olarak tanımlanmaktadır. Her iki tanımda da muhteviyatı bakımından aralarında ilgi olduğu görülmektedir. İştikâk açısından ele alındığında ba'sü'l-kelimât (kelimelerin canlandırılması) yöntemiyle literatüre kazandırılmış bir terim olduğu anlaşılmaktadır.[214]

وَلِيُّ شَرْعِي / Yasal Koruyucu: Terkîbten oluşan terimin ilk kelimesi وَلِي *el-Müncid*'de مُكَلَّفٌ بِأَمْر أو مَسْؤُولٌ عَنْه (bir işle yükümlü ya da ondan sorumlu kimse), ولي طالب (öğrenci velisi), ولي يتيم (yetimin velisi), ولي قاصر (reşit olmayanın velisi) şeklinde açıklanmıştır.[215] شَرْعِي kelimesi ise, مَا شَرَعَهُ اللهُ تَعَالَى (Allahın hükmettiği) anlamına nisbetle الشَّرْع (yasal) isminden müştak kelimedir.[216] İştikâk yöntemi olarak terimin tercüme yoluyla Arapçaya aktarıldığı anlaşılmaktadır.

---

[210] Ğamârî, *Mustalahâtü'l-Berîd*, 55.
[211] Enîs vd., "ersel", 344.
[212] Ğamârî, *Mustalahâtü'l-Berîd*, 56.
[213] Enîs vd., "ta'rîfe", 595.
[214] Nasîra İdîr, *Tercümetü Mustalahâtü'l-İttisâlâti's-Silkiyye ve Lâsilkiyye*, (Cezayir: Câmi'atü'l-Cezâyîr, Külliyyeti'l-Âdâbi ve'l-Lugât, Doktora Tezi, , 2007), 133.
[215] Ma'lûf, "velî", 1114.
[216] Enîs vd., "şer'",526.

بَيَانُ المُحْتَوِيَاتِ تَفْصِيلِيًّا / Kapsamın Ayrıntılı Tanımı: Terkîb yöntemiyle oluşturulan bu terimde بيان kelimesi *Lisânü'l-'Arab*'da بَانَ الشَّيْءُ بَيَانًا (bir şey ayan beyan ortaya çıktı), اتَّضَحَ (açıklığa kavuştu)[217] şeklinde tarif edilmiştir. İkinci ifade المُحْتَوِيَات ise, مُحْتَوِى kelimesinin çoğulu olup sözlükte, كُلُّ مَا يَحْتَوِي عَلَيْهِ الشَّيْء- المَضْمُون (içerdiği her şey / içerik)[218] olarak açıklanmaktadır. تَفْصِيلِيًّا kelimesi de mahzûf mefûlu mutlakın sıfatıdır. Terkîbin aslı بَيَانُ المُحْتَوِيَاتِ بَيَانًا تَفْصِيلِيًّا'dır. تَفْصِيل ise فَصَّلَ – يُفَصِّلُ fiilinin masdarı olup *ayrıntıya girme, ayrıntı verme* anlamına gelmektedir.

إشْعَار / Uyarı: إشْعَار kelimesi, أَشْعَرَ (ihtar etti / uyardı, bildiri) fiilinin masdarıdır. التَّنْبِيه ve الإنْذَار anlamlarına da gelen bu ifade *el-Mu'cemu'l-Vasît*te أَشْعَرَ الغُلَامَ و الجَارِيَة (köle ve cariyeyi uyardı), أَشْعَرَ القَوْمُ : جَعَلُوا لأنْفُسِهِم (kendileri için belirlediler), أشعر فُلَانًا الأمرَ و بالأمر : أعْلَمَهُ إيّاه (falan kişiye emri / işi haber verdi)[219] örnekleriyle açıklanan terim posta idaresinde gönderiler üzerindeki uyarı etiketini ifade etmektedir.

إشْعَار باسْتِلَام / Teslim Bildirimi: Türk posta idaresinde *alma heberi* olarak ifade edilen terimin Arapçaya إشْعَارُ باسْتِلَام olarak tercüme edilmiş şeklidir. Terkîbin ilk terimi إشعار yukarıda bahsedildiği şekliyle *bildirimi* ifade etmektedir. *Teslim alma* anlamında kullanılan تَسَلَّمَ – يَتَسَلَّمُ – تَسَلُّمًا kelimesi Arapçadan Türkçeye geçtiği ve resmi işlemlerde doğru şekliyle kullanıldığı görülmektedir. (Teslim – Tesellüm Belgesi gibi). Ancak, Arap postasında *bir şeyi teslim alma* anlamındaki الإسْتِلَام ise إسْتَلَمَ - يَسْتَلِمُ fiilinin masdarıdır. Buna göre إشعار باستلام terimi gönderici tarafından yollanan gönderinin *alıcısı tarafından teslim alındığını gösteren belge* şeklinde kullanılmaktadır.

تَسْوِيَة حَوَالَة / Havale Düzeltme: İki kelimeden oluşan bu terkîbte تَسْوِيَة ifadesi رَتَّبَ (düzenlemek / hazırlamak / tertip etmek) ve أَصْلَحَ (onarmak / tamir etmek / düzeltmek) manasına gelen سوّى (düzlemek / eşitlemek) fiilinin masdarıdır.[220] حوالة ise *el-Müncid*de صَكٌّ يُحَوِّل بِهِ المال مِنْ جِهَة إلى أُخْرَى (bir yerden başka bir yere para transferini sağlayan araç)[221] şeklinde tarif edilirken, *el-Mustalahâtü'l-Masrafiyye*de الحَوَالَة هِيَ أَمْرٌ يَصْدِرُه شَخْصٌ إلى شَخْص آخَر أو بَنْك يَطْلُبُ مِنْهُ أنْ يَدْفَعَ مَبْلَغًا مِنَ المَالِ لِشَخْص ثَالِث (bir kişinin başka bir kişiye gönderdiği talimat ya da üçüncü bir kişi için bankadan

[217] İbn Manzûr, "beyân", 1/406.
[218] Alî b. Hâdî, "muteviyât", *el-Kâmûsu'l-Cedîd li't-Tullâb,* (Cezayir: el-Müessesetü'l-Vataniyye li'l-Küttâb, 7. Basım, 2001), 1014.
[219] Enîs vd., "iş'âr", 541.
[220] Ma'lûf, "tesviye", 728.
[221] Ma'lûf, "havale", 348.

ödenmesini istediği para)[222] olarak açıklanmaktadır. Terim posta idaresinde para transferi için kullanılan matbu havale formunun doldurulması esnasında yapılan hatayı düzeltme işlemini ifade etmektedir.[223]

ذَوِي الحُقُوق / Hak Sahipleri: Arap gramerinde esmâi hamseden olan ذو kelimesinin çoğulu ذَوِي sahiplik anlamında kullanılmaktadır. Kelime *el-Mu'cemu'l-Vasît*te فُلَانٌ ذُو مَال (falan mal sahibi), ذُو فَضْل (fazilet sahibi)[224] örnekleriyle açıklanmıştır. İkinci kelime الحُقُوق ise حَقَّ kelimesinin çoğulu olup النَّصِيبُ الوَاجِب لِلفَرْدِ أو الجَمَاعَة (kişi ya da kişilere verilmesi gereken pay / hisse)[225] şeklinde ifade edilmektedir. Sözlük tanımlarına göre terkîb ve terim bağlamında değerlendirildiğinde ذَوِي الحُقُوق posta idaresinde bir şeye hakkı olan ve onu talep etme hakkına sahip olan kişi olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda açıklaması yapılan terimlerin terminoloji açısından bakıldığında çoğunlukla çeviriye dayandığı, bazı durumlarda ibdâl ve çevirilerin tefsiri şeklinde oluşturulduğu görülmektedir. Ğamârî'ye göre bazı ufak tefek hatalar dışında başarılı görülen bu çalışmalarda, çeviriyi yapan kişilerin diğer terim türetme yöntemlerini ve özellikle iktirâz yöntemlerini kullanmamış olmaları da eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

4.1.4. İşitsel ve Görsel İletişim

İşitsel ve görsel iletişim araçları, iletişim alanında kullanılan ve modern teknolojilere dayanan ses ve resim prodüksiyonları içerir. Telekomünikasyon iletişimi kapsamında değerlendirilen bu araçlardan bazıları bilgisayar, televizyon, radyo, telefon, faks ve telsizdir.

4.1.4.1. Telekomünikasyon İletişimi

Her şeyde olduğu gibi iletişimde de geçmişten günümüze değişim yaşanmıştır. Bugün dünyanın bir ucundan diğer ucuna çok kısa sürelerde ulaşan mesaj ve ses iletimleri yapılabilmektedir. Modern dönemde, gelişen teknoloji ve küreselleşen dünya koşulları göz önüne alındığında telekomünikasyonun önemi yadsınamaz.

---

[222] Abdulmu'tî Muhammed Haşşâd, "havale", *el-Mustalahâtü'l-Masrafiyye: 'Arabî – İncilîzî*, (Kahire: Mektebetü Dâru'l-'Arabiyye li'l-Küttâb, 2. Basım, 2002), 250.
[223] Ğamârî, *Mustalahâtü'l-Berîd*, 74.
[224] Enîs vd., "zû", 357.
[225] Enîs vd., "hak", 231.

Gönenç'e göre insanların birbiriyle konuşmaya başlaması zaman içinde iletişim olgusunu bir beceri boyutuna taşımıştır. İnsanlar konuşma evriminden sonra kültürlerini hızlı bir şekilde geliştirmiş, farklı toplum halinde yaşamaktayken konuşma sayesinde kurdukları iletişimle birbirinin kültürünü etkilemiştir.[226] Sened de, modern iletişim araçlarının gelişmesiyle dünyanın, insanların birbiriyle kolay iletişim kurabildiği küçük bir köy haline geldiğinden bahseder. Ona göre, bu gelişmelere bağlı olarak bu çağda hiçbir ülkenin hızlı teknolojik gelişmelerden izole bir şekilde yaşaması mümkün değildir. Bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşim, günümüz dünyasında kullanılmakta olan, bilgilerin aktarıldığı, finansal hizmetlerin yürütüldüğü, uzaktan sesli ve görüntülü görüşmelerin gerçekleştirildiği internet iletişim ağı sayesinde gerçekleşmektedir. 1800'lü yıllarda uzaktaki kişilerle sağlıklı bir şekilde iletişim kurmak için geliştirilen ilk elektrikli iletişim sistemi telgraftır. Telgrafla birlikte insanlar arası iletişim artmış ve dolayısıyla telgrafın sosyalleşme ve küreselleşmede önemli bir rolü olmuştur. [227] Telefon fikri ise temel olarak bilginin iletken teller üzerinden gönderilmesini sağlayan telgrafın icadından kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştır. Telefon, 1875'te bilim adamı Alexander Graham Bell tarafından telgraf üzerinde çalışırken icat edilmiştir.[228]

Radyonun icadına ise telsiz telgraf ve telefon radyo ile ilgili çalışmalar öncülük etmiştir. 1849'da Guglimo Marconi tarafından elektromanyetik sinyallerin keşfedilmesi ve ilk sinyalin dört metrelik bir mesafeye gönderilmesiyle ilk adımı atılan radyo elektrik ve elektromanyetik alandaki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. XX. yüzyılın önemli teknolojik gelişmelerden biri olan radyo kitle iletişiminde önemli bir rol üstlenmiştir.[229]

Televizyonun tarihsel gelişimine bakıldığında ilk teknik buluş 1800'lü yılların sonunda yapılmıştır. Keşfinden bu yana diğer kitle iletişim araçlarına göre televizyon

[226] Özgür Gönenç, "İletişimin Tarihsel Süreci", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, cy/28 (2012), 94.

[227] Abdurrahmân b. Abdullah es-Sened, "Vesâilü'l-İrhâbi'l-İliktırunî Hukmihâ fi'l-İslâmi ve Turugu Mükâfahatihâ", *el-Mu'temeru'l-'Âlemî an Mevkıfi'l-İslâmi mine'l-İrhâb*, [Bildiriler], (Riyad: Câmi'atü'l-İmâmi Muhammed b. Suûdi'l-İslâmiyye, 2004), 26.

[228] Hasân Ahmed Cagâm, *Aleksander Gırâhâm Bîl: Muhteri'u'l-Hâtif*, (Tunus: Menşûrâtü Dâru'l-Me'ârif li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşr, 1989), 3.

[229] Sümeyye Bâşâ, *Vâkı'ul-Bessi'l-İzâî'r-Ragmî fi'l-Cezâir*, (Cezayir: Câmi'atü Vuhrân, Külliyyeti'l-Ulûmi'l-İnsâniyye ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 22.

daha etkili olmuştur. Bunun altında birçok neden yatmaktadır. Bunlardan en önemlisi televizyonun hem göze hem de kulağa hitap edebilmesi, haber verme, eğitme ve eğlendirme gibi işlevleri görsel ve işitsel olarak yerine getirmesidir. Televizyon izleyiciye çeşitli programlar aracılığıyla devamlı bir mesaj akışı sağlamaktadır. Bu programlar aracılığıyla kamuoyu meydana getirmekte ve toplumu harekete geçirebilmektedir.[230]

Bilgisayar ise çağımızın en önemli buluşlarından ve teknolojik gelişmelerinden biri olmuştur. Basit bir elektronik hesap makinesi olarak kullanılmaya başlayan bilgisayar belli bir kişi tarafından icâd edilmemiş, farklı zamanlarda ortak bir çabanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle bilgisayar destekli silahların kullanılması bilgisayarların önemini artırmış, sadece bilgilendirme ve iletişim aracı olmanın dışında insanların tüm işlerini görebilecek bir hâl almıştır. Her geçen gün gelişmekte olan bilgisayarların yakın bir gelecekte girmediği yer kalmayacak gibi görünmektedir.[231]

Bilgisayarın icadından sonra birçok bilgisayarın birbirine entegre olduğu, dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen internetle beraber dijital çağın en son iletişim şekli kabul edilen sosyal medya platformları da iletişim alanında büyük rol sahibi olmuştur. Sosyal medya uygulamalarının kolayca kurulabildiği akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla bu platformlar daha erişilebilir hale gelmiştir.[232] Bu bağlamda konu ile ilgili Batı dünyasında birçok terim gelişmiş olup Arapçaya aktarılması konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

4.1.4.1.1. Telekomünikasyon Terimlerinin Analizi

XX. yüzyılda Avrupada iletişim teknolojilerinin artmasıyla bu alanda yapılan terim çalışmaları da önem arz etmeye başlamıştır. İletişimde çığır açan bir teknoloji olarak telefonun Arap dilinde hangi kelime ile karşılanması gerektiği hususundaki çalışmalara bakıldığında birçok terimin türetildiği görülmektedir. Makalesinde bu lafzın kullanım sürecine değinen Kuneybî, İngilizce *telephone* kelimesini

[230] Gâlib Kâzım Ciyâd ed-De'âmî, *et-Tilfîzyûn ve Sınâ'atü'r-Ra'yil-'Âm*, (Amman: Dâru Emced li'n-Neşri ve't-Tevzi', 2015), 77.
[231] Muhammed Fethî İbrâhîm, *el-Kumbîtür*, (Kahire: Dâru'l-Letâif, 2003), 12.
[232] Visâm Tâyel el-Beşâbeşe, *Devâfi'u İstihdâmu Talebetu'l-Câmi'âti'l-Urduniyye li-Mevâkı't-Tevâsuli'l-İctimâ'î ve İşbâ'âtihâ*, (Ürdün: Câmi'atü'l-Betrâ, Külliyyeti'l-Âdâbi ve'l-Ulûm, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 8.

"söylenecek olan sözü uzağa taşımaya yarayan alet" olarak tanımlamıştır. Latince *tele* (uzak) ve *phone* (ses) kelimelerinden müştâk bu terimin Arap dilinde geçirdiği tarihi sürece de dikkat çekmiş ve türetilen bu terimleri şöyle sıralamıştır; تلفون مقنطيسي (İlk defa 1786'da İngilizcesi kullanılmıştır), تيلفون, تليفون, تلفون, تلغراف ناطق, آلة متكلم, آلة هاتف, النديّ, مقول, المسماع, إرزيز, سماعة كبريت, سماعة حديث بالسلك, تكلم عن بعد. Bunlardan sadece Arap coğrafyasındaki kullanım durumuna göre تليفون ve هاتف terimleri tercih edilmiştir.[233] Kuneybî'ye göre yabancı bir kelimenin tercüme yöntemiyle Arapçaya aktarılma imkânı varken, taʿrîb yöntemiyle aktarılması uygun değildir. Bu konuda Kahire Dil Kurumunun da bazı yabancı sözcüklerin zorunluluk durumunda Arapçalaştırılabileceği yönünde bir kararı vardır. Yine kurumun; 'Eski Arapça bir lafız muarreb lafza tercih edilir. Ancak muarreb lafız meşhur olmuşsa kullanımı câizdir.' şeklinde başka bir kararı vardır. Her ne kadar pratikte uygulanamamış olsa da örneğin İngilizce *radio* yerine مذياع, *alo* yerine أهلا demek mümkünken İngilizce kelimelerin muarreb şekilleri olan راديو ve ألو ifadeleri yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.[234]

Arap dilbilimcileri gelişen teknolojiyle birlikte sabit ya da kablosuz telefonların yerini alan cep telefonu için de farklı terimler kullanmış Türkçeye de yerleşmiş olan *mobil* kelimesine karşılık yeni terimler bulmaya çalışmışlardır. الهاتف, الهاتف النقّال, الهاتف المتنقّل, الهاتف السّيّار, الهاتف اللّاسلكي, الهاتف الخلوي, الموبايل, الهاتف المحمول, الجوّال gibi terimlerden bir veya birkaçı Arap bölgelerinde tercih edilmiştir. Bununla beraber Arap dilinde bir terime birden fazla anlam yükleme durumu da vardır. Nedeni ise, hem Arap coğrafyasında bu terimlerin kullanımının bölgeden bölgeye farklılık göstermesi hem de farklı bilimsel alanlarda kullanılmasından dolayı çok anlamlılık kazanmasıdır. Örneğin مواصلات kelimesi ulaşım araçlarını ifade ederken diğer yandan iletişim araçlarını da tanımlamaktadır. Yine; الإتّصلاة السلكيّة و, المواصلاة السّلكية و اللّاسلكيّة, علم الإتّصالات اللّاسلكيّة, الإتّصالات البعادية, الإتّصالات عن بعد, الإتّصالات البعدية, الإتّصالات اللّاسلكيّة, إتّصالات من بعد, الإتّصالات terimleri de iletişim anlamında kullanılmaktadır.[235]

Kuneybî'ye göre, türetilen terimlerin sözcüklere yeni anlamlar kazandırması da söz konusu olabilmektedir. Örneğin *otomobil* terimi için durum böyledir. Araplar

[233] Kuneybî, "el-'Alâkatü Beyne'l-Mustalah", 87-88.
[234] Kuneybî, "el-'Alâkatü Beyne'l-Mustalah", 91.
[235] İdîr, *Tercümetü Mustalahâtü'l-İttisâlât*, 38.

öncelikli olarak Avrupalıların isimlendirdiği şekliyle (أوتوموبيل) *otomobil* terimini kullanmışlar fakat bu ifade dillerine ağır geldiğinden أوتومبيل, أطرنبيل, طرمبيل, أطمبيل, عربة, البوصطا, الحنطور, الماكينا, الكرهبا, طاكسي, أوطو, كروسا gibi sözcükler türetmişlerse de son olarak سيّارة terimi üzerinde ittifak etmişlerdir. İlk anlamı *kafile* demek olan bu terim astronomide güneş sistemindeki bir gezegeni ifade etmektedir. Kuneybî, mübâlağalı ism-i fâil vezninde olan bu terimin kaynağını Yûsuf sûresinde geçen السيّارة (kafile / yolcu)[236] kelimesine dayandırmaktadır.[237] Arapçada çok anlamlılıkla ilgili iletişim alanında türetilen bazı terimler şunlardır:

Radyo iletişimi: المواصلات الراديو, الإتّصالات اللّاسلكية, راديو إتّصالات, الإتّصالات الراديوية, الإتّصالات اللّاسلكية الكهربابية, كهربابية.

Karşılıklı bağlantı: الترابط بين الشبكات, الترابط البيني, الربط البيني, الوصل البيني, التوصيل البيني, ربط الشبكات فيما بينها.

Taşınabilirlik: الناقلية, تحويل الرقم, تغيير المتعامل دون تغيير الرقم, نقل الارقام, هجرة الارقام.

Geniş bant: إتساع, عرض الحزمة, نطاق عريض, إتساع النطاق, النطاق العريض, الموجة العريضة, الحزمة العريضة.[238]

İletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler bu alandaki terimlerin sayılarında artışa neden olmuş, buna bağlı olarak yeni terimlerin kaynak dilinden Arapçaya aktarılması arasında zamansal bir boşluk meydana gelmiştir. Bu durum yeni terim bulununcaya kadar mevcut terimin anadilinde yaygın olan karşılığının ta'rîb yoluyla aktarılarak kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Ancak bu yolla aktarılan terimlerden yeni kelimeler türetmek güçtür. Bunun için راديو (radyo) terimi örnek verilebilir. Yabancı bir terim olan bu kelimeden iştikâk ya da diğer yöntemlerle terim türetmek neredeyse mümkün değildir. Şayet bu terim Arapçaya مذياع olarak çevrilirse bu kelimeden radyoyla ilgili yeni terimler oluşturmak mümkündür. إذاعة (radyo yayını), مذيع (spiker), محطة الإذاعة (radyo istasyonu) gibi terimler tek kelimeden türetilmiş yeni terimlerdir.[239]

[236] Âyet hakkında geniş bilgi için bkz. Yûsuf, 12/10.
[237] Kuneybî, "el-'Alâkatü Beyne'l-Mustalah", 90.
[238] İdîr, *Tercümetü Mustalahâtü'l-İttisâlât*, 39.
[239] Muhammed Reşâd el-Hamzâvî, *el-Münheciyyetü'l-'Âmme li-Tercümeti'l-Mustalahât: Tevhîdühâ veTenmîtuhâ*, (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1986), 9.

Aşağıdaki tabloda Fransızca iletişim terimlerinin Arapçalaştırılmasında kullanılan yöntemler ve örnekleri verilmiştir:

Tablo: 4.1. Taʿrîb yöntemiyle Arapçalaştırılan Fransızca iletişim terimleri

Fransızca	Arapça (taʿrîb)	Arapça (tercüme)	Türkçe
Télégraphe	التلغراف	البرق	Telgraf
Télex	التلكس	المبرقة	Teleks
Vidéotex	الفيديوتاكس	بنوك الاتصال المتلفزة	Videoteks
E-mail	إيميل	البريد الإلكتروني	E-posta
Télétex	التلتكس	تبادل النصوص عن بعد	Teleteks
Microwave	الميناروويف	الموجات الدقيقة	Mikrodalga
Digital	ديجيتيل	الرقمية	Dijital
Fac-similé	الفاكسميلي	الناسخ الهاتفي	Faks
Microphone	الميكروفون	مكبر الصوت	Mikrofon

Çalışma kapsamında iletişim terimlerinin oluşturulması için Arapçada kullanılan ve ikinci bölümde de bahsi geçen terim türetme yöntemleriyle elde edilen bazı terim örnekleri aşağıda verilmiştir.

Nahtı bir tür kısaltma işlemi olarak gören Hûrî naht yöntemi için كهروطيسي (elektromanyetik) terimini örnek vermektedir. Biri Arapça diğeri İngilizce كهربائي + مغناطيسي kelimelerinde iktirâz yöntemiyle alınmış olan, طيسي (manyetik) ve Arapça كهر (elektro) kelimelerinin birleştirilmesiyle menhût terimin elde edildiğini ifade eder.[240]

[240] Şehâde el-Hûrî, *Dirâsâtü fi't-Tercümeti ve't-Taʿrîb ve'l-Mustalah*, (Dımeşk: Dâru't-Talîʿati'l-Cedîde, 2001), 43.

Kuneybî الهاتف (telefon) terimini cahiliye devrinde cinlerden ve görünmeyen diğer olağanüstü güçlerden gelen ses, ya da görmediği halde sesi duyulan şey anlamında kullanılmakta iken günümüzde telefon kelimesini karşıladığını ifade etmektedir.[241] Bir kelimenin uydurulduğu gerçek anlamının dışında başka bir anlam ifade etmesi sebebiyle الهاتف teriminin türetilmesinde mecâzın kullanıldığı anlaşılmaktadır. هَتَفَ, هَاتَفَ, يَهَاتِفُ, مهاتفة ve هاتفيّة (bağırmak) kelimelerinden müştak الهاتفية terimi de, sesi ve konuşulan sözü iletme tekniği olarak tanımlanır. Bu terimin murâdifi تيليفونية ise, taʿrîb yoluyla aktarılmış, تَلْفَنَ, يُتَلْفِنُ, تليفونية, تليفون (telefon etmek, telefon görüşmesi) şeklinde terimleştirilmiştir.[242] Mecâz yoluyla terim türetmek çok anlamlılığı da zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle dilde daha önce kullanılmış olan kelimeler dilbilimciler tarafından tercih edilmektedir. Mecâz yöntemiyle oluşturulan bu terimler her ne kadar ilk anlamıyla bir ilgisi olsa da bugün البريد denilince iki mesafe arasındaki uzaklık, الهاتف denilince sesin uzaktan gelmesi, السيارة denilince kafile, جريدة denilince hurma yaprağı, البرقية denilince parlamak veya gök gürültüsü anlaşılmamaktadır.[243]

İbrahîm es-Seyyid'in ifade ettiği gibi "Arap dilinde karşılığı olmayan bir yabancı kelimeyle karşılaşıldığında öncelikli olarak bu kelimeye Arapça lafızlardan iştikâk yoluyla bir karşılık bulunması gerekir." [244] Hamzâvî de iştikâkın Arapçada teknik ve bilimsel terim oluşturmada başlıca yöntem olduğunu belirtmekte ve aşağıdaki örnekleri iştikâk bağlamında açıklamaktadır:

الإذاعة (radyo yayını): إذاعة, ذَاعَ (yayıldı / yaygınlaştı) fiilinden müştâktır. الإذاعة ise, müzik, konuşma vb. şeylerin telsiz cihazlarla insanlara iletilmesidir.

البرقيّة / Telgraf, لَمْعٌ (parlamak / ışıldamak) anlamına gelen بَرَقَ fiilinden müştak bir terimdir. Telgraf aleti üzerinden kısa mesaj yollamak manasını ifade eder. [245] برقية terimi sözlükte, رسالة ترسل من مكان إلى آخر بوساطة جهاز التلغراف (Bir telgraf cihazıyla bir yerden başka bir yere gönderilen mesaj),[246] أبْرَقَ بَرْقِيّة (telgraf gönderdi), آلة يستخدم

[241] Kuneybî, "el-ʿAlâkât Beyne'l-Mustalah", 88.
[242] Sabrî İbrâhîm es-Seyyid, *el-Mustalahu'l-ʿArabî: el-Asl ve'l-Mecâlüd'-Delâlî*, (Mısır: Dâru'l-Maʿrifeti'l-Câmiʿıyye, 1996), 9.
[243] Ahmed Şefîk el-Hatîb, "Minheciyyetü Binâi'l-Mustalahâti ve Tatbîkâtuhâ", *Mecelletü Mecmaʿu'l-Lugati'l-ʿArabiyye bi-Dımeşk*, 75/3 (2000), 514.
[244] Seyyid, *el-Mustalahu'l-ʿArabî*, 12.
[245] Hamzâvî, *el-Münheciyyetü'l-ʿÂmme*, 12-13.
[246] Enîs vd., "bergıyye", 51.

للمراسلات (yazışma için kullanılan araç), دائرة البريد و البرق (posta ve telgraf idaresi), محادثة أو رسالة يبعث بها بواسطة البرق (telgraf aracılığıyla gönderilen yazışma ya da konuşma)[247] olarak tanımlanmaktadır. TDK'da "İki merkez arasında, kararlaştırılmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan bir telekomünikasyon düzeni"[248] şeklinde tarif edilen terim posta idaresince kabul edilen yazılı metnin elektronik ortamda iletilmesidir.[249] İştikâk yöntemiyle elde edilen diğer terimler ise şunlardır: شفّر fiilinden الشّفرنة (şifrelemek), رمّز fiilinden التّرميز (kodlamak), جال fiilinden التّجوال (dolaşım), رسل fiilinden المراسلات (yazışmalar).

İletişim terminolojisinde kullanılan Fransızca ve Avrupa kökenli bileşik terimlerin terkîb şeklinde Arapçalaştırılması çoğunlukla bu terimler tercüme edildikten sonra yapılmıştır. Birleştirme de denen bu yöntemle elde edilen terim örnekleri aşağıdaki gibidir:

لا + sıfat kelimeden meydana gelen terkîb:

لاسلكي (telsiz) : Terkîbi mezcî yöntemiyle oluşturulan لاسلكي terimi Fransızca *sans fil* (kablosuz) ve *radio* (radyo) terimlerinin tercümesiyle elde edilmiştir.

لا + birden fazla sıfat kelimeden meydana gelen terkîb:

كهربائي لاسلكي (telsiz / kablosuz elektrik) : لا ve كهرائي + سلكي sıfat kelimelerin terkîbi, Fransızca *Radioélectrique* teriminin tercümesiyle elde edilmiştir. فلكي لاسلكي (radyoastronomi), إتصال لاسلكي أرضي (karasal telsiz bağlantı), إتصال لاسلكي فضائي (uydu bağlantısı), لاسلكي خلوي (hücresel bağlantı), لاسلكي محلي (yerel radyo) bu yöntemle elde edilen terimlere örnektir.

İki sıfat isimden oluşan terkîb:

كهربائي مغناطيسي (elektromanyetik): Fransızca *electromagnétique* teriminin tercümesi ve كهربائي + مغناطيسي sıfat isimlerinin terkîbiyle oluşturulmuştur.المهاتفة الخلوية الأرضية

[247] Ma'lûf, "bergıyye", 35.
[248] Akalın vd., "telgraf", 2312.
[249] Posta ve Telgraf Teşkilatı, "https://www.ptt.gov.tr/Sayfalar/Posta/Telgraf.aspx" (Erişim: 26.05.2021).

(karasal telefon görüşmesi), توصيل بيني محلي (yerel bağlantı) bu yöntemle elde edilen terimlere örnektir.[250]

Modern kaynaklarda iktirâz yerine ödünçleme anlamında istiâre kelimesinin de kullanılmaktadır. Bu yöntemle Arapçada oluşturulan çok sayıda iletişim terimi bulunmaktadır. Örneğin البث التلفزي / التلفزيوني (televizyon yayını) terimi; تلفزي kelimesi تَلْفَزَ, يُتَلْفِزُ, مُتَلْفَزَ kelimelerinden müştâk bir sıfattır. Aslı Fransızca t*élévision* olan terim iktirâz yöntemiyle alınmış, تلفزة şeklinde belli kalıplara uydurularak Arapçalaştırılmıştır.[251] Yine ألفا رقمية (alfanümerik) teriminde, Fransızca *alpha* ve Arapça رقمية ifadesiyle birleştirilerek ألفا kelimesinin iktirâz türlerinden ta'rîb yoluyla alındığı, iki kelimenin birleşimi olan terkîb yöntemiyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra bu terim أبجدية رقمية şeklinde ta'rîbleştirilmiştir.[252]

İktirâzın bir çeşidi olan mukteridâtü hecîne (cüz'iyye) ya da kısmi iktirâz da denen yöntemle Arapçaya aktarılan terimler de çoktur. Bu yolla aktarılan terimler Arapçaya kısmen tercüme edilmekte, kısmen de Arap fonetiğine uydurulmaktadır.[253] Kısmi iktirâz yöntemiyle Arapçalaştırılan iletişim terimlerinden bazılarının verildiği aşağıdaki tabloda terkîblerden birinin Arapça karşılığı, diğerinin ise telaffuz edildiği şekliyle alındığı görülmektedir.

Tablo: 4.2. Kısmi iktirâz yöntemiyle Arapçalaştırılan Fransızca iletişim terimleri

Fransızca	Arapça	Türkçe
Radio communication	اِتصال راديوي	Radyo iletişimi
Services WAP	خدمات WAP	WAP (Kablosuz uygulama Protokolü) Hizmeti
Téléphonie UMTS	مهاتفة من نوع UMTS	Evrensel Mobil İletişim Sistemi
Réseaux GMPCS	شبكات GMPCS	Uydu Üzerinden Küresel Mobil Kişisel İletişim
Station HUB	محطة HUB	HUB İstasyonu

[250] İdîr, *Tercümetü Mustalahâtü'l-İttisâlât*, 135-136.
[251] Hamzâvî, *el-Münheciyyetü'l-'Âmme*, 139.
[252] Abdülmecîd Mîlâd, "et-Teknuluciyyâtü'l-Hadîse li'l-Ma'lûmât, ve'l-İttisâlât", *en-Nâdiyü'l-'Arabî Li'l-Ma'lûmât: Cerîdetü's-Sabâh* (15 Şubat 2004), 6.
[253] İdîr, *Tercümetü Mustalahâtü'l-İttisâlât*, 137.

Protocole interconnexion	بروتوكولالتوصيل البيني	Bağlantı protokolü
Transmissions télévision	إرسالات تلفزيونية	Televizyon yayını

Mes'ud Bûbû iktirâz yöntemi olarak muarreb ve dahîl kelimeler arasında bir fark görmese de Hilmî Halîl bu ikisinin farklı olduğu görüşündedir. Ona göre muarreb kelime Arapça kalıplara uydurulmuşken, dahîl kelimeler yabancı dilden harfi harfine Arapçaya aktarılmıştır.[254] Bu bağlamda aşağıdaki tabloda verilen iletişim terimlerinin dahîl yöntemiyle oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo: 4.3. Dahîl yöntemiyle Arapçalaştırılan Fransızca iletişim terimleri

Fransızca	Arapça	Türkçe
Technologies GSM	تكنولوجيات GSM	GSM (Küresel Mobil İletişim Sistemi) Teknolojisi
Technologies GPRS	تكنولوجيات GPRS	GPRS (Genel Paket Telsiz Hizmeti) Teknolojisi
Mégabits	الميغابتات	Mbps (Saniyedeki Megabit Sayısı)
Télégraphie	التلغرافية	Telgraf
Vidéotex	فيديو تاكس	Videoteks
Internet	أنترنات	İnternet
Téléphone	التلفون	Telefon
Télévision	التلفزيون	Televizyon
Radio	الراديو	Radyo
Electronique	إلكتروني	Elektronik
Câble	الكابل	Kablo
Télex	التيلكس	Teleks
Télétex	التيلتكس	Teleteks

[254] Halîl, *el-Müvelled fi'l 'Arabiyye*, 234.

Tabloda *câble* (kablo) teriminin الكابل olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak es-Sâmerrâî'ye göre bu kelimenin aslı Arapça حبل (ip) kökünden gelmektedir.[255] *el-Menhal*'de كابل, مَرَسَة (bağ / kablo / ip) ve حبل (ip / sicim / halat) olarak çevrilmiş, *birbirinden ayrılmış, korunaklı bir kılıfın içinde bulunan bir grup tel* olarak tarif edilmiştir.[256]

Dilde yabancı etkilerin şimdiye kadar görülmeyen ölçüde arttığı çağımızda İngilizceden Arapçaya geçen terimleri de göz ardı etmemek gerekir. Zira dijital iletişimin temelini oluşturan bilişimde bu terimleri belirgin bir şekilde görmek mümkündür. Aşağıdaki tabloda İngilizceden Arapçaya tercüme yöntemiyle aktarılan iletişim terimlerinden bazıları verilmiştir.

Tablo: 4.4. Tercüme yöntemiyle Arapçalaştırılan İngilizce iletişim terimleri

İngilizce	Arapça	Türkçe
Access	نفاذ	Erişim
Access time	زمن النفاذ	Erişim süresi
Address	العنوان	Adres (Bir konumu tanımlayan değer)
Availability	إستطاعة متاحة	Ulaşılabilirlik
Call Center	مركز الإتصال	Çağrı Merkezi
Cell	خلية	Hücre
Channel	قناة	Kanal
Data	معطيات	Veri
İnternet	الشّبكة	İnternet
IR (infra red)	تحت الحمراء	Kızılötesi
GPRS (General Packet Radio Service)	مختصر (خدمة الرزم اللاسكية العامة)	GPRS
Link	رابط	Link
Loading	تحميل	Yükleme

[255] İbrâhîm es-Sâmerrâî, *Dirâsât fi'l-Luga*, (Bağdat: Matba'atü'l-'Ânî, 1961), 379.
[256] Süheyl İdrîs vd., "kabl", *el-Menhal: Kâmûsu Feransî 'Arabî*, (Beyrut: Dâru'l-Edeb, 1983), 150.

Mobile	نقال	Mobil
Mobility	الحركة قابلية - حركية	Mobilite
Pulse signal	نبضية إشارة	Sinyal gücü
Radio data system (RDS)	لاسلكي معطيات نظام	Radyo veri sistemi
Radio wave	موجة لاسلكية	Radyo dalgası
Search	بحث	Arama
Site	موقع	Site
Wi - Fi (Wireless Fidelity)	خصوصية لاسلكية	Wi - Fi
Wireless network	شبكة لاسلكية	Kablosuz ağ

Diğer iştikâk yöntemleriyle Arapçalaştırılan terim örneklerinden; *decibel* /ديسيبل (desibel), *laser* / ليزر (lazer), *Intelsat* / إنتلسات (intelsat / küresel uydu iletişim sistemi), *logarithmic* / لوغاريتمي (logaritmik) gibi terimler iktirâz yoluyla elde edilmiştir. Kısmi iktirâz yoluyla elde edilen terimlere ise; *color television* / تلفاز ملون (renkli televizyon), *electrostatic* / كهرساكن (elektrostatik), *natural logarithm* / اللغاريتم الطبيعي (doğal logaritma)[257] örnekleri verilebilir.

4.1.5. Yazılı ve Görsel Medya İletişimi

Bu başlık altında, yazılı iletişimde kullanılan "*basın*" ve "*medya*" terimlerinin Türkçe ve Arapçadaki sözlük anlamları aktarılarak, bu terimlerin iştikâk bağlamında hangi türetim yöntemleriyle türetildiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Türkçede kullanılan '*basın*' kelimesi "gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yazılı yayınların bütünü, matbuat ve bu tür iş yerlerinde görevli kimselerin tümü" anlamında kullanılmaktadır.[258] Kelimenin İngilizce karşılığı olan '*press*' kelimesinin İngilizcedeki anlamı toplu olarak gazeteler, dergiler ve gazeteciler anlamındadır. Kelimenin tekil ve çoğul olarak kullanımı da mevcuttur.[259]

[257] Omar Şâbzîg vd., *Mu'cemu Mustalahâtu'l-Hendeseti'l-Kehrubâiyye ve'l-İliktıruniyye ve'l-İttisâlât*, (Suriye: Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyyeti Sûriye, 2016), 1-224.
[258] Akalın vd., "basın", 253.
[259] Evadne Adrian vd., "press", *Longman Active Study Dictionary*, (İngiltere: Pearson Education Limited, 2004), 579.

Arapçada ise صِحَافَةٌ (gazetecilik / basın) olarak kullanılan terim modern bir kelime olup gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yayınların bütünü; صِحَافِيٌّ (basın ile ilgili) gazetecilik, gazetecilerin yaptığı iş, haberleri ve görüşleri bir araya getiren ve yayımlayan kimsenin yaptığı meslek anlamına gelmektedir.[260]

Modern matbaanın kullanılmaya başlaması insanların iletişim zorluklarını aşması anlamında toplumsal yaşamı kökten sarsan bir gelişme olmuştur. Şan'ın tespitine göre toplumları bu derece etkilemesinin en önemli nedenlerinden birisi kilise otoritesini sarsmış olması ve insanların da yazılı metinlere ulaşabilme imkânına kavuşmasıdır. Avrupada matbaanın gelişmesi bilimsel ve teknolojik gelişmelerin kayıt altına alınması ve daha geniş kitlelerce ulaşılabilir hale gelmesine imkân tanıdığı gibi, basılı yayın teknolojilerinin de ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Johann Carolus'un 1605 yılında yayınladığı *Aller Fürnemmen und Gedenckwürdigen Historie* adlı gazetesi kâğıt üzerine basılan ilk gazete olarak kabul edilmektedir.[261]

Arap dünyasında matbaa ile ilk tanışan bölge Lübnan olmuştur. Dönemin manastır keşişleri tarfından 1610 yılında kurulan Mârûni Matbaasında basılan ilk kitap ise *Mîzânü'z-Zamân*'dır. Suriye ise Lübnan'dan sonra matbaa ile tanışan diğer Arap bölgesidir. 1706 yılında kurulan Halep Matbaası bu bölgede kurulan ilk matbaa olup bunu 1841 yılında kurulan Bilfintî Matbaası, 1857'de Marûnî Matbaası, 1867'de Furat Gazetesi Matbaası, 1855'te Şam'da kurulan Roma Matbaası ve 1864'te Şam Devlet Matbaası'nın kuruluşu izlemiştir. [262]

Erol'a göre, Mısır'da Arap harfleriyle basım ve yayım faaliyetleri Fransız işgali sürecinde Napolyon'un getirdiği matbaa ile başlamıştır. Bu alanda, Mısır'da 1798'de faaliyete geçen ilk matbaa Jean Joseph Marcel'in (ö. 1854) kurduğu *Imprimerie Orientale et Française'*dir. İskenderiye'de kurulduktan sonra Napolyon'un emriyle Kahire'ye taşınmış olan matbaa Latin, Yunan ve Arap harfleriyle baskı yapabilecek niteliktedir ve Mısır'da Arap harfleriyle baskı yapan ilk matbaadır. Resmî gazete hüviyetinde olan *Le Courier d'Egypte* 1798'den itibaren burada basılmaya

[260] Güneş, "sıhâfe", 664.
[261] Mahmut Şan, *Türkiye'de Medya Arapçasının Arap Dili Eğitimindeki Yeri ve Uygulama Alanları*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 12.
[262] Mecelletü Fikri's-Sekâfiyye, "https://www.fikrmag.com/topic_details.php?topic_id=22" (Erişim: 28.06.2021).

başlamıştır.[263] Öncel'e göre ise, Arap coğrafyasında gazetecilik çalışmaları her ne kadar Avrupa'dan çok sonraları başlamış ve Fransızlar XVIII. yüzyılın sonlarında Mısır'da gazete çıkarmış olsa da bundan önce de İstanbul'da 1795'te Fransız Büyükelçiliği tarafından, elçilik yayın organı olarak çıkarılan *Le Bulletin de Nouvelles* ve *La Gazette Française de Constantinople* gibi yayınların çıkarıldığını görmek mümkündür. Mehmed Ali Paşa'nın 1828 yılında çıkardığı ilk Arap gazetesi *el-Vekâi'u'l-Mısriyye* de önce Arapça, sonra Arapça-Türkçe, daha sonra da sadece Arapça olarak yayınlanmaya devam etmiştir.[264]

Yukarıda verilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere الصحافة kelimesi gazetecilik sektörünü, (صحفيون) gazetecileri ve gazetecilerin çalıştığı yeri de tanımlayan bir terimdir. Alî Ken'ân'a göre, bugünkü manada gazetecilik ismini الصّحافة olarak kullanan ilk kişi, İskenderiye'de جريدة لسان العرب gazetesinin de kurucusu olan Necîb Ḥaddâd (1867-1899) olmuştur. Dönemin önde gelen Arap dil âlimleri *gazeteci* kelimesi için de gazetelerde yer alan haberleri nakleden anlamında الصحفي terimini tercih etmişlerdir. Araplar الصحافة kelimesi için birçok terim kullanmışlardır. Modern dönem kişisel çalışmalarda Tahtâvî *basın* terimi yerine الوقائي terimini kullanırken الواقع المصرية gazetesi bu terimle isimlendirilmiştir. Tahtâvî كازيطة, غازته, جرنال terimlerini de türetmiştir. Halîl el-Hûrî de Beyrut'ta 1858 yılında kurduğu حديقة الأخبار gazetesini جرنال olarak isimlendirmiştir. Yine Reşîd ed-Dahdâh برجيس باريس gazetesi için صحيفة, Luvis Sâbûncî النحلة gazetesi için النشرة terimlerini kullanmışlardır. Ahmed Fâris eş-Şidyâk ise الجوائب gazetesi için الجريدة terimini kullanmakta ısrarcı olmuştur. Bu süreçten sonra günümüzde de yaygın olarak kullanılan الجريدة lafzı basın câmiâsında kabul görmüştür.[265] جريدة (gazete) terimi ise klasik dönemde 'hurma yaprağı' anlamında kullanılmaktayken, terim türetme yöntemlerinden ba'sü'l-kelimât (kelimenin canlandırılması) yoluyla bugünkü anlamının Arap diline kazandırıldığı görülmektedir.[266]

[263] Halil İbrahim Erol, "1798-1850 Arası Mısır'da Matbaa: Tarih Alanında Neşir ve Tercüme Faaliyetleri", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 7/2 (Aralık 2020), 177-178.
[264] Hayati Öncel, "Arap Kadın Gazeteciliği ve Dergiciliği", *Doğu Esintileri*, cy/12 (Şubat 2020), 194-195.
[265] Alî Ken'ân, *es-Sıhâfe: Mefhûmuhâ ve Envâ'uhâ*, (Amman: Dâru'l-Mu'tez, 2013), 5-6.
[266] Halîl, *el-Müvelled fi'l 'Arabiyye*, 151.

Dergi için de benzer durum söz konusudur. "Siyaset, edebiyat, teknik, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın, bülten, mecmua"[267] olarak tanımlanan derginin yayımlanması basın alanında gerçekleştirilen birçok yeniliğin öncülüğünü yapan Fransa'da 1665 yılında gerçekleşmiştir. *Journal des Savants* adlı bu ilk dergi Kardinal Richelieu tarafından desteklenmiştir. Dergiciliğin tüm dünyada yaygınlaşması ise yine Fransa'da yayımlanan *Mercure Galant Dergisi* sayesinde olmuştur. Yapar'a göre bu dergiyi ilk süreli yayın olarak kabul etmek mümkündür.[268]

Arapça karşılığı المجلّة olan derginin Arap coğrafyasında terim olarak kullanımına bakıldığında İbrâhîm el-Yâzicî'nin 1884 yılında çıkardğı الطبيب dergisi için kullandığı görülür. İştikâk bağlamında المجلّة lafzının kökeni جلَّ – يجلُّ (açıkladı / ortaya çıkardı / yüce oldu) fiilinden müştâk kelimedir ve المجلّة ise gerçekleri ortaya çıkarmak anlamındadır.[269]

4.1.5.1. Yeni Medya- Sosyal Medya Kavramı

Yeni medya, internet ve mobil ağlar vasıtasıyla oluşturulan ya da kullanılan yeni nesil medya olarak nitelendirilmektedir. Geleneksel medyanın aksine yeni medyanın yayın organları dijital cihazlar ve platformlardan oluşmaktadır. Rogers'a göre basılı yayın kaynaklarından farklı bir medya şekline sahip olan ve dijital platformlar aracılığıyla sunum yapan tüm kaynaklar yeni medyanın alanında değerlendirilmektedir. Örnek olarak; internet, bloglar, web siteleri, video oyunları ve sosyal medya platformları da dahil online iletişim araçları yeni medyanın birer kanalı kabul edilmektedir.[270]

Arapçada الإعلام الجديد terimiyle karşılanan yeni medya kavramı الصّحافة الإلكترونية (elektronik basın), الوسائط الإجتماعية (sosyal medya), الشبكات الإجتماعية (sosyal ağ), الوسائط السيبرونية (siber medya), الإعلام التفاعلي (interaktif medya) gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Sâdık'a göre bu kavram İngilizce *new media* ve Fransızca *nouveau media* kelimelerinin tercümesi yoluyla Arapçaya aktarılmış olup köken itibariyle *media* ve *medium* (الوسيط / aracı / arabulucu, الناقل / taşıyıcı / nakliyeci) kelimelerinden

[267] Akalın vd., "dergi", 635.
[268] Aslı Yapar, "Fransa'da Dergicilik Olgusu", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, cy/11 (Şubat 2012), 48.
[269] Ken'ân, *es-Sıhâfe*, 7.
[270] Everette Rogers, *Communication Technology: The New Media in Society*, (New York: Free Publishing, 1986), 6.

türetilen الإعلام الجديد terimi وسائط الإعلام المتعددة (multimedya) olarak Arapçalaştırılmamışsa da bu anlamda kullanılmaktadır.[271]

Sosyal medya ise, son dönemde kullanım popülerliği ve bilinirliliği hızla artan bir kavram olmuştur. Tam'a göre bu kavram, ülkemizde ilk dönemlerde yeni medya ya da sosyal ağ olarak isimlendirilse de sonraki süreçte sosyal medya (social media) olarak literatüre yerleşmiştir.[272] Bir bilim dalı haline gelen sosyal medyayla ilgili çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. İlk olarak 2000'li yıllarda bu kavram dillendirilmeye başlamış, daha sonra bu kavramla ilgili çalışmalar yapılarak bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır.[273]

Arapçada وسائل التواصل الإجتماعي olarak ifade edilen sosyal medya kavramı iştikâk bağlamında ele alındığında terkîbten oluştuğu görülmektedir. Terkîbin ilk kelimesi وسائل (araçlar, vasıtalar) الوسيلة ve وسل kelimelerinden müştâk bir lafız olup الطلب (talep) ve الرغبة (istek) anlamlarına delalet etmektedir. Kelime *Mekâyîsu'l-Luga*'da الواسل/ الراغب إلى الله عز و جل ,وسل/ إذا رغب,[274] *et-Ta'rîfât*'ta الوسيلة هي ما يقترب به إلى الغير (vasıta/araç başkasına yaklaştıran şey)[275] örnekleriyle açıklanmıştır.

التواصل ise وصل kelimesinden türetilmiştir ve الضّمّ (katmak, birleştirmek) anlamında kullanılmaktadır.[276]

الإجتماعي kavramına bakıldığında ise (الإجتماع) sülâsî جَمَعَ (topladı) fiilinden müştâk اِفتعال vezninden türetilmiş ve اِجتمع (toplandı) bir şeyi birleştirmek ve bir araya getirmek anlamına gelen lafız, *Muhtâru's-Sıhâh*'ta جمع الشيء المتفرق (اِجتمع) (dağınık şeyleri topladı) örneğiyle tarif edilmiştir.[277]

Bu tanımlar ışığında sosyal medya kavramı, aynı ilgi alanlarına sahip kişilerin diğer üyelerle elektronik araçlar vasıtasıyla mobil ya da çevrimiçi olarak internet üzerinden

---

[271] Abbâs Mustafa Sâdık, "Mesâdıru't-Tanzîri ve Binâü'l-Mefâhîmi Havle'l-İ'lâmi'l-Cedîd min Fanevar Bûş ilâ Nikolas Negrobonte", *el-Mu'temeru'd-Düveli'l-İ'lâmi'l-Cedîd: el-Mefâhîmu ve'l-Vesâilü ve't-Tatbîkât*, [Bildiriler], (Bahreyn: Câmi'atü'l-Bahreyn, 7-9 Nisan 2009) 27-38.

[272] Mehmet Sinan Tam*, Sosyal Medya Kullanım Motivasyonlarının, Sosyal Medya Fenomenlerinin Kanaat Önderliği Rolü Üzerine Etkisi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 4-9.

[273] Tam, *Sosyal Medya Kullanım Motivasyonları*, 11.

[274] İbn Fâris, *Mekâyîsü'l-Luga*, 6/110.

[275] Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 211.

[276] Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, 302.

[277] Râzî, *Muhtâru's-Sıhâh*, 46.

aynı anda ve çift yönlü olarak paylaşım yapabildikleri platform şeklinde tanımlanabilir. Sosyal medya bugün sadece kişiler arası iletişimin kurulduğu bir alan olmaktan çıkmış, iş ilişkilerinin geliştirildiği (Linkedin), kişisel paylaşım yapabildiği (MySpace) veya eski arkadaşların bulunabildiği (Facebook) bir platform haline gelmiştir. Günümüzde dünya genelinde yaygın olarak kullanılan sosyal medya platformları şunlardır: Facebook (فيس بوك), Twitter (تويتر), Instagram (إنستاغرام) YouTube (يوتيوب), Bambuser (بامبوزر), Vimeo (فميو), Blogs (بلوغز), Flickr (فليكر), Linkedin (لينكد إن) ve Google + (غوغل بلس), whatsapp (واتساب) gibi uygulamalar dünya genelinde kullanılırken bazı uygulamalar ise ülke bazında kullanılmaktadır. Örnek olarak; İran'da Cloob (كلوب), Brezilya ve Hindistan'da Orkut (أوركوت), Güney Kore'de Cyworld (سايورلد), Güneydoğu Asya'da Friendster (فريندستر), Polonya'da Grono.net (غرونو. نت), bazı Asya, Orta Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde hi5 (فايف هاي), Japonya'da mixi (ميكسي), Rusya'da Spaces (سبيسز) ve Çin'de Sina Weibo (وايبو سينا) kullanılmaktadır.[278]

Gelişen teknolojiyle beraber ulaşılabilirliği artan sosyal medya platformları, kullanıcıların amaçları doğrultusunda farklı kanallarla hizmet vermektedir. Bu bakımdan sosyal medya platformları farklı başlıklarda değerlendirilmektedir.

4.1.5.2. Sosyal Medya Terimlerinin Analizi

a) المُدَوَّنَات / Bloglar

Günlük yazarlarını bir araya getirmek amacıyla kurulan ve ilk blog olan 'Open Diary' kısa makaleleri kullanıcıların yayınlamasına imkân veren bir tür içerik yönetim sistemi olarak ifade edilmektedir. Blogger ve Wordpress ise diğer blog siteleridir.[279]

التويتر / Twitter: 2006 yılında geliştirilen Twitter uygulamasının ilk amacı şirket içi anlık mesajlaşma ve bağlantıda kalmanın sağlanması iken, 2007 yılında uygulama

[278] Kayzer Sheena, "Vesâilü't-Tevâsuli'l-İctimâî'" [Elektronik Sürüm], *International IDEA*, cilt (978-91-87729-13-3):11, 2014.

[279] Abdurrezzâk ed-Delîmî, *el-İ'lâmü'l-Cedîd ve's-Sahâfeti'l-İliktiruniyye*, (Amman: Dâru Vâil li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2001), 103.

internet kullanıcılarının ortak kullanımına açılmıştır. İbrâhîm'e göre taşınması, kullanım kolaylığı ve hızlı oluşu Twitter'ın belirgin özelliklerindendir.[280]

b) مَوَاقِعُ التَّوَاصُلِ الإِجْتِمَاعِي / Sosyal Ağ Siteleri

Sanal ortamda, kullanıcıların paylaşmak istedikleri profil bilgileri, mevcut arkadaşlar ile iletişim kurma ve yeni arkadaşlar edinme imkânı sağlayan paylaşım siteleridir.

الفَيس بُوك / Facebook: Sosyal ağların gelişiminde Facebook önemli bir yere sahiptir. 2004 yılında Harvard üniversitesi öğrencilerinin iletişim ağı olarak kurduğu platform 2006'da herkesin kullanımına açılmıştır. Bugün iki milyardan fazla bireysel, yüz kırk milyondan fazla ticari kullanıcı sayısına ulaşmıştır. Dünyanın en önemli sosyal paylaşım sitelerinden biri olan Facebook üzerinden, bir dakikada; 510 bin post yazılmakta, 293 bin durum güncellemesi yapılmakta, 136 bin fotoğraf yüklenmekteyken yeni pazarlama anlayışı açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.[281]

مَاي سِبَيس / MySpace: Myspace, kendisini kullanıcıların iletişim kurduğu, keşfedip paylaşımda bulunduğu, şarkı ve videoyu izleme imkânı sağlayan dünyanın en büyük dijital müzik kitaplığı olarak tanımlamaktadır. 2003'te kurulan sitenin diğer sosyal ağ sitelerinden farkı henüz ünlü olmamış şarkıcıların ve müzik gruplarının şarkı videolarını telif hakkı ödemeden siteye yüklemelerine olanak sağlaması olmuştur.[282]

غُوغِل بُلُس / Google + (Google Plus): Bozkurt'un tespitine göre, Google tarafından Facebook'a rakip olarak 2011'de Gmail üzerinden davetiye sistemi ile faaliyetine başlamıştır. Facebook sitesinin birçok özelliğini barındırmanın yanında çerçeveleme hizmeti, paylaş menüsünde kolaylıklar sunması, Google'ın sunduğu uygulamalarla bütünlük kurması Google Plus'ın avantajları arasında yer almıştır.[283]

اليُوتُوب / YouTube: 2005 yılında kurulan YouTube, kullanıcılarının orijinal olarak oluşturulmuş videoları keşfetmelerini, izlemelerini ve paylaşmalarını sağlayan bir

[280] Alî Hicâzî İbrâhîm, *et-Tekâmülü Beyne'l-İ'lâmi't-Taklîdî ve'l-Cedîd*, (Amman: Dâru'l-Mu'tez li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2017), 77.
[281] İbrâhîm, *et-Tekâmülü Beyne'l-İ'lâm,* 73.
[282] Gonca Şükriye Bozkurt, *Sosyal Medyada Parasosyal Etkileşim: Sosyal Medya Fenomenlerinin Tüketicilerin Marka Algısına Etkisinin Değerlendirilmesi*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 32.
[283] Bozkurt, *Sosyal Medyada Parasosyal Etkileşim*, 33.

video kayıt sitesidir. YouTube'un temelleri kurucularının çektikleri fotoğrafları ve video dosyalarını arkadaşlarıyla paylaşmak istemeleri üzerine atılmıştır. Televizyon tüpünden gelen *Tube* kelimesi ve *Broadcast Yourself* (Kendini Yayınla) sloganı ile yola çıkan YouTube, milyarlarca kullanıcının orijinal olarak oluşturulmuş videoları keşfetmelerini, izlemelerini, paylaşmalarını ayrıca diğer kullanıcılarla bağlantı kurarak diğer kullanıcılara bilgi vermelerini sağlamaktadır.[284]

إنِسْتَاغْرَام / Instagram: Platform ilk önce fotoğraf paylaşımı için kurulmuş olsa da daha sonra kısa video paylaşabilme yeteneği de eklenerek daha zengin içerik üretilebilen bir site halini almıştır. Diğer paylaşım sitelerinden en büyük farkı, uygulamanın içinde bulunan filtre sayesinde çekilen fotoğrafları kolayca filtre ederek daha cazip bir görünüm sunmasıdır.[285]

وَاتْسَاب / Whatsapp: Sadece cep telefonlarına indirilebilen bir uygulama olan ve iletişim sağlamak adına dünyanın en çok kullanılan uygulaması whatsapp iki milyara yakın kullanıcıya ulaşmıştır. Yazılı mesajlaşmanın yanında video ve fotoğraf paylaşım imkânı sağlayan program dünyanın her yerindeki telefonlarda kullanılabilen kolay mesajlaşma ve arama hizmeti sunmaktadır.[286]

Yukarıda bahsi geçen sosyal medya terimleri incelendiğinde bu terimler dünyanın her yerinde orijinal isimleriyle kullanılmaktadır. Arapçaya ta'rib yöntemiyle aktarıldığı anlaşılan bu terimlerin aynı zamanda genel kullanım olması açısından ve özel isim olduğu için telaffuz edildiği şekliyle Arapçalaştırıldığı görülmektedir. Oysa köken olarak İngilizce olan bu terimler terminoloji çerçevesinde değerlendirildiğinde örneğin Whatsapp teriminin 'What is app' (Ne haber?), YouTube teriminin, 'you' (sen, siz) ve 'tube' (tv tüpü) kelimelerinden türetilmesine rağmen yaygın kullanım ve özel isim niteliği kazandığı için telaffuz edildiği şekliyle Arapçaya aktarılmıştır.

Sosyal medya platformları özelinde kullanılan diğer terimlerin Arapçalaştırılmasına bakıldığında ise farklı yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Bazı terimler tercüme ve bu terimlerin tefsiri yöntemiyle oluşturulmuşken bazıları ise taʿrîb yöntemiyle Arapçaya aktarılmıştır. Kuneybî'nin *Dirâsâtün fî Ta'sîli'l-Muarrebât*'ta belirttiği

[284] Alî Halîl Şakra, *el-İ'lâmu'l-Cedîd:Şebekâtü't-Tevâsuli'l-İctimâ'î,* (Ürdün: Dâru Esâme li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2014), 90.
[285] Bozkurt, *Sosyal Medyada Parasosyal Etkileşim*, 38.
[286] Şakra, *el-İ'lâmu'l-Cedîd*, 92.

şekliyle Sîbeveyh'e göre Arap diline yabancı dillerden geçmiş kelimelerin Arap fonetiğinde karşılığı bulunmayan sesleri değiştirilerek orijinal şekliyle bırakılırlar. Şayet kelimenin harfleri Arap fonetiğine uygunsa Arapça kalıplara uyup uymadığına bakılmaksızın kelime asıl şeklinde bırakılabilir. Kuneybî Sîbeveyh'in bu alandaki yetkinliğine dikkat çekmek için ta'rîb yöntemi konusunda Sîbeveyh'den sonra gelen dil bilimcilerin sadece onun eserlerini şerh edebildiklerini ifade eder.[287] Buna göre ta'rîb yöntemiyle türetilen bazı sosyal medya terimleri, Muhammed el-Hâlidî'nin kendi ifadesiyle bu alanda yapılan ve ilk araştırma olan *Kitâbu'd-Delîli'ş-Şâmil fî Mustalahâti Vesâilü't-Tevâsuli'l-İctimâî* adlı eserinden yararlanılarak iktirâz yöntemiyle yapılmış olup aşağıda açıklanmıştır. Ancak eserdeki sosyal medya terimleri iştikâk çerçevesinde değil sadece ne anlama geldiğini açıklamak üzere ele alınmıştır.

آفَاتَار (Avatar): Sohbet odalarında, oyunlarda veya web sitesinde yardım işlevi olarak bir bireyi temsil etmek için kullanılan resim veya karikatür.[288]

إتش تي إم إل (HTML): Zengin metin işaret dili olarak da bilinen internet programlama dilidir.[289]

نِيوز فِيد (News Feed): Ekranı kaydırarak göz atılabilecek bir içerik akışıdır. İçerik birbirini izleyen ve birbirine benzeyen bloklar şeklinde gösterilir.[290]

بِيرِيسْكُوب (Periscope): Twitter'ın sosyal ağ üzerinden canlı yayın yapmaya yarayan video akış uygulamasıdır.[291]

بِينْتَرَيسْت (Pinterest): Pinterest, görüntü paylaşımı özellikli, her türlü görselin paylaşıldığı ve pano sistemiyle çalışan bir sosyal ağ platformudur.[292]

السّيلْفِي (Selfie / Özçekim): Herhangi bir kimsenin bir cep telefonuyla veya fotoğraf makinesiyle kendi fotoğrafını çekmesini ve sosyal medyaya yüklemesini ifade etmektedir.[293]

---

[287] Hâmid Sâdık Kuneybî, *Dirâsâtün fî Ta'sîli'l-Mu'arrebât ve'l-Mustalah min Hilâli Dirâseti Tahkîki Ta'rîbi'l -Kelimâti'l-A'cemiyye li'bni Kemâl Bâşâ,* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, ty), 97.
[288] Muhammed el-Hâlidî, *Kitâbu'd-Delîli'ş-Şâmil fî Mustalahâti Vesâilü't-Tevâsuli'l-İctimâ'î,* (Mektebetü Mültekâ Câmi 'atü Dımeşk el-İlikturuniyye, 2019).
[289] Hâlidî, *Kitâbu'd-Delîli'ş-Şâmil,* 2.
[290] Hâlidî, *Kitâbu'd-Delîli'ş-Şâmil,* 21.
[291] Hâlidî, *Kitâbu'd-Delîli'ş-Şâmil,* 29.
[292] Hâlidî, *Kitâbu'd-Delîli'ş-Şâmil,* 31.

Dayf'a göre yabancı kelimelerin Arapçaya çeviri yoluyla girmesi olarak değerlendirilen tevlîd bi't-terceme yöntemi yabancı bilimsel terimleri Arapçaya çevirerek bu terimleri belli bir kalıba sokmak için kullanılan bir araçtır. Bu yöntemle sosyal medya platformlarında kullanılan ve türetilen terim örnekleri aşağıda verilmektedir:

وَاجِهَة بَرْمَجَة التّطبِيقَات (API / Application Programming Interface): Uygulama programlama ara yüzü olarak kullanılmaktadır. İstenilen herhangi bir platformda geliştirilen bir uygulamanın, kodları gizli kalacak şekilde yine farklı platformlarda, farklı programlar tarafından kullanılabilmesini sağlayan teknoloji olarak açıklanmaktadır.

Terkîbten oluşan terimin ilk kelimesi وَاجِهَةٌ sözlükte *'ön', 'ön kısım', 'cehpe', 'ön yüz', 'vitrin'* olarak tanımlanırken terim olarak *'arayüz'* ifadesine karşılık gelmektedir. بَرْمَجَةٌ *'programlamak' 'pragramlanmış'*, التّطْبِيقَات ise *'uygulamak, tatbik etmek'* şeklinde çevrilmiştir.[294]

الخَوَارِزْمِيَّة (Algorithm / Algoritma): Abbâsî Devleti döneminde Bağdat'ta yaşamış olan, cebir biliminin kurucusu Muhammed b. Mûsâ (ö. 235/849) (الخوارزمي)'ya nisbetle tercüme edilen terim,[295] Facebook ve Twitter gibi sosyal ağ sitelerinde yaygın olarak kullanılan belirli bir işlevi yerine getirmek için geliştirilmiş bir dizi karmaşık matematiksel formüldür.

السِّيرَة الذّاتِيّة (Bio / Özgeçmiş): İngilizce *biography* kelimesinin kısaltılmış şekli olan *bio* kelimesine karşılık tercüme edilen السِّيرَة الذّاتِيَّة (özgeçmiş / biyografi) terkîbten oluşmaktadır. ذَاتِيَة kelimesi *'şahsiyet, kişilik, kimlik, öznellik'*durumunu ifade ederken, سِيرَة ise *'hal, davranış, geçmiş, hayat hikayesi*[296] olarak tanımlanmaktadır.Terim olarak ise kullanıcının profilinde yer alan öz geçmişin kısa halidir.

المُدَوّنَة (Blog): Bir web günlüğü olarak bilinir. Başlangıçta İngilizce *'Web' ve 'log'* kelimelerinin birleşiminden oluşan *'Weblog'* kelimesinin daha sonra *'we blog'*

[293] Hâlidî, *Kitâbu'd-Delîli'ş-Şâmil*, 38.
[294] Güneş, "vâcihe", 1275; "bermece", 70; "tatbîk", 717.
[295] Ahmed Muhtâr Omar vd., "havârizmiyye", *el-Mu'cemu'l-'Arabiyyü'l-Esâsî*, (Tunus: el-Munazzametü'l-'Arabiyye li'-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-'Ulûm, 1989), 427.
[296] Güneş, "sîyra", 438; "zâtiyye", 611.

(blogluyoruz) şeklinde kullanılmasıyla ortaya çıkmış bir terimdir. Arapça karşılığı المُدَوّنَات (bloglar) olan terim دَوَّنَ - تَدَوَّنَ (kaydetti / yazıya geçti / derledi) fiilinden türetilmiş *el-Mu'cemu'l-Vasît*'te جَمَعَ ve رَتَّبَ anlamlarında kullanılmıştır.[297] Blog kullanıcılarına *blogger* (بلوغر) ya da المدونة kelimesinin ismi fâil vezni olan المُدَوِّنٌ denmektedir.

الإشَارَاتُ المَرْجِعِيّة (Bookmarks / Sık Kullanılanlar): Sık kullanılanlar olarak bilinen yer işareti ya da yer imidir. Browserlarda genellikle imleme ve sık kullanılanlara ekle seçenekleri olarak kendilerini gösterirler.

دَرْدَشَة (Chat / Sohbet): دَرْدَشَ - يُدَرْدِشُ (sobet etti/ediyor) fiilinin masdarı olan kelime *el-Mu'cemu'l-'Arabiyyü'l-Esâsî*'de قطَعَ الجَالِسُون الصَمْت بِبَعْضِ الدَّرْدَشَة (oturanlar biraz sohbet ederek sessizliği bozdu)[298] örneğiyle açıklanmıştır. Sosyal medyada ise kullanıcıların bir sohbet uygulaması aracılığıyla doğrudan iletişim ve anlık mesajlaşma uygulaması olarak adlandırılır.

التَعْلِيقَات (Comments / Yorumlar): عَلَّقَ - يُعَلِّقُ (not düştü, yorumladı, astı) fiilinin masdarı olan kelime *Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Esâsî*'de علّقوا بَحْثَ هذَا المَوْضُوع إلى مَوْعِدٍ لَاحِق (belirlenen tarihe kadar bu konuyu yorumladılar)[299] şeklinde örneklendirilmiştir. Terim olarak ise bir sosyal ağ sitesindeki gönderiye yanıt olarak verilen bir yorum veya cevaptır.

المُحْتَوَى (Content / İçerik): مُحْتَوَى kelimesi sözlükte, كُلّ مَا يَحْتَوِي عَلَيْهِ الشّيء- المَضْمُون (içerdiği her şey / içerik)[300]olarak tanımlanırken, sosyal medyada ise sosyal ağ siteleri ya da herhangi bir web sitesinde yayınlanan her türlü içeriktir. Genellikle bu içerikler makaleler, fotoğraflar, videolar, seslerden oluşur.

رِسَالَة مُبَاشَرَة (Direct Message / Doğrudan Mesaj): Terkîbin ilk kelimesi رِسَالَة, رَسَلَ (gönderdi) fiilinden müştâk olup sözlükte حَرَّرَ رِسَالَة (mektup gönderdi), بَعَثَ بِرِسَالَةٍ (kayıtlı mektup gönderdi), رِسَالَة مُسَجَّلَة (aşk mektubu)[301] رِسَالَة غَرَامِيّة örnekleriyle açıklanmakta medya terimi olarak mesaj anlamında kullanılmaktadır. مُبَاشَرَة ise, بَاشَرَ fiilinin masdarı olup sözlükte نَقْل فَوْرِي بِدُون سَابِق :(canlı yayın) نَقْل إذَاعِي مُبَاشَر/ بَثّ مُبَاشَر

[297] Enîs vd., "müdevvene", 305.
[298] Omar vd., "derdeşe", 445.
[299] Omar vd., "ta'lîk", 858.
[300] Hâdî, "muhtevî", 1014.
[301] Omar vd., "risâle", 521.

تَسْجِيل (kayıt olmaksızın anında ulaşım)[302] olarak örneklendirilmiştir. Terkîb olarak رِسَالَة مُبَاشَرَة terimi ise Instagram ve Twitter'da kullanılan özel sohbetler olarak tercüme edilmiştir.

البَثّ المُبَاشَر (Live streaming) ise 'canlı yayın' kavramının internet üzerindeki kullanımıdır.

المُعْجِبُون (Fans / Hayranlar): أَعْجَبَ - يُعْجِبُ (beğendi / hayran oldu /beğeniyor) fiilinin ism-i fâil veznindeki bu kelime sözlükte أعْجِبْتُ بِشَجَاعَتِهِ وَ ذَكَائِهِ (cesaretine ve zekasına hayran kaldım)[303] şeklinde örneklendirilmekte, terim olarak herhangi bir sosyal medya sayfasını beğenen kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. الإعجَاب (like / beğeni) ise, kullanıcıların herhangi bir sosyal medya sayfasını ve gönderilerini ne kadar beğendiği anlamını taşır.

الأصْدِقَاء (Friends / Arkadaşlar): صَدَقَ- يَصْدُقُ (doğruladı / doğruluyor) fiilinin sıfat-ı müşebbehe vezni olan صَدِيق kelimesinin çoğuludur. Sözlükte yalancının zıddı anlamında صَاحِب صَادَق الوَد (dürüstlük sahibi)[304] olarak açıklanan kelime Facebook'ta takip edilen kişileri ifade etmek için kullanılan bir terimdir.

الوَسْم (Hashtag): وَسَمَ– يَسِمُ (işaretledi, etiketle) fiilinin ismi olan kelime sözlükte جَعَلَ لَهُ عَلَامَة يُعْرَفُ بِهَا (ona kendisinin tanınacağı bir işaret verdi)[305] açıklanmıştır. '#' işaretiyle gösterilen Hashtag sosyal medya paylaşımlarında konuyu (veya konuları) işaretlemek ve ortak ilgi alanlarına sahip kişilerin keşfedilmesini sağlamak için kullanılan bir yoldur.

مَرَّات الظُّهُور (Impressions / Görüntülenme Sayısı):Terkîbin ilk kelimesi مَرَّة, مَرّات (kere / kez / defa) isminin çoğuludur. Sözlükte المَرَّةُ تِلْوَ المَرَّة (tekrar tekrar / üst üste), لِأَوَّلِ مَرَّة (ilk defa / ilk kez) ve كُلّ مَرَّة (her defasında / her seferinde)[306] örneklendirilmektedir. الظُّهُور kelimesi de ظَهَرَ – يَظْهَرُ (görünmek / belirmek) fiilinin masdarı olup sözlükte *'görünüş, gösterim, açığa çıkma'* anlamındadır. Sosyal medya terimi olarak ise web sayfasının veya reklamın görünmesini, etkileşimini ifade eder.

[302] Omar vd., "mübâşera", 157.
[303] Omar vd., "mu'cib", 821.
[304] Omar vd., "sadîk", 728.
[305] Omar vd., "vesm", 1309.
[306] Omar vd., "merra", 1129.

الإشارَة (Mention / İmlemek): أَشَارَ – يُشِيرُ (işaret etti / gösterdi) fiilinin masdarı olan kelime sözlükte *'parola, işaret, alamet, imlemek, remz'* anlamındadır.[307] Türkçe karşılığı 'bahsetmek' veya' 'söz etmek' olan terim atılan tweete başka bir kullanıcının profilini de etiketleme yöntemidir.

مَنْشُور (Post / Gönderi): نَشَرَ– يَنْشُرُ (yaymak / neşretmek / dağıtmak) fiilinin ism-i mef'ul vezni olan kelime sözlükte بَيَان بِأمْرٍ مِنَ الأمُور (bir durumun beyanı), يذاع بين الناس (insanların bilmesi için yaymak) ve مَنْشُورٌ مِن وِزَارَة التَّربِيَة و التَّعْلِيم (milli eğitim bakanlığı tarafından yayınlanan)[308] örnekleriyle açıklanan terim, bir web sitesi içerisinde veya forumda yazılıp yayınlanmış olan gönderilerin her birine verilen isimdir.

الرَّد (Reply / Yanıt): ردَّ - يردُّ (yanıtladı / cevap verdi) fiilinin ismi olan kelime sözlükte أَجَابَه (ona cevap verdi), رَدَّ سَلَامَه (selamına karşılık verdi); رَفَضَ (reddetti) anlamında, ردَّ شَهَادَتِهِ (şahitliğini kabul etmedi), ردَّ التَّهَمَة (suçlamayı kabul etmedi)[309] örnekleriyle açıklanan terim bir soruya, isteğe veya söze karşı verilen karşılıktır.

إعَادَة التَّغْرِيد (Retweet): Terkîbin kelimelerinden التغريد, غَرَّدَ- يُغَرِّدُ (şakıdı / öttü / cıvıldadı) fiilinin masdarıdır. Sözlükte الطَّائِرُ وَ الإنْسَان : رَفَع صَوْتِهِ بِالغِنَاء (insan ve kuşun yüksek sesle şarkı söylemesi / ötmesi)[310] şeklinde açıklanırken, إعَادَة '*tekrar, yineleme, geri verme*' anlamındadır. İngilizce *Retweet* kelimesine karşılık terkîb şeklinde tercüme edilen terim bir başkasının tweetini kişinin kendi hesabında paylaşma işlemidir.

البَرِيدُ المُزْعِج (Spam) : البَرِيد (posta) terimiyle terkîb oluşturan المُزْعِج kelimesi يُزْعِجُ – أَزْعَجَ (rahatsız etti / canını sıktı / taciz etti) fiilinin ism-i fâil veznidir. Sözlükte رَجُلٌ مُزْعِجٌ (sinir bozucu adam), صُرَاخٌ مُزْعِجٌ (rahatsız edici çığlık)[311] olarak örneklendirilen kelime terkîb şeklinde tercüme edilmiştir. Terim olarak sosyal medyada istenmeyen bir sosyal medya kullanıcısının gönderilerinizi görmesini engelleme işlemine denir.

مُتَصَيِّد (Troll): تَصَيَّدَ - يَتَصَيَّدُ (avlandı / avlanıyor) fiilinin ism-i fâil vezninde olan kelime sözlükte الطَّيْر وَ نَحْوه: قَنَصَه و أَخَذَه بِحِيلَة (hileyle kuş gibi hayvanları avlamak) ve

[307] Güneş, "işâra", 28.
[308] Omar vd., "menşûr", 1194.
[309] Omar vd., "redd", 515.
[310] Omar vd., "teğrîd", 889.
[311] Omar vd., "muz'ic", 576.

الفُرْصَة (fırsat)[312] şeklinde açıklanmıştır. Terim olarak ise sosyal medyada ciddi olunması gereken bir konuda, ortamda veya herhangi bir platformda olayı ciddiye almadan alaycı bir tavırla şakalaşmak manasına gelmektedir.

فَيْرُوسِي (Viral): فَيْرُوس (virüs) kelimesi sözlükte 'Gözle görülmeyen ancak mikroskop yardımıyla görülebilen ve bazı hastalıklara sebep olan varlıklar'[313] şeklinde tanımlanmaktadır. Latince *virus* kelimesinden türetilen *viral* ise 'virüs kaynaklı olan' anlamına gelmektedir. Arapçaya فَيْرُوسِي (virüsle ilgili) şeklinde çevrilen terim 'virüs gibi yayılan, hızlı yayılım gösteren' manasında mecazen kullanılmaktadır.[314]

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir dilden başka bir dile aktarımı ifade eden çeviri, literatürde bu aktarımın her zaman mümkün olup olmadığı ve kendine özgü yapısı olan terimlerin bu özelliğini kaybetmeden hedef dile ne ölçüde aktarılabildiği önemli bir tartışma konusu olmuştur.

Bugüne kadar Arap coğrafyasında terim bilimi konusunda yapılan çalışmalarda, farklı tarihsel dönemlerde Arapların etkileşimde bulunduğu toplumların dilinden Arapçaya giren yabancı sözcük ve terim oranının fazlalığı ve bu yabancı kelimelerin Arap dili üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Buna bağlı olarak özellikle bazı dönemlerde Arap dilinin yabancı dillerin etkisi altına girmesini engellemek için kişisel ve kurumsal taʿrîb çalışmaları yapılmış ve dilde yer alan yabancı sözcükler dil bilgisi açısından doğru türetimlerle karşılanmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında klasik ve modern dönem olarak nitelenen zaman aralığında yabancı terimleri Arapçalaştırmada uygulanan yöntem ve ilkeler yer almaktadır. Söz konusu zaman aralığında yayımlanan klasik ve modern iştikâk kitapları taranmış ve çeşitli bilim dallarına ait terimlerin hangi yönteme (iştikâk, naht, taʿrîb, tercüme, mecâz vb.) başvurularak türetildiği incelenmiştir. Bu yöntemler her alanda kullanılmakla beraber çalışma özelinde son dönem yabancı iletişim terimlerini karşılamak için türetilen terimlerden yola çıkarak bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

[312] Omar vd., "mutesayyid", 759.
[313] Omar vd., "feyrûs", 958.
[314] Hâlidî'nin diğer sosyal medya terimleri hakkında geniş bilgi için bkz. Muhammed el-Hâlidî, *Kitâbu'd-Delîlü'ş-Şâmil fî Mustalahâti Vesâilü't-Tevâsuli'l-İctimâʿî*, (Mektebetü Mültekâ Câmiʿatü Dımeşk el-İlikturuniyye, 2019).

Bilindiği gibi herhangi bir bilim alanında yapılan yeni bir buluş için o alandaki uzman kişiler tarafından terimler türetilmektedir. Söz konusu terimlerin kullanım alanı sözlü ya da yazılı iletişim araçlarına bağlı olarak genişler. Son dönem iletişim teknolojisindeki yeniliklerle beraber bundan nasibini alan ve her geçen gün sözlüklerine yeni terimler giren Arap toplumu da bu terim istilasına maruz kalmıştır. Özellikle modern dönem Arap dil kurumlarınca yapılan çalışmalar ve taʿrîb kongrelerinde alınan kararlar neticesinde İngilizce ve Fransızca gibi Batı dillerinden Arap diline geçen çok sayıda kelimeye Arapça karşılıklar bulunması Arap dilinin ilerlemesi açısından kayda değer bir gelişmedir. Buradan hareketle oluşturulan terimlerle ilgili şu değerlendirmeler yapılabilir:

1. Dil çalışmaları sistematik bir şekilde yapılmıştır.

2. Terim çalışmalarında yabancı bir kelimeyi karşılama konusunda dilin iştikâk ve terkîp bakımından arzettiği kendi imkanları sonuna kadar kullanılmıştır.
3. Terkîp ya da tek kelime olarak kullanılan terimler karşıladığı kelimenin / kelimelerin anlam bakımından yerini doldurduğu söylenebilir.
4. Yeni kelimeler türetilirken Arapçanın eski zengin kaynaklarından da yararlanılmıştır.

Çalışmada elde edilen verilerin değerlendirilmesi ile şu bulgulara ulaşılmıştır:

1. الهاتف (telefon) ve السّيّارة (araba) gibi yabancı terimleri karşılamak amacıyla birçok terim türetilmiş, türetilen terimlerin birçoğu dilde tutunamamış ve belli bir dönem kullanıldıktan sonra kullanımdan düşmüştür. Sadece, الهاتف (*telefon*) ve السّيّارة (*araba*) gibi az sayıda kelimeler dilde tutunmuştur. Türetildiği dönemlerde literatürde yer alan, ancak günümüzde kullanılmayan terimlerin oluşturduğu boşluk yeni türetilen terimlerle doldurulmuştur. Ayrıca, السّيلفي (selfie) gibi bazı terimler (özellikle son dönem iletişim terimleri) yabancı dildeki şekliyle Arapçaya yerleşmiştir.

2. Özellikle bazı dönemlerde Arapçaya giren, çeşitli bilim dallarına ait Doğu ve Batı kökenli terimlerin Arapçalaştırılmasında farklı yöntemlerden yararlanılmıştır. Arapçalaştırma sürecinde bazı yöntemlere sık başvurulurken bazılarına daha az başvurulmuştur. Sonuçları elde edilen bulguların niceliğine göre değişmekle beraber,

yapılan taramadan elde edilen sonuçlara göre klasik dönemde, iştikâk ve naht yöntemleriyle daha çok terim türetilirken; modern dönemde, tercüme, iktirâz, naht ve terkîb yöntemlerinin sırasıyla daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir.

3. Yabancı terimleri Arapçalaştırma sürecinde, dilin genel türetim yöntemlerinden yararlanılmasının yanında bazı farklı türetimlerin de yapıldığı belirlenmiştir. Terimlerin oluşturulmasında kullanılan eklerle söz konusu yabancı terimler Arapçalaştırılırken bazen بنوك الإتّصال المتلفّزة (vidéotex) gibi terkîble, bazen de الرقمية (digital) gibi bir kelimeyle karşıladığı görülmüştür.

4. Genel olarak kısaltma (ihtisâr) yöntemine terim türetiminde çok az başvurulsa da terim örnekleri incelendiğinde إتش تي إم إل (HTML) gibi kısaltma yöntemine de başvurulduğu görülmektedir.

5. Yabancı terimlerin Arapçalaştırılması sürecinde, كهروطيسي (elektromanyetik) örneğinde olduğu gibi aynı anda birden fazla terim türetme yönteminden (naht ve terkîb) yararlanıldığı tespit edilmiştir.

Arapçada terim türetme konusunun tarihsel boyut içinde ele alındığı bu çalışmada, yabancı kökenli iletişim kavramları karşısında Arapçanın, gerekli terimleri türetme çabası sonucunda yabancı terimlerin Arapçaya büyük oranda alıntılandığı görülmektedir. Diğer yandan Arapçanın kendi potansiyeli harekete geçirilerek özgün bir iletişim terminolojisi oluşturduğu kanaatine varılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınan ve iletişim üst kavramı altında verilen terim örnekleriyle bu düşünce pekiştirilmiştir. Zira 'iletişim çağı' olarak nitelendirilen bu son dönemde özellikle yeni medya – sosyal medya terimlerinin birçok terim türetme yöntemiyle oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, iletişim alanında terim türetme yöntemleri ile elde edilen kelimelerin bir dizini oluşturulmuştur. Çalışma elde edilen verilerle ve sonuçlarıyla daha sonra yapılacak çalışmalara da başlangıç niteliği taşımaktadır. Çalışmada incelenen terim örnekleri ve diğer bulgular, Arapçanın zengin söz varlığını tam olarak yansıtan ve yeni sözcük alımında Arapçaya kazandırılması düşünülen terimlerin terminolojiye dikkatle seçilerek alındığı, matbu bir sözlüğün telif edilmesi veya bu alanda başka çalışmaların yapılmasının ihtiyaç haline geldiğini ortaya koymaktadır. Dilin

zenginleşmesi noktasında çalışmaların devam ettiği ve köklü bir geçmişi olan Arapçanın zengin türetim yollarıyla bu ihtiyacı da karşılayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Acar, Ömer. *Arap Dilinde Ta'rîb Olgusu Açısından Garîbu'l-Kur'ân*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Adrian, Evadne vd.. *Longman Active Study Dictionary*. İngiltere: Pearson Education Limited. 2004.

Afgânî, Sa'îd. *Fî Usûli'n-Nahv*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1987.

Akalın, Şükrü Haluk vd.. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 12. Basım, 2019.

Akbaş, Rıfat. "İrticâl ve Mecâz Yöntemleriyle Arapçada Kavram Oluşturma". *Ekev Akademi Dergisi,* cy/71 (Yaz 2017), 257-270.

Akman, T. Koray. *Genel İletişim*. İzmir: İlya Yayınevi, 2011.

Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.

Altay, Ayfer. "Terimbilimin Çevirideki Önemi". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi,* cy/9 (Aralık 1999), 35-43.

Aydınlı, Osman. "Süryani Bilginlerin Çeviri Faaliyeti ve Mu'tezilî Düşünceye Etkisi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/11 (2007), 7-33.

Bâşâ, Sümeyye. *Vâkı'u'l-Bessi'l-İzâî'r-Ragmî fî'l-Cezâir*. Cezayir: Câmiatü Vuhrân, Külliyyeti'l-Ulûmi'l-İnsâniyye ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Beşâbeşe, Visâm Tâyel. *Devâfiu İstihdâmu Talebetu'l-Câmi'âti'l-Urduniyye li-Mevâkı'i't-Tevâsuli'l-İctimâ'î ve İşbâ'âtihâ*. Ürdün: Câmi'atü'l-Betrâ, Külliyyeti'l-Âdâbi ve'l-'Ulûm, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Bozkurt, Gonca Şükriye. *Sosyal Medyada Parasosyal Etkileşim: Sosyal Medya Fenomenlerinin Tüketicilerin Marka Algısına Etkisinin Değerlendirilmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Bostanoğlu, Sibel. *Geçmişten Günümüze Posta*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü, 2007.

Bûbû, Mes'ûd. *Eseru'd-Dahîl 'ale'l-'Arabiyyeti'l-Fushâ fî 'Asri'l-İhticâc*. Dımeşk: Menşûrâtü Vizâratü's-Sekâfeti ve'l-İrşâdü'l-Kavmî, 1982.

Bulut, Ahmet. "Arap Dilinde Terkib". *Uludağ Üniversitesi İlahiayat Fakültesi Dergisi*. 5/1 (Ocak 1993), 357-368.

Bustânî, Butrûs. *Muhîtu'l-Muhît*. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1987.

Cagâm, Hasân Ahmed. *Aleksander Gırâhâm Bîl: Muhteri'u'l-Hâtif*. Tunus: Menşûrâtü Dâru'l-Me'ârif li't-Tıbâati ve'n-Neşr, 1989.

Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr. *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Beyrut: Dâru'l-Fikri li'l-Cemî', 4 Cilt. 1968.

Cevâlikî, Ebû Mansûr Mevhûb b. Ahmed. *el-Mu'arreb mine'l-Kelâmi'l-A'cemî 'alâ Hurûfi'l-Mu'cem*. thk. F. Abdu'r-Rahîm. Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1990.

Civelek, Yakup. "Arap Dilinde Naht ve Kelime Türetmede Naht Yönteminin Kullanımı". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*. 3/10 (Yaz 2003), 97-118.

Civelek, Yakup. *Ahmed Fâris eş-Şidyâk, Edebi Şahsiyeti ve el-Cevâib Gazetesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Cürcânî, Abdulkâhir. *Esrâru'l-Belâğa*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Cidde: Dâru'l-Medenî, 1409.

Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *et-Ta'rîfât*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sevd. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2003.

Çağlar, İrfan vd.. *Genel, Teknik ve Etkili İletişim*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.

Daşkıran, Yaşar. *Arapçada Terim Türetme Yolları*. Ankara: Gece Akademi Yayınları, 2019.

Dayf, Şevkî. *Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye fî Hamsîne 'Âmen*. Kahire: Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye Mısr, 1984.

Deâmî, Gâlib Kâzım Ciyâd. *et-Tilfizyûn ve Sınâ'atü'r-Ra'yil-'Âm*. Amman: Dâru Emced li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2015.

Delîmî, Abdu'r-Rezzâk. *el-İ'lâmü'l-Cedîd ve's-Sahâfeti'l-İliktiruniyye*. Amman: Dâru Vâil li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2001.

Durmuş, İsmail. "İstişhâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/396-397. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Durmuş, İsmail. "Kinâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/36-37. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Ebû Şerîfe, Abdulkâdir vd.. *'İlmu'd-Delâle ve'l-Mu'cemi'l-'Arabî*. Amman: Dâru'l-Fikri li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1989.

Elmalı, Hüseyin. "Kâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/259-260. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Emîn, Abdullâh. *el-İştikâk*. Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 2000.

Enîs, İbrâhîm. *el-Mu'cemu'l-Vasît*. Mısır: Mektebetü'ş-Şurûku'd-Düveliyye, 2004.

Erol, Halil İbrahim. "1798-1850 Arası Mısır'da Matbaa: Tarih Alanında Neşir ve Tercüme Faaliyetleri". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. 7/2 (Aralık 2020), 171-208.

Eskiyörük, Diğdem. *Örgütsel İletişim*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2015.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecidüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed. *el-Kāmûsü'l-Muhît*. thk. Enes Muhammed eş-Şâmî. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.

Gönenç, Özgür. "İletişimin Tarihsel Süreci". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. cy/28 (2012), 87-102.

Görgün, Hilal. "Rifâ'a Râfi'î et-Tahtâvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/95-97. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Gündüzöz, Soner. "Klâsik ve Modern Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*. 3/8 (2003), 69-90.

Gündüzöz, Soner. *Arapçanın Söz Varlığı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.

Güneş, Kadir. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2018.

Ğamârî, Ahlâm. *Mustalahâtü'l-Berîdi'l-Cezâiri Beyne'l-Vad'i ve't-Terceme*. Cezayir: Câmi'atü Ebî Bekr Balkâid, Külliyyeti'l-Âdâbi ve'l-Lugât, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Hâdî, Alî bin. *el-Kâmûsu'l-Cedîd li't-Tullâb*. Cezayir: el-Müessesetü'l-Vataniyye li'l-Küttâb, 7. Basım, 2001.

Hâlidî, Muhammed. *Kitâbu'd-Delîli'ş-Şâmil fî Mustalahâti Vesâilü't-Tevâsuli'l-İctimâ'*. Mektebetü Mültekâ Câmi'a'tü Dımeşk el-İlikturuniyye, 2019.

Halîfe, Abdülkerîm. "Mecma'u'l Lugati'l-'Arabiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/261. Ankara: TDV Yayınları, 2003).

Halîl, Abdulazîm Fethî. "Külliyyeti'l-Lugati'l-'Arabiyyeti bi'l-Kâhire ve Semânûne 'Âmen fî Hıdmeti'l-Lugati'l-'Arabiyyeti ve Himâyetühâ". *en-Nedvetü'l-'İlmiyyetü'l-Ûlâ bi-Münâsebeti'l-Yevmi'l-'Âlemî lil-İhtifâli bi'l-Lugati'l-'Arabiyye*. [Bildiriler]. 255-329. Kahire: Câmi'atü'l-Ezher, Külliyyeti'l-Lugati'l-Arabiyye, 2012.

Halîl, Hilmî. *el-Müvelled fi'l 'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'n-Nahda el-'Arabiyye li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşr, 1985.

Hamzâvî, Muhammed Reşâd. *el-Münheciyyetü'l-'Âmme li-Tercümeti'l-Mustalahâti: Tevhîdühâ veTenmîtuhâ*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1986.

Harb, Muhammed. "Mecma'u'l Lugati'l-'Arabiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/260-261. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Harekât, İbrahim. "Berîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/498-501. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Hasân, Hasân İbrâhîm. *Târîhu'l-İslâmî's-Siyâsî ve'd-Dînî ve's-Sekâfî ve'l-İctimâ'î*. Kahire: Mektebetü'n-Nahdâ el-Mısriyye, 3 Cilt. 1965.

Haşşâd, Abdulmu'tî Muhammed. *el-Mustalahâtü'l-Masrafiyye: 'Arabî – İncilîzî*. Kahire: Mektebetü Dâru'l-'Arabiyye li'l-Küttâb, 2.Basım, 2002.

Hatîb, Ahmed Şefîk. "Minheciyyetü Binâi'l-Mustalahâti ve Tatbîkâtuhâ". *Mecelletü Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye bi-Dımeşk*. 75/3 (2000), 497-570.

Helîl, Muhammed Hilmî. "el-Mustalahu's-Savtî Beyne't-Ta'rîb ve't-Terceme". *Mecelletü'l-Lisanî'l-'Arabî*. cy/21 (Nisan 1983), 97-125.

Hicâzî, Mahmûd Fehmî. "Kadıyyetü'l-Mustalahi'l-Lugaviyyi'l-Hadîs". *Mecelletü Mecma'i'l-Lugati'l-'Arabiyye*. 57/sy (Kasım 1985), 122-140.

Hicâzî, Mahmûd Fehmî. *el-Ususu'l-Lugaviyye li-'İlmi'l-Mustalah*. Kahire: Mektebetün Garîb, 1993.

Hûrî, Şehâde. *Dirâsâtü fi't-Tercümeti ve't-Ta'rîb ve'l-Mustalah*. Dımeşk: Dâru't-Talî'ati'l-Cedîde, 2001.

İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân. *el-Hasâis*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr. Mısır: el-Mektebetu'l-'İlmiyye, 3 Cilt. 1952.

İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Cemheretü'l-Luga*. thk. İbrâhîm Şemsüddîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 3 Cilt. 2005.

İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *el-İştikâk*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1991.

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed. *Mekâyîsü'l-Luga*. thk. Abdüsselâm Muhammed Harûn. Dımeşk: Dâru'l-Fikri li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 7 Cilt. 1979.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî. *Lisânü'l-ʿArab*. Beyrut: Dâru's-Sâder, 15 Cilt. ty.

İbrâhîm, Alî Hicâzî. *et-Tekâmülü Beyne'l-İʿlâmi't-Taklîdî ve'l-Cedîd*. Amman: Dâru'l-Muʿtez li'n-Neşr ve't-Tevzîʿ, 2017.

İbrâhîm, Muhammed Fethî. *el-Kumbîtür*. Kahire: Dâru'l-Letâif, 2003.

İdîr, Nasîra. *Tercümetü Mustalahâtü'l-İttisâlâti's-Silkiyye ve Lâsilkiyye*. Cezayir: Câmiʿatü'l-Cezâyir, Külliyyeti'l-Âdâbi ve'l-Lugât, Doktora Tezi, 2007.

İdrîs, Süheyl vd.. *el-Menhal: Kâmûsu Feransî 'Arabî*. Beyrut: Dâru'l-Edeb, 1983.

Îsâ, Ahmed. *et-Tehzîb fî Usûli't-Taʿrîb*. Kâhire: Matbaʿatü Mısr, 1923.

Îsâ, Hayyâm. *el-Berîdü fi'l-ʿAsri'l-İslâmiyye: Neş'etihî, Tedavvurihî, Eğrâdıhî*. Lübnan: el-Câmiʿatü'l-Lübnâniyye, Külliyyeti'l-Âdâbi ve'l-ʿUlûmü'l-İnsâniyye, Doktora Tezi, 1993.

Kahyaoğlu, Yasin. "Arap Dilinde Tağlîb Sanatı ve Örnekleri". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*. 3/2 (Güz 2003), 123-138.

Kalkaşendî, Ebu'l-Abbâs Ahmed. *Subhu'l-Aʿşâ fî Kitâbeti'l-İnşâ*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Sultâniyye, 14 Cilt. 1919.

Kaya, Mahmut. "Mâserceveyh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/74-75. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Kayzer, Sheena. "Vesâilü't-Tevâsuli'l-İctimâʿî". [Elektronik Sürüm]. *International IDEA*. cilt (978-91-87729-13-3):11, 2014.

Kazvînî, el-Hatîb Celâluddîn Muhammed b. Abdirrahmân. *el-Îdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa: el-Meʿânî, el-Beyân, el-Bedîʿ*. thk. İbrahim Şemsüddîn. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 2003.

Ken'ân, Alî. *es-Sahâfe: Mefhûmuhâ ve Envâ'uhâ*. Amman: Dâru'l-Muʿtez, 2013.

Kuneybî, Hâmid Sâdık. "el-ʿAlâkatü Beyne'l-Mustalah ve'l-Lafzı'l-Hadarî". *Mecelletü Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Ürdünî*. cy/45 (Temmuz 1993), 85-115.

Kuneybî, Hâmid Sâdık. *Dirâsâtün fi Ta'sîli'l-Mua'rrebât ve'l-Mustalah min Hilâli Dirâseti Tahkîki Ta'rîbi'l-Kelimâti'l-A'cemiyye li'bni Kemâl Bâşâ*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, ty.

Ma'lûf, Luvîs. *el-Mücid fi'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'âsıra*. Beyrut: Dâru'l-Meşrık, 2001.

Macit, Muhittin. "Tercüme Hareketleri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/498-504. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Mağmûlî, İsmâil. "el-Mustalahu fî't-Turâsi'l-'Arabî'l-İslâmî ve Terâiku Vad'ıhî". *Mecelletü't-Turâsi'l-'Arabî*. 94/sy (Haziran 2004), 27-38.

Mağribî, Abdülkâdir b. Mustafâ. *Kitâbu'l-İştikâk ve't-Ta'rîb*. Kahire: Matba'atü'l-Lecne ve't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1947.

Mehdî, Îmân Sâlih vd.. "el-Mecâmi'u'l-Lugaviyyetü'l-'Arabiyyetü'l-Vazîfe ve'l-Edâu'l-Mecma'u'l-'İlmiyyü'l-Irâkî Enmûzücen". *Mecelletü Midâdü'l-Âdâb*. (2019), 391-414.

Mîlâd, Abdülmecîd. "et-Teknuluciyyâtü'l-Hadîse li'l-Ma'lûmât, ve'l-İttisâlât". *en-Nâdiyü'l-'Arabî li'l-Ma'lûmât: Cerîdetü's-Sabâh* (15 Şubat 2004), 6.

Omar, Ahmed Muhtâr vd.. *el-Mu'cemu'l-'Arabiyyü'l-Esâsî*. Tunus: el-Munazzametü'l-'Arabiyye li't-Terbiyeti ve's-Sekâfeti ve'l-'Ulûm. 1989.

Öncel, Hayati. "Arap Kadın Gazeteciliği ve Dergiciliği". *Doğu Esintileri*. cy/12 (Şubat 2020), 193-220.

Pala, Murat. "Belâgatte Metafor Problemi: Bir Anlam, Yapı ve Mecâz Sorunu Olarak İstiâre-i Mekniyye". *Bilimname*. cy/38 (2019), 663-668.

Râzî, Muhammed b.Ebî Bekr b. Abdulkâdir. *Muhtâru's-Sıhâh*. thk. Mahmûd Hâtır. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1986.

Rogers, Everette. *Communication Technology: The New Media in Society*. Free New York: Publishing, 1986.

Sâdık, Abbâs Mustafa. "Mesâdıru't-Tanzîri ve Binâü'l-Mefâhîmi Havle'l-İ'lâmi'l-Cedîd min Fanevar Bûş ilâ Nikolas Negrobonte". *el-Mu'temeru'd-Düveli'l-*

İ'lâmi'l-Cedîd: el-Mefâhîmu ve'l-Vesâilü ve't-Tatbîkât. [Bildiriler]. 27-38. Bahreyn: Câmi'atü Bahreyn, 2009.

Sâlih, Subhî. *Dirâsâtün fî Fıkhi'l-Luga*. Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 2009.

Sarpkaya, Pınar. *Sözlü ve Yazılı Anlatım*. Manisa: Şafak Yayınevi, 1997.

Sâvî, Ahmed Abdusseyyid. *Mefhûmu'l-İsti'âre fî Buhûsi'l- Lugaviyyîn ve'n-Nukkâd ve'l-Belâgıyyîn Dirâse Târihiyye Fenniyye*. İskenderiye: el-Me'ârif, 1988.

Seker, Mâcid Receb el-'Abid. *et-Tevâsulu'l-İctimâ'î: Envâ'ihî, Davâbidıhî, Âsârihî, Ma'ûgâtihî*. Gazze: el-Câmi'atü'l-İslâmiyye, Külliyyeti'l-Usûli'd-Dîn, Doktora Tezi, 2011.

Sekkâkî, Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. 'Alî. *Miftâhu'l-'Ulûm*. thk. Na'îm Zerzûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1987.

Sâmerrâî, İbrâhîm. "el-Muhtasarât ve'r-Rumûz fi't-Turâsi'l-Arabî". *Mecelletü Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Ürdünî*. cy/32 (Haziran 1987), 105-114.

Sâmerrâî, İbrâhîm. *Dirâsât fi'l-Luga*. Bağdat: Matba'atü'l-'Ânî, 1961.

Sened, Abdurrahmân b. Abdullah. "Vesâilü'l-İrhâbi'l-İliktırunî Hukmihâ fî'l-İslâmi ve Turugu Mükâfahatihâ". *el-Mu'temeru'l-'Âlemî an Mevkıfi'l-İslâmi mine'l-İrhâb*. [Bildiriler]. 20-26. Riyad: Câmi'atü'l-İmâmi Muhammed b. Su'ûdi'l-İslâmiyye, 2004.

Seyyid, Sabrî İbrâhîm. *el-Mustalahu'l-'Arabî: el-'Asl ve'l-Mecâlüd'-Delâlî*. Mısır: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'ıyye, 1996.

Sîbeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber. *el-Kitâb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 5 Cilt., 1982.

Su'dâvî Nezîr Hassân. *Nizâmü'l-Berîdi fî 'Asri'l-İslâmiyye*. Mısır: Dâru'l-Mısr li't-Tıbâ'a, 1953.

Subaşı, Derya Adalar. *Arapçada Kavram Oluşturma Yolları*. Ankara: Divan Kitap, 2012.

Suyûtî, Abdurrahmân Celâleddîn. *el-Müzhir fî ‘Ulûmi’l-Lugati ve Envâ‘uhâ*. thk. Muhammed Ahmed Câdu’l-Mevlâ vd.. Beyrut: Menşûrâtü’l-Mektebeti’l-‘Asriyye, 1986.

Sürücü, İbrahim. “Kur'an'da Bazı Ayetler Çerçevesinde İsti’are ve Kinaye”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5/1 (Haziran 2016), 207-230.

Şâbzîg, Omar vd.. *Mu‘cemu Mustalahâtu’l-Hendeseti’l-Kehrubâiyye ve’l-İliktıruniyye ve’l-İttisâlât*. Suriye: Mecma‘u’l-Lugati’l-‘Arabiyyeti Sûriye, 2016.

Şahin, Şener. “Rifâ‘a Râfi‘î et-Tahtâvî ve Modern Arap Edebiyat Dilinin Leksikolojik Gelişimine Katkısı”. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*. 14/2 (2005) 176-181.

Şakra, Alî Halîl. *el-İ‘lâmu’l-Cedîd:Şebekâtü’t-Tevâsuli’l-İctimâ‘î*, Ürdün: Dâru Esâme li’n-Neşr ve’t-Tevzî‘, 2014.

Şan, Mahmut. *Türkiye’de Medya Arapçasının Arap Dili Eğitimindeki Yeri ve Uygulama Alanları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Şidyâk, Ahmed Fâris. *Kenzü’r-Regâib fî Müntehıbâti’l-Cevâib*. İstanbul: Matbâ‘atü’l-Cevâib, (1279) 1863.

Tahtâvî; Rifâ‘a Râfi‘î. *Tahlîsu’l-İbrîz fî Telhîsi Bârîz*. Kahire: Müessesetü Hindâvî lit-Ta‘lîmi ve’s-Sekâfe, 2012.

Tam, Mehmet Sinan. *Sosyal Medya Kullanım Motivasyonlarının, Sosyal Medya Fenomenlerinin Kanaat Önderliği Rolü Üzerine Etkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Tuzcu, Kemal. “Araplarda Etimoloji Çalışmaları”. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*. 1/1 (Bahar 2001), 66-72.

Vâfî, Alî Abdulvâhid. *Fıkhu’l-Luga*. Kahire: Mektebetü’n-Nahda Mısr, 2004.

Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual, 2002.

Ya‘kûb, Emîl. *el-Me‘âcimü’l-Lügaviyetü’l-‘Arabiyye Bidâetühâ ve Tedavvuruhâ*. Beyrut: Dâru’l-‘İlmi li’l-Melâyîn, 1985.

Yağmûr, Sülâf Şehâbüddîn. *et-Tevâsulu Gayru’l-Lafzî fi’l-İbâneti ve’t-Tevâsulu nümâzecün Tatbîgıyye*. Filistin: Câmi‘atü Bîrzeyt, Külliyyeti’l-Âdâb, Doktora Tezi, 2019.

Yapar, Aslı. “Fransa’da Dergicilik Olgusu”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. cy/11 (Şubat 2012), 47-53.

Yıldırım, Ali vd.. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.

Zahîra, Kebîr. *İşkâliyetü’l-Mustalahi’l-Lisânî fî Tercümeti’n-Nusûsi’l-Lugaviyyeti Tercümâtü Kitâb “Durûsun fi’l-Lisâniyyâti’l-‘Âmme” Le Ferdinand de Saussure Enmûzücen*. Cezayir: Câmi‘atü Ebû Bekr Balkâid, Külliyyeti’l-Âdâbi ve’l-Luğât, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Zerkeşî, Bedruddîn. *el-Burhân fî ‘Ulûmi’l-Kur’ân*. thk. Yûsuf Abdurrahmân el-Mer‘aşlî. Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, 4 Cilt, 1994.

Zülfikar, Hamza. *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

İnternet Kaynakları

Kral Abdullah bin Abdülazîz Uluslararası Arapça Dil Hizmetleri Merkezi, Erişim: 16.01.2021, *https://kaica.org.sa/site/news/34*

Suriye Dil Kurumu, Erişim: 04.01.2021, http://www.arabacademy.gov.sy/ar/page11489/

Irak Dil Akademisi, Erişim: 06.01.2021, http://iraqacademy.iq/index.php?name=News&file=article&sid=16”

Arap Dil Akademileri Federasyonu, Erişim: 11.01.2021, *https://ar.wikipedia.org/wiki/*المجامع اللغوية العلمية العربيةاتحاد

Fas Dil Kurumu, Erişim: 11.01.2021, *http://www.arabization.org.ma/*

Libya Arap Dil Akademisi, Erişim: 14.01.2021, *https://www.majma.ly/*

Cezayir Arap Dili Yüksek Kurulu, Erişim: 14.01.2021, *https://alarabiahcouncil.org/*المجلس الجزائر - العربية -للغة -الأعلى-/

Hartum Arap Dili Akademisi, Erişim: 14.01.2021, *https://www.alashj.ae/* مجمع/ اللغة - العربية – بالخرطوم -

Moritanya Arap Dili Meclisi, Erişim: 16.01.2021, *https://allissan.org/node/1186*

Filistin Arap Dili Akademisi, *Erişim: 19.01.2021, http://arabic.org.ps/*

Posta ve Telgraf Teşkilatı, "https://www.ptt.gov.tr/Sayfalar/Posta/Telgraf.aspx" (Erişim: 26.05.2021).

Mecelletü Fikri's-Sekâfiyye, https://www.fikrmag.com/topic_details.php?topic_id=22 (Erişim: 28.06.2021).

EKLER

EK-1: Posta terimleri

Açıklama	Türkçe	Arapça
		أ
Bir posta pulunun mükerrer olarak ön ödeme aracı olarak kullanılmaması için tarih damgasıyla mühürlenmesi	Posta pulu iptali	إبطال طابع بريدي
Özel gün posta pullarının belli bir damga türü kullanılarak damgalanması suretiyle iptal edilmesi	Posta pullarının önceden damgalanması	إبطال مسبق لطوابع البريد

	Posta maddelerinin boyutları	أبعاد البعائث
	Kimlik ibrazı	إثبات الهوية
Posta hizmeti için belirlenen tutar	Ücret	أجرة
Posta ücretinden bağımsız olarak sunulan ek hizmetlere uygulanan ilave ücret	Ek ücretler	أجرة إضافية
	Cayma bedeli	أجرة التخليص
	Depolama ücreti	أجرة الخزن
	Özel ücret	أجرة خاصة
	Ana ücret	أجرة رئيسية
	İlk kademe ağırlık ücreti	أجرة فئة الوزن الأولى
	Ücreti alınmış (T.P.)	(.T.P) أجرة محصلة
	Ücreti ödenmiş (P.P.)	أجرة مدفوعة
	Transfer ücreti	أجرة نقل
	Cevaplı telgraf	أجابة البرقية
	Cevaplı gönderi	أجاب علي رسالة
	Gişe otomasyonu	أتمتة شباك التذاكر
	Kimlik tespiti	إثبات هوية
	Güvenlik prosedürü	إجراء أمني
	Postaların / gönderilerin vs. kabulü	أخذ على عاتقه الإرساليات
Posta maddesinin gönderilmek üzere kabulü için belirlenen son tarihya da saat	Posta kapanış saati	آخر وقت
Posta maddelerinde mücbir sebeplerden kaynaklanan hasar riskidir	Mücbir sebepler	أخطار ناجمة عن حالة القوة القاهرة
	Otomasyon	أداء تلقائي
	Posta idaresi	إدارة بريدية
Kayıp ya da hasarlı bir gönderinin göndericisini veya alıcısını tazmin eden idari birim.	Ödeme birimi	إدارة الدفع

	Çıkış izni (gümrük)	إذن بالخروج (جمرك)
	Posta maddelerin gönderilmesi	إرسال البعائث
	Toplu posta	إرسال بالجملة
	Sevk etmek	إرسال رسالية
	Topluposta gönderimi	إرسالية بريد بالجملة
Posta merkezleri arasında değişimi yapılan posta maddelerini içeren, kurşunla veya kurşunsuz mühürlenmiş etiketli torba veya diğer kaplar.	Kapalı sevk	إرسالية مغلقة
	Hasara uğramış posta gönderisi	إرسالية تعرضت لحادث
	Havayolu gönderisi	إرسالية جوية
	Özel gönderi / posta	إرسالية خاصة
Karayoluyla taşınan ancak hava posta gönderisiyle aynı önceliğe sahip gönderi.	Kara ya da deniz yolu gönderisi	إرسالية سطحية
	Hava yoluyla taşınan yüzey gönderisi	إرسالية سطحية منقولة جوا
	Doğrudan gönderim	إرسالية مباشرة
Bir posta maddesinin varış merkezine en hızlı şekilde ulaşmasını sağlayan yol	En hızlı rota	أسرع طريق
Havayoluyla gönderilecek posta maddesinde oması gereken maksimum ağırlık	Maksimum kullanım (hava yolu için)	إستخدام أقصى (للطريق الجوي)
	Toplam miktar	إستخلاص مبالغ
	Ücretlerin iadesi vb.	إسترداد الأجور ، إلخ
	İnceleme, şikayet	إستعلام، شكوى
	Makbuz, fiş	إستلام
	Uyarı, bildirim	إشعار
	Varış bildirimi	إشعار ورود
	Yasak maddeler	أشياء ممنوعة

Bir değerli kağıdın veya pulun tedavüle çıkarılması	Emisyon	إصدار طوابع بريدية
Belirli bir kişiyi ya da olayı anmak için çıkarılan pul. Tirajları az ve tarihleri bellidir.	Anma pulu baskısı	إصدار طوابع تذكاري
	Tekrar gönderme	إعادة الإيداع
Bir ara posta merkezi tarafından hasar görmüş bir gönderinin yeniden paketlenmesi.	Posta maddesinin yeniden paketlenmesi	إعادة تغليف إرسالية
	UPU belgelerinin yeniden düzenlenmesi	إعادة صياغة وثائق الإتحاد البريدي العالمي
	Harcama/Giderler	أعباء الإستثمار
	Özel giderler	أعباء خاصة
	Sermaye giderleri	أعباء رأس المال
	Dolaylı maliyetler	أعباء غير مباشرة
	Doğrudan maliyetler	أعباء مباشرة
Büyük paketler dışında basılmış kâğıt, körlere özgü yayınlar ve küçük paketleri belirtmek için kullanılan bir kısaltma	Ortak maliyetler	أعباء مشتركة
Bir posta maddesinin gönderilmek üzere kabul edildiğini gösteren alındı	Makbuz vermek	إعطاء مخالصة
	Posta ücretinden muafiyet	إعفاء من الأجرة بريدي
	El ilanı	إعلان يدوي
	Tebligat	إعلام
	Posta torbasının hazırlanması	إعداد أكياس البريدية
	İADE	إعادة
	Posta gönderisinin kapatılması	إغلاق إرسالية بريدي
	Sevkiyat beyanı	إقرار الإرسال
	Gümrük beyannamesi	إقرار الجمركي
	Emniyet kilidi	أقفال الأمان

	Posta torbaları	أكياس البريد
	Boş torbalar	أكياس فارغة
	Ambalajlama makinası	آلة التعبئة
	Mektup damgalama makinesi	آلة ختم الرسالة
	Paketleme Makinası	آلة حزم
	Pul iptal makinesi	آلة لإبطال الطوابع
	Gönderi tasnif makinesi	آلة لتصفيف البعائث
	Torba temizleme makinesi	آلة لنفض الغبار عن الأكياس
	Ücret ödeme makinesi	آلة الدفع مدفوعة
	Ödemeli Bedelinin İptali	إلغاء دفع الرسوم
	Kayıtlı ve sigortalı (değer konulmuş) maddeler	أمانات (بعائث مسجلة وبقيمة مصرح بها)
Pulun kolay yırtılmasını, ya da kopmasını sağlamak için kağıdı kesikli olarak deliklendirmektir.	Perforaj	إنثقاب
	Posta maddelerine eklenen belgeler	أوراق مرافقة
	Tebliğ kağıtları	أوراق الإعلام
Öncelikli postaları tanımlamak için kullanılan kısaltma.	Öncelikli	أولوية
	Havayolu posta maddelerinin önceliği	أولوية الإرساليات الجوية
	En öncelikli maddeler	أولوية المعالجة
	Daha düşük öncelik	أولوية محدودة
	Toplu gönderi	إيداع بالجملة
	Para yatırma	إيداع الأموال
	Gelirler	إيرادات
	Makbuz, fiş	إيصال
Posta maddelerinin bir merkezden başka bir merkeze nakledilmesi.	Sevkiyat	إيفاد
	Hatalı gönderim	إتجاه خاطئ

Devletin, posta hizmetlerini münhasıran organize etmesi	Posta tekeli	اِحتكار بريدي
Bir postayla gönderen kişinin, ek bir ücret karşılığında, postanın alıcıya teslim edildiğine dair bilgi almasını sağlayan hizmet	Alma haber kartı	الإشعار بِالإستلام
	Teslim belgesi	البرهان على التسليم
Yapısı gereği taşınması veya taşınması sırasında potansiyel bir tehdit oluşturan mallar.	Tehlikeli maddeler	البضائع الخطرة
Ücreti ödenmeyen veya eksik ödenen posta maddesinin ön tarafının üst kısmına uygulanan damga baskısı	Takse damgası	الختم T
Bir ülkede sunulan kapsamlı temel posta hizmetleri	Evrensel posta hizmeti	الخدمة البريدية الشمولية
	Ekspres/Hızlı dağıtım	التوزيع السريع
		ب
	İadeli posta	بِرجوع البريد
	Posta gönderisi	بريد الرسائل
Bir ordu içinde posta hizmetleri sağlayan hizmet	Askeri posta (ASPOS)	بريد القوات المسلحة
Hava yoluyla ve öncelikli olarak taşınan herhangi bir posta maddeleri	Havayolu postası	بريد جوّي
Belirli adreslere posta yoluyla gönderilen reklam malzemelerini ifade eder	Posta reklamcılığı	بريد دعائي
Kara veya deniz yoluyla taşınan posta maddeleri	Yüzey postası	بريد سطحي
Özelliklerine göre ayrılmamış posta maddeleri	Müşterek normal posta (LC,AO vb.)	بريد عادي مختلط
	Parasal posta	بريد مالي
	Gelen posta	بريد وارد
	Giden posta	بريد صادر

	Yurtdışı postası	بريد خارجية
	Yurtiçi posta	بريد داخلية
	Kayıtlı posta	بريد مسجل
Gönderici tarafından toplu olarak gönderilen mektup postası	Toplu posta	بريد بالجملة
	Karma posta	بريد مختلط
	Mektup postası	بريد الرسائل
	Kayıp posta	بريد مفقود
	Adi (normal) posta	بريد العادي
	Hasarlı posta	بريد التالف
	Telgraf	برقية
	Telgraf gönderimi	برقية تحويل
Posta havalesinin telgrafla gönderilmesi	Telgraf havalesi	برقية حوالة
	Acele telgraf	برقية مستعجلة
	Belirli gün ve saatte teslimli telgraf	برقية التسليم في اليوم المحدد و في الساعة
	Bizzat alıcısına teslim telgraf	برقية تسلم إلي المرسل اليه نفسه
	Resmi telgraf	برقية رسمية
	Özel telgraf	برقية مخصوصية
Lastik, çelik veya kabartma damgası vb. Kullanılarak yapılan baskı	Damga (basım izi)	بصمة
İkinci kez kullanılmaması için pul üzerine damga basılması	İptal işareti	بصمة إبطال
Bir posta maddesinde posta ücretinin ödendiğini gösteren işaret	Ücreti ödendi işareti	بصمة تخليص
İşlem tarihini gösteren tarih damgası işareti	Tarih damgası izi	بصمة ختم التاريخ
Hızlı , doğrudan transfer için sevk torbasına normal etiketlere ek olarak yapıştırılan parlak turuncu etiket (CN	Uçaktan uçağa doğrudan transfer etiketi	بطاقة "نقل مباشرة من طائرة لأخرى"

42 formu)		
	Karpostal	بطاقة بريدية
	Resimli posta kartı	بطاقة بريدية مصورة
	Resimli mektup kartı	بطاقة رسالة مصورة
Göndericinin adresini gösteren basılı kart.	Adres kartı	بطاقة عنوان
	ATM Kartı	بطاقة سحب
	Posta pulu kartı	بطاقة طوابع بريدية
Posta üzerindeki adres, ödeme, ölçü, vb. bilgileri içeren yapışkan etiket	Etiket	بطاقة لصيقة
	Kayıtlı gönderiler için ‘’R’’ etiketi (CN 04)	بطاقة للبريد المسجل ’R’
	Teslimi Kayıtlı Gönderiler İçin Etiket (CN 05)	بطاقة للبريد المسجل تسليمها
	Değer Konulmuş Gönderiler İçin "V" Etiketi (CN 06)	بطاقة للبريد وضعت القيمة ’V‘ بطاقة
	"İade" Etiketi (CN 15)	بطاقة عودة
	Gümrük Beyannamesi Etiketi (CN 22- CN 23)	بطاقة التصريح الجمركي
	Liyas etiketi (CN 25- CN 26)	بطاقة لياس
	Ödemeli etiketi (CN 29)	بطاقة الدفع
	Pul baskılı posta kartı	بطاقة بريدية مع ختم المطبوعة
	Tebrik ve davetiye kartları	بطاقات المعايدة والدعوات
	Adressiz gönderiler	بعائث غير معنونة
	Uçak gönderisi	بعيثة جوية
	Torba dışı gönderi	بعيثة خارج الكيس
	Öncelikli gönderi	بعيثة ذات أولوية
	Teslim belgeli gönderi	بعيثة ذات تسليم مثبت
	Yüksek değerli gönderi	بعيثة ذات قيمة عالية

	Normal (Adi) gönderi	بعيثة عادية
	Kabulü yapılmamış gönderi	بعيثة غير مقبولة
	Dağıtılamayan gönderi	بعيثة لا يمكن توزيعها
Alıcılarına PTT iş yerlerinde teslim edilen posta gönderisidir	Postrestant gönderi	بعيثة البريد الماكث
	Ek ücretsiz uçak gönderisi	بعيثة جوية بدون أجرة إضافية
	Ek ücrete tabi uçak gönderisi	بعيثة جوية ذات أجرة إضافية
	İmza karşılığı teslim edilen mektup gönderisi	بعيثة ذات تسليم مثبت
	Yüksek değerli gönderi	بعيثة ذات قيمة عالية
	Normal (adi) gönderi	بعيثة عادية
	Kabul edilmemiş gönderi	بعيثة غير مقبولة
	Kayıtlı gönderi	بعيثة مسجلة
	Şüpheli gönderi	بعيثة مشتبه فيها
	El konulmuş gönderi	بعيثة مصادرة
	Ödeme şartlı gönderi	بعيثة مقابل تأدية القيمة
	Düzeltme beyanı	بيان مصلحي
	Posta pulu satışı ve cevap kuponu	بيع طوابع بريدية وقسائم جواب
	Satışı posta yoluyla yapılan (mail order)	بيع بِالمراسلة
		ت
	Gönderme tarihi	تاريخ الإيداع
	Teslim edilmesi gereken tarih	تاريخ اِستحقاق
	Teslim tarihi	تاريخ التسليم
	Dağıtım tarihi	تاريخ التوزيع
	Varış tarihi	تاريخ الوصول
	Sigorta	تأمين
	Gönderilerin değişimi	تبادل البعائث
	Posta pullarının denenmesi	تجربة طوابع بريدية

	Ücreti alıcıdan tahsil	تحصيل الرسوم من المستلم
Tabakalardaki pulların birbirinden kolay ayrılabilmeleri için aralarının zımbalanması işlemidir	Perforaj	تخريم "بِالتمشيط"
Alıcıya teslim edilemeyen bir paketin gönderen tarafından terk edilmesi	Paketin terkedilmesi	تخل عن طرد
	Posta ücretinin ödenmesi	تخليص
	Zorunlu posta ücreti	تخليص إجباري
	Ücreti ödenmemiş	تخليص غير كاف
	Eksik posta ücreti	تخليص ناقص
	Nakit ödeme	تخليص نقداً
	Depolama	تخزين
	Gönderilerin kontrolü	تدقيق الإرساليات
	Ücret kontrolü	تدقيق التخليص
	Dağıtım güzergahına göre düzenleme	ترتيب حسب مسار التوزيع
Bir pulun karşılıklı marjlarının birbirine eşit olması yani pul resmini çevreleyen çerçevenin (formanın) pul kağıdının tam ortasına basılmış olması hali	Santre	تركيز صورة الطابع
	Posta pullarının taklit edilmesi	تزوير طوابع بريدية
	Kayıt	تسجيل
	Resmi kayıt	تسجيل مصلحي
	Gönderilerin teslimi	تسليم الإرساليات
	Ücretsiz teslimat	تسليم معفى من الأجور والرسوم
Posta açısından, muhatabın adını veya unvanını değiştirmeden bir adresi değiştirmesi	Adresin düzeltilmesi	تصحيح العنوان
Gönderinin kayıp, hırsızlık veya hasara karşı sigorta ettirildiği tutarın belirtilmesi	Sigorta değeri	تصريح بِالقيمة

	Pulların sınıflandırılması	تصنيف الطوابع
	Posta ücretleri tarifesi	تعرفة بريدية
	Tercihli veya özel tarife	تعرفة تفضيلية أو خاصة
	İndirim tarifesi	تعرفة تنازلية
	Standart tarife	تعرفة عامة
	Ortalama tarife	تعرفة متوسطة
	Hasar tazminatı	تعويض عن الضرر
	Tazminat	تعويضات
	Postanın varış yönünün değiştirilmesi	تغيير توجيه الإرساليات
	Posta dağıtımı	توزيع بريدي
Değerli kağıtların veya pulun değerini değiştirerek veya değiştirmeksizin başka bir olayı anmak veya pulun çıkarılış amacını değiştirmek için üzerlerine yeni yazılar, rakamlar veya motifler basılması işlemidir.	Sürsarş	توشيح طابع بريد
Pul üzerindeki yazılar.	Lejanj	توقيع طابع بريد
	Vekaletname, yetki	توكيل ، تفويض
	Dağıtım hazırlığı	تحضيرية توزيع
		ج
Özel fiyatlardan yararlanabilecek tüm gazete ve yayınlar.	Gazete ve süreli yayınlar	جرائد ومطبوعات دورية
Posta kutularından veya göndericilerden posta toplama işlemidir	Gönderi toplama	جمع البعائث
işlenmek üzere mektup postasını sıralayan ve istifleyen makine	İstifleme makinesi	جهاز تكديس
	ATM	جهاز تلقائي لتوزيع الأوراق المصرفية
		ح
Perforaj işlemi sonunda pulların	Dantel	حافة خارجية لطابع بريدي

kenarlarında meydana gelen dişlerdir		
	Gönderinin alıkonması	حجز بعيثة
Postanın gizliliğini ihlal etme yasağı	Postanın dokunulmazlığı	حرمة سرية الرسائل
İdarelerin mektup postalarını diğer idareler aracılığıyla serbestçe değiş tokuş edebilmesi için temel ilke	Transit geçiş özgürlüğü	حرية العبور
Üzerinde pul baskısı bulunan posta kartları	Antiye	حزام مطبوع عليه طابع بريد
Posta ile gönderilen kart şeklindeki havale	Havale kartı	حوالة بطاقة
Telgraf yoluyla iletilen havale.	Telgraf havalesi	حوالة عادية برقية
Postacı tarafından dağıtım yapılan alan	Cihet, mahalle	حي
		خ
Posta pullarının üst üste veya yan yana birbirinden ayrılmamış olarak meydana getirdiği grup	Blok	خاتم أصلي
	Özel damga	خاتم خاص
	Açıktan gönderim	خارج الكيس ، بعيثة
Özel bir dağıtıcı tarafından teslim edilen bir gönderiyi ifade eder.	Özel teslimat	خاص
Gönderi torbasının kurşun yada balmumu mührüyle kapatılması.	Gönderiyi kurşunla mühürlemek	ختم إرسالية بالرصاص
Gönderilerin tarih ve çıkış merkezini gösteren kaşe	Tarih damgası	ختم التاريخ
Posta merkezi tarafından işlem gören bir evrakın doğruluğunu tasdik için kullanılan kaşe	Onay damgası	ختم التصديق
Mürekkepsiz,kabartma ile elde edilen damga	Soğuk damga	ختم جاف
	Balmumu damgası	ختم من الشمع
	Temel hizmetler	خدمات أساسية
	Posta ödeme hizmetleri	خدمات الدفع البريدية

	Özel hizmetler	خدمات خاصة
Uluslararası posta hizmetinin finansal işlemler alanındaki tüm faaliyetleri	Posta finans hizmetleri	خدمات مالية بريدية
	Acele posta hizmeti	خدمة البريد العاجل
	Teslim süresi garantili dağıtım hizmeti	خدمة التوزيع مضمونة المهلة
	Posta havalesi hizmeti	خدمة الحوالات البريدية
	Posta çeki hizmeti	خدمة الشيكات البريدية
	Posta paketi hizmeti	خدمة الطرود البريدية
	Mektup postası hizmeti	خدمة بريد الرسائل
	Yurt içi posta hizmeti	خدمة بريدية داخلية
	Uluslararası posta hizmeti	خدمة بريدية دولية
	Köy postası hizmeti	خدمة بريدية ريفية
	Posta dizme kasası	خزانة الفرز
	Hat, güzergah	خط
		د
	Dağıtım birimi	دائرة التوزيع
	Gümrük birimi	دائرة جمركية
	Dağıtım güzergahı	دورة الموزع
		ر
	Ana hat	رأس الخط
	Paketleme	ربط ، حزم
	Paket	رزمة
	Küçük paket	رزمة صغيرة
	Mektuplar ve posta kartları (LC maddeleri)	رسائل وبطاقات بريدية (LC)
	Ücret, vergi	رسم (ضريبي)
	Damga vergisi	رسم الدمغة
	Gümrük vergisi	رسم جمركي

	Resmî	رسمي
	İptal edilen ücretler	رسوم ملغاة
	Ücret tablosu	رقم التعريفة
	Posta kodu	رمز بريدي
Yoğun posta trafiği alan belirli kurumlara, şirketlere, kamu hizmetlerine ve kişilere verilen posta kodu	Özel posta kodu	رمز بريدي خصوصي
	Barkod	رمز ذو خطوط
	Barkod oluşturmak	رمز مشتق
	Posta trafiği	رواج بريدي
		ز
	Posta müşterisi	زبون (البريد)
Birleşik iki posta pulunu ifade eder	Çift posta pulu	زوج الطوابع البريدية
		س
	Tasnif alanı	ساحة الفرز
	Özel kurye	ساع خصوصي
Posta görevlisinin operasyonel konularda ve müşterilerin posta işlemleriyle ilgili herhangi bir bilginin ifşa etme yasağı	Postanın gizliliği	سرية البريد
	Fiyat	سعر
Bir posta müşterisine posta hizmetinin sağlandığı fiyat karşılığı	Hizmet ücreti	سعر أداء الخدمة
	Uçak ücreti	سعر النقل الجوي
	Ortalama ücret	سعر متوسط موزون
Posta hizmetleriyle ilgili arz ve talebin durumu	Posta pazarı	سوق بريدية
		ش
Posta maddelerini taşımak için kullanılan kapalı araç	Posta kamyonu	شاحنة بريدية

	Posta gişesi	شباك بريدي
Online Yurtdışı Para Transferi Hizmeti	Finansal online posta ağı	شبكة EUROGIRO
Bankamatiklerin birbirine bağlı uluslararası posta ağı	Postnet ağı	POSTNET شبكة
	Tüzel kişi	شخص إعتباري
	Gerçek kişi	شخص طبيعي
Pul üzerindeki yazılar	Lejand	شرح
Posta pullarının üst üste veya yan yana zımbalı veya zımbasız, birbirinden ayrılmamış olarak meydana getirdiği grup	Blok	شريط من طوابع البريد
		ص
	Posta çeki	صك بريدي
	Geçerlilik süresi	صلاحية مدة
	Posta kutusu	صندوق بريد
		ض
	Kayıp yada zarar	ضرر
		ط
	Posta pulu	طابع بريدي
	Geçersiz posta pulu	طابع بريدي أبطِلت صلاحيته للتخليص
	Tedavülden kaldırılmış posta pulu	طابع بريدي أبطِلت قيمته النقدية
Belirli bir kişiyi ya da olayı anmak için çıkarılan pul	Anma pulu	طابع بريدي تذكاري
Gelirlerinin hayır kurumlarına ödendiği ek posta pulu	Ek değerli pul	طابع بريدي بأجرة إضافية
Genel ve Özel Bütçeli Daireler için Belediyenin kullandığı pullar	Resmi pul	طابع بريدي مصلحي
Postaya verildiği gün ücreti ödenmemiş veya eksik ödenmiş gönderilerin alıcıları tarafından	Takse pulu	طابع تغريم

ödenmesi gereken miktarı gösteren pul		
Posta ücret tarifesinde uçakla gönderilecek posta maddeleri için öngörülen ücretlerde bastırılan ve üzerinde havacılıkla ilgili resimler bulunan pul	Uçak pulu	طابع جوي
Pul üzerine basılacak desenlerin baskı klişelerinin fotoğraf tekniğiyle metal levha ya da silindirlere oyularak hazırlanması yöntemidir	Fotogravür	طباعة النقش التصويري (فوتوغرافير)
Silindirik bir bakır levhadan kağıda baskı yapma tekniği	Rotogravür	طباعة النقش الضوئي الدائرية (روتوغرافير)
	Posta paketi	طرد بريدي
	Değer konulmuş paket	طرد بقيمة مصرح بها
Kolay kırılma ihtimali olan ve dikkat edilmesi gereken eşyalar içeren posta paketi	Kırılabilir paket	طرد سهل الكسر
	Normal paket	طرد عادي
	Alıcı ödemeli paket	طرد مقابل تأدية القيمة
	Görme engellilere özgü yazı (Braille)	طريقة كتابة المكفوفين
		ظ
	Zarf	ظرف
		ع
İçeriğinin tamamını veya bir kısmını çalmak için bir postanın hileli olarak açılması	Postaların / gönderilerin çalınması / yırtılması	عبث الإرساليات ، التلاعب
Günlük olarak kullanılan damga	Posta damgası	علامة بريدية
	Gişe işlemi	عملية شباك
	Gönderi adresi	عنوان البعائث
	Yanlış adres	عنوان غير صحيح
	Yetersiz adres	عنوان غير كاف
	Kısa adres	عنوان مختصر

Posta pullarının basımı veya zımbalanması sırasında meydana gelen hata	Erör	عيب مطبعي (طوابع بريد)
		غ
	Tek kullanımlık ambalaj	غلاف وحيد الإستخدام
	Paketleme	غلاف ، تغليف
	Bilinmeyen adres	غير معروف بالعنوان
		ف
	Mesafe birimi	فئة مسافة
	Ağırlık birimi	فئة وزن
	Gönderilerin açılması	فتح الإرساليات
	Ayrım	فرز
	İlk ayrım	فرز أولي
	Son ayrım	فرز نهائي
	Cihete göre ayrım	فرز حسب الجهات
		ق
	Dağıtım listesi	قائمة التوزيع
	Yasaklı maddeler listesi	قائمة الأشياء الممنوعة
	Uçak postası mesafe listesi	قائمة المسافات الجوية البريدية
	Kilometre mesafe listesi	قائمة المسافات الكيلومترية
	Hatalı kabul	قُبِل خطأ
Posta pullarının üzerlerindeki satış fiyatını belirten para tutarı	Değer	قيمة اسمية لطابع بريدي
		ك
	Broşür	كتيب ، كراسة
Aynı yer varışlı ve aynı alıcı adresli olup, kapsamında basılmış kağıt, gazete, süreli yayın vb. basılmış doküman bulunan yurt içi ve yurt dışı gönderileri ifade eder	"M" Torbası	كيس "M"

Göndericisi tekolan ve tek bir varış yerine yönelik basılı materyali içeren çanta	Özel torba	كيس خاص
		ل
Üzerinde dantelli veya dantelsiz bir veya birkaç pul basılmış olan ve kenarlarında çoğu zaman yazılar taşıyan küçük pul tabakası	Föyye	لوحة طوابع بريدية
Göndericinin, gönderilerin herhangi bir şekilde alıcısına teslim edilememesi halinde posta idaresine terk edilmiş sayılmasını istemesidir	Terk edilmiş	لم يطلب
		م
	Gönderi takibi	متابعة إرسال بعيثة
Birbirine ters olarak basılmış olarak basılmış iki pul	Tet Beş	متدابران (طابعان)
Dünya Posta Birliği'ne (UPU) üye herhangi bir ülkede posta ücreti karşılığında kullanılabilecek bir kupondur	Cevap kuponu	متفرق (قسائم جواب)
Gönderi üzerinde posta adresinin yazılabileceği alanı	Adres yüzü	مجال العنوان
	Gümrük kontrolüne tabi gönderiler	مراقبة جمركية للبعائث البريدية
Posta pullarının üst üste veya yan yana, birbirinden ayrılmamış olarak meydana getirdiği grup	Blok	مربع طوابع بريدية
	Gönderen	مرسل منه
	Alıcı	مرسل إليه
	Reddedilen	مرفوض
	Toplama merkezi	مركز تجمع
	Transit merkezi	مركز عبور
	Basılmış kâğıtlar	مطبوعات
	Adressiz basılmış kâğıtlar	مطبوعات بدون عنوان

Üzerlerinde bir anma veya sürekli pul serisi yapıştırılıp konuya ait ilk gün damgası ile damgalanmış, yazı ve motifler taşıyan özel zarflar	İlkgün Damgalı Zarf	مظروف اليوم الأول
	Uluslararası posta hizmetine ilişkin çok dilli posta terimleri sözlüğü	معجم متعدد اللغات للخدمة البريدية الدولية
	Posta ücretinden bağışık	معفى من أجرة النقل
Posta merkezleri varışlı telgraflar için kullanılan adres	Postbur	مكبريد (عنوان برقي)
	Varış merkezi	مكتب المورد
	Çıkış merkezi	مكتب المصدر
	Posta merkezi	مكتب بريد
	Mobil merkez	مكتب بريد متنقل
	Alıp verme (mübadele) merkezi	مكتب تبادل
	Dağıtım merkezi	مكتب توزيع
Alıp verme merkezleri varışlı telgraflar için kullanılan adres	Postex	مكتبادل (عنوان برقي)
	Körlere özgü yazılar	مكتوب المكفوفين
Alıcısının gönderinin ihbarlandığı merkezden teslim alabilmesi için belirlenen süre	Bekleme süresi	مهلة حفظ البعائث تحت الطلب
Alıcısına teslim edilmesi veya gönderene iade edilmesi mümkün olmayan gönderiler	Teslim edilemeyen gönderiler	مهملات
	Postacı	موزع (بريد)
Kuş, çiçek, spor, meşhur adamlar,tablolar gibi belli konuların resimlerini taşıyan pullardır	Tematik pul	موضوع طابع البريد
		ن
	Süreli yayınlar	نشرات (مطبوعات) دورية
		ه
Pul tabakalarının ve anma bloklarının kenarlarında ve pulların çerçeveleri	Marj	هامش طابع بريد

dışında kalan baskısız kısımlar		
Pul koleksiyonculuğu	Filateli	هواية الطوابع البريدية
Posta ücret tarifesinde uçakla gönderilecek posta maddeleri için öngörülen ücretlerde bastırılan ve üzerlerinde havacılıkla ilgili resimler bulunan pullar	Uçak Pulu Koleksiyonculuğu	هواية طوابع البريد الجوي
		و
	Değerli kâğıt	ورقة ذات قيمة
	Posta acentesi	وكالة بريدية

EK-2: Telekomünikasyon Terimleri

Türkçe karşılığı	Arapça
İletişim	اِتصال
Telekomünikasyon	اِتصالات
Telgraf çekmek	إبراق
Teleks	التلكس
Faks (Belgegeçer)	الطبصلة
Teleyazı	كتابة عن بُعد
Veri (Data)	بيانات
Veri iletişimi / Veri transferi	اِتصالات البيانات/نقل البيانات
Veri iletimi	إرسال البيانات
Uzaktan veri işleme	معالجة (البيانات) عن بعد
Televizyon	تلفزيون
Telematik	التلماتية
Videografi	إبراق فيديوي
Teleteks	تليتكست، إبراق فيديوي إذاعي
Videoteks	إبراق فيديوي تفاعلي ,فيديوتكس
Görüntülü telefon	مهاتفة فيديوية، هاتف مرئي، هاتف بصري
Telekonferans	مؤتمر بعدي
Sesli konferans	مؤتمر بنقل الصوت
Videokonferans	مؤتمر فيديوي
Telemetri	قياس عن بُعد
Uzaktan kumanda	تحكم عن بُعد
Yayın	إذاعة
Radyo yayını	الإذاعة الصوتية
Televizyon yayını	الإذاعة التلفزيونية
Kablolu dağıtım	التوزيع بالكبل

Kanal (İletim)	قناة (الإرسال)
Telefon tipi kanal	قناة من الصنف الهاتفي
Devre	دارة
Frekans	تردد
Link	وصلة
İki nokta arası bağlantı	اِتصال بين نقطة وأخرى
Bir noktadan çok noktaya bağlantı	اِتصال بين نقطة وعدة نقاط
İletişim ağı	شبكة إتصالات
Terminal	مطراف
Abone hattı	خط المشترك
Ağ geçidi, Bağlantı noktası	بوابة لشبكة
İletim yolu	مسير الإرسال
Arayüz	سطح بيني
Bağlantı	توصيل
Arama, çağrı	نداء
Konuşma	محادثة
Kod	شفرة
Modülasyon	تشكيل
Dalga	موجة
Çoklama	تعدد الإرسال
Çoklama çözümü	إزالة تعدد الإرسال
Çoklu erişim	نفاذ متعدد
Frekans bölmeli	تقسيم التردد
Zaman bölmeli	تقسيم زمني
Yer bölmeli	تقسيم مكاني
Tek yönlü iletim, yarı çift yönlü iletim	تعدد إرسال مفرد، تعدد إرسال نصف مزدوج
Frekans aralığı	نطاق الترددات
Konuşma frekans bant genişliği	عرض نطاق الترددات

Ana bant	نطاق أساسي
Frekans sapması	اِنسياق التردد
Frekans kayması	زحزحة التردد
Faz gecikmesi	تأخر الطور
Gürültü	ضوضاء
Bit hata oranı	نسبة الخطأ في البتات

EK-3: Sosyal Medya Terimleri

Türkçe karşılığı	İngilizce	Arapça
Bunu ekle	AddThis	أضف هذا
Bana bir şey sor	AMA (Ask Me Anything)	اسألني أي شيء
Algoritma	Algorithm	الخوارزمية
Uygulama Programlama Arabirimi	API (Application Programming Interface)	واجهة برمجة التطبيقات
Yazarın ya da yorumcunun fotoğraf yerine kullandığı görsel	Avatar	آفاتار
Link kısaltma servisi	Bitly	بيتلي
Biyografi / Özgeçmiş	Bio	السيرة الذاتية
Web tabanlı bilgi paylaşım ağı	Blog	المدونة
Blogcu	Blogger	بلوغر
İnternet Radyo Ağı	Blog Talk Radio	بلوغ توك راديو
Arama motoru türü	BoardReader	برود ريدر
Sosyal imleme	Bookmarks	الإشارات المرجعية
Firmadan firmaya yapılan ticaret modeli	Business To Business (B2B)	أعمال لأعمال
Sosyal Medya için Görsel Hazırlama Programı	Canva	كانفا
Sohbet	Chat	دردشة
Sosyal çevre	Circles	الدوائر
Tık tuzağı	Clickbait	كليك بايت
Tıklanma oranı	Clickthrough Rate	نسبة النقر
Kolektif akıl	Collective Intelligence	الذكاء الجمعي
Yorumlar	Comments	التعليقات
Çevrimiçi bir topluluk yöneticisi	Community Manager	مدير المجتمع
Bağlantılar	Connections	الزملاء
Dönüşüm oranı	Conversion Rate	معدل التحويل

Kitle kaynak kullanımı	Crowdsourcing	التعهيد الجماعي
İçerik	Content	المحتوى
Sık kullanılanlar	Delicious	ديليشس
Haber paylaşım ve okuma platformu	Digg	ديغ
Direkt Mesaj (DM)	Direct Message (DM)	رسالة مباشرة
Yorum / Tartışma Platformu	Disqus	ديسكس
Elektronik kitap	e-Book	كتاب إلكتروني
Etkileşim oranı	Engagement Rate	معدل التفاعل
Çevrimiçi etkinlik planlama sitesi	Eventbrite	إيفنت برايت
Paylaşılan içeriğin beğenildiği sürece anasayfada kalması	EdgeRank	خوارزمية فيسبوك
Facebook	Facebook	فيسبوك
Hayranlar	Fans	المعجبون
Herhangi bir sosyal aktivite	Flash Mob	التجمع المفاجئ
Fotoğraf araştırmacıları ve bloggerler tarafından kullanılan blog ve sosyal medya aracı	Flickr	فليكر
Forumlar	Forums	المنتديات
Takipçiler	Follower	المتابع
Arkadaşlar	Friends	الأصدقاء
Sosyal medya pazarlama platformu	GaggleAMP	غاغل آي إم بي
Coğrafi etiket	Geotag	جيو تاغ
Grafik Değiştirme Biçimi	GIF (Graphics Interchange Format)	جي آي إف
Google Chrome	Google Chrome	غوغل كروم
Google dokümanlar	Google Documents	مستندات غوغل
Google plus	Google+	غوغل بلس
Kullanıcı adı	Handle	إسم المستخدم
Üstbilgi	Header image	صورة الهيدر

Mesajlaşma ve görüntülü arama özelliklerini bir arada sunan bir program	Hangout	هانغ آوت
(#) sembolü ile kullanılan söz öbekleri	Hashtag	الوسم
Hiper Metin İşaretleme Dili	HTML (HyperText Markup Language)	إتش تي إم إل
Görüntülenme sayısı	Impressions	مرات الظهور
İçerik pazarlaması	Inbound Marketing	التسويق الغير مباشر
Instagram	Instagram	إنستغرام
Anlık mesajlaşma	Instant Messaging	المراسلة الفورية
Beğenme	Like	الإعجاب
Diğer web sitelerinden kendi web sitesine bağlantı alma işlemi	Link Building	بناء الروابط
Linkedın	LinkedIn	لينكدإن
Listeler	Lists	القوائم
Canlı yayın	Live streaming	البث المباشر
Çevrimiçi olmasına rağmen aktif katılmayan kişilere verilen isimdir	Lurker	المتابع الصامت
İnternet fenomeni / İnternet geyiği	Memes	ميمز
Twitter'da birisini etiketlemek	Mention	الإشارة
Reklamın, içerik bünyesine okuyucuya fark ettirmeden yerleştirilmesi	Native Advertising	الإعلان المُضمن
Haber akışı	News Feed	نيوز فيد
Manipüle etmek	Newsjacking	إختطاف الأخبار
Pandora	Pandora	باندورا
Twitter'ın sosyal ağ üzerinden canlı yayın yapmaya yarayan video akış uygulaması	Periscope	بيريسكوب
Kalıcı bağlantı	Permalink	الرابط الثابت
Sosyal medya platformu	Pinterest	بينتريست
Dijital medya ürünlerinin indirilebilecek	Podcast	التدوين الصوتي/بودكاست

şekilde yayınlanması		
Tıklama Başına Maliyet	(PPC) Pay per Click	الدفع عند النقر
Fotoğraf, yazı, resim ya da karikatür olarak gönderilen gönderi	Post	منشور
Okur sayısıyla ilgili verileri ölçmek için kullanılan işlem	Quantcast	كوانتكاست
Gerçek zamanlı pazarlama	Real-Time Marketing	التسويق الفوري
Öneri	Recommendation	التوصية
Cevaplama	Reply	الرد
Facebook ve instagram sosyal ağındaki reklamlar	Retargeting	إعادة الإستهداف
Herkese açık olarak paylaşılan Tweet	Retweet	إعادة التغريد
İnternet sitelerine her yeni eklenen içeriği kolayca takip etmeye yardımcı olan bildirimci	RSS Feed	ملخص الموقع الغني
Kaç adet kullanıcının sayfanıza yönlendiği anlamını taşır.	Reach	الوصول
Yanıt oranı	Response rate	معدل الإستجابة
Arama motoru optimizasyonu	Search Engine Optimization	تحسين محركات البحث
Özçekim	Selfie	السيلفي
Skype	Skype	سكايب
Snapchat	Snapchat	سناب شات
24 saatlik bir süresi bulunan,kullanıcıların kendi profillerinde paylaştıkları kısa hikaye	Snapchat Story	قصة سناب شات
İnternet üzerinde bulunan websitelerini, blogları keşfetme aracı	StumbleUpon	ستامبل أبون
Duygu analizi	Sentiment Analysis	تحليل الآراء
Sosyal medya aracılığıyla müşteri hizmetleri	Social customer service	خدمة العملاء عبر مواقع التواصل الإجتماعي
İstenmeyen e-posta	Spam	البريد المزعج

Etiket	Tag	الإشارة
Popüler konu başlıkları listesi	Trending Topic (TT)	موضوع متداول
Alaycılık, mizahi üslup	Troll	متصيد
Kısa blog gönderileri yayınlamalarına olanak sağlayan bir sosyal medya aracı	Tumblr	تمبلر
Twitter	Twitter	تويتر
Tweet planlama	Tweetdeck	تويتدك
Twitter evreni	Twitterverse	تويترفريس/عالم تويتر
Kullanıcıların oluşturduğu içerik	User-Generated Content	محتوى ينتجه المستخدم
Popüler sosyal medya platformu	Vine	فاين
Kontrol dışı gerçekleşen yayılma	Viral	فيروسي
Video günlük	Vlogging	التدوين بالفيديو
İnternet üzerinden yayınlanan çevrimiçi sunum,seminer vb.	Webinar	نقاش عبر الويب
Özel iletişim için kullanılan bir freemium kurumsal sosyal ağ hizmeti	Yammer	يامر
otomatik post paylaşımı yapmaya yarayan program	Zapier	زابير

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Muhammed TECEN
Doğum Yeri	AMASYA
Doğum Tarihi	10.06.1984

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ 1

Üniversite	Cumhuriyet Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölüm	İLİTAM

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ 2

Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İktisat Fakültesi
Bölüm	Kamu Yönetimi

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü – Diyanet İşleri Başkanlığı
Görevi/Pozisyonu	Memur
Tecrübe Süresi	20 yıl

İLETİŞİM

Adres	Ahimesut Mah. Mehmet Akif Ersoy cad.No:67/F -23 Etimesgut /ANKARA
E-mail	muhammed.tecen@ptt.gov.tr